

***EL CAPITAL, UN LLIBRE QUE ESPANTA EL CAPITAL... I EL
REFORMISME***

IÑAKI GIL DE SAN VICENTE
EUSKAL HERRIA, FEBRER DE 2019

Autor: Iñaki Gil de San Vicente
Euskal Herria, febrer de 2019

Disseny de l'edició: ArteFacto
Portada: Ruben Sanjuan
Traducció: Marta Soler Boix i Jordi Romeu Oliach
Països Catalans, juny de 2019

Antiproietat privada, també la intel·lectual. Copia i difon.

«Es procedirà immediatament a armar tot el proletariat amb fusells, carabines, canons i municions; caldrà oposar-se al ressorgiment de la vella milícia burgesa dirigida contra els obrers. On no puguin ser preses aquestes mesures, els obrers hauran de tractar d'organitzar-se independentment com a guàrdia proletària, amb caps i un Estat Major Central triat per ells mateixos, i posar-se a les ordres no del Govern, sinó dels consells municipals revolucionaris creats pels mateixos obrers. On els obrers treballin en empreses de l'Estat, hauran de procurar-se el seu armament i organització en cossos especials amb comandaments triats per ells mateixos o bé com a unitats que formin part de la guàrdia proletària. Sota cap pretext lliuraran les seves armes i municions; tot intent de desarmament serà rebutjat, en cas de necessitat, per la força de les armes.

Destrucció de la influència dels demòcrates burgesos sobre els obrers; formació immediata d'una organització independent i armada de la classe obrera; creació d'unes condicions que, en la mesura que sigui possible, siguin les més dures i comprometedores per a la dominació temporal i inevitable de la democràcia burgesa: aquests són els punts principals que el proletariat, i, per tant, la Lliga, han de tenir presents durant i després de la pròxima insurrecció».

K. Marx i F. Engels. *Missatge del Comitè Central a la Lliga dels Comunistes*. 1850

EL CAPITAL, UN LLIBRE QUE ESPANTA EL CAPITAL... I EL REFORMISME

TAULA DE CONTINGUTS

- 1) Nacions oprimides estudien *El Capital*
- 2) Odi imperialista a *El Capital*
- 3) Crítica del valor i socialisme
- 4) Crítica de la mercaderia i socialisme
- 5) Destruir les aparences
- 6) Crisi i enfonsament o revolució
- 7) Contradiccions explosives i crisi
- 8) Els fracassos del reformisme
- 9) Les violències i *El Capital*
- 10) Estratègia politicomilitar i *El Capital*
- 11) Còlera, ira, odi i dialèctica

«Criticar és jutjar amb valentia, és identificar mèrits i debilitats; desvetllar l'ocult, actuar de forma oberta i no dogmàtica; dir les coses pel seu nom. És una activitat que implica riscos perquè l'ésser humà (autor també de les obres criticades) és un ésser contradictori i orgullós que construeix, inventa i progressa, però tem els judicis que puguin descobrir errors seus i debilitats. La crítica és, per naturalesa, polèmica; genera discòrdies i enemics, però també amics. Pot produir idees i coneixements, així com canvis, sempre necessaris, en les obres i en els éssers humans. D'aquí que el normal és que el poder establert o dominant tracti sempre de suprimir o d'ocultar la crítica [...] Ser crític no és fàcil. Per això no hi ha cursos ni receptes per a formar crítics com si que n'hi ha per avaluadors. Tampoc hi ha o es poden construir instruments per a fer crítica com sí que hi ha qüestionaris, escales i tècniques per fer investigacions. I és poc probable que una institució o persona s'arrisqui a proporcionar recursos per desenvolupar una crítica de si mateixa, però molt probable que sí que ho faci per a criticar l'enemic.»¹

---

¹ V. Morales Sánchez: *Ciencia vs. técnica y sus modos de producción. El perro y la rana*, Caracas, 2007, p.108-109.

1. Nacions oprimides estudien *El Capital*

El títol d'aquest llibret sorgeix del desenvolupament del tercer capítol de l'esborrany sobre «La urgència de la praxi política d'*El Capital*», que estava en procés d'elaboració final després d'una llarga fase de discussió col·lectiva sostinguda a Catalunya, Euskal Herria i Galiza a finals de 2018. Ara el presentem en forma digital a l'espera que més endavant es publiqui en format llibre amb un afegit en què s'analitzaran els esdeveniments esdevinguts entre els dos moments.

Fixem-nos en alguna cosa que pot passar desapercebuda: els debats s'han realitzat i es realitzen en nacions oprimides. Col·lectius de treballadores i treballadors amb nivells de consciència nacional no espanyola han vist la necessitat d'una lectura política d'*El Capital*, una lectura no determinada prèviament pel motlle ideològic de l'estatalisme centralista i nacionalista de l'esquerra espanyola. Com explicar-ho?

Una de les característiques de la lectura política de qualsevol obra, i sobretot de les marxistes, és l'exigència de connectar-la sempre amb altres obres del mateix autor o autora realitzades en aquest context. Aquesta exigència metodològica és encara més estricta quan es relaciona amb problemàtiques com la «política», l'«economia», l'«opressió nacional» i altres conceptes imprescindibles per a mostrar la concatenació tant entre ells com amb el d'«Estat». L'evolució teòrica de Marx i Engels cap a *El Capital* va tenir un dels seus inicis en la defensa del jove Engels, el gener de 1841, d'una nació alemanya independent i unificada, lliure en tots els sentits, perquè aquesta seria l'única garantia per a la conquesta de «tots els progressos polítics i socials».² Dos anys després Marx lloaria el potencial emancipador que conté el «sentiment de vergonya nacional»³ dels pobles oprimits que els llença cap endavant com ho fa un lleó ferit.

Els clars avanços en la seva crítica del capitalisme, que ara obviem, van permetre a Marx, sempre en unió amb la seva companya Jenny i amb Engels, elaborar la mai prou ponderada obra *El divuitè Brumari de Lluís Bonaparte*, de desembre de 1851 i març de 1852, en la qual detalla fins i tot amb brillantor literària com durant les crisis s'aguditza la lluita entre la burgesia i el seu concepte de «nació» i la «nació treballadora».⁴ Hem recorregut a aquesta obra perquè mostra perfectament la dialèctica entre política, economia, qüestió nacional i Estat, en la qual les contradiccions «endògenes» del capitalisme determinen a mig i llarg termini les altres. A. Nervo Codato ha estudiat

2 Augusto Cornu: *Carlos Marx. Federico Engels*, Ciencias Sociales, L'Havana 1975, tom 1, p. 343-352.

3 K. Marx: *Carta de Ruge, marzo de 1843*, OME, Crítica, Barcelona, 1978, tom 5, p. 165-166.

4 K. Marx: *El dieciocho Brumario de Luís Bonaparte*, Obras escogidas, Progreso, Moscou, 1978, tom I, p. 453.

precisament com a *El divuitè Brumari de Lluís Bonaparte* obre i sintetitza un llarg període entre 1852 i 1859 en el qual Marx i Engels perfeccionen el mètode que interconnecta els múltiples nivells de la realitat, però des del moviment intern de les contradiccions del capital,⁵ mostrant com és impossible separar el Marx «econòmic» del «polític», tot i reconèixer els diversos ritmes i nivells d'ambdues problemàtiques dins la seva unitat superior.

Mentre redactava els *Grundrisse* entre 1857-1858, decidís per escriure després *El Capital*, signava amb Engels demolidores crítiques del colonialisme i de l'explotació dels pobles, i Engels va escriure un impactant article sobre la lluita desesperada del poble algerià contra els francesos,⁶ país que mai oblidarien i al qual tornaria Marx poc abans de morir. Alhora, Marx analitza als *Grundrisse* la mentalitat guanyadora del ja llavors «poble en el seu apogeu industrial», el ianqui, enfront els anglesos; exposant la importància relativa que tenen les «predisposicions racials», el clima, la fertilitat del sòl, etc. per al desenvolupament de l'economia i, més endavant, a l'estudiar les condicions històriques generals de l'origen de l'economia i de la propietat, cita en primer lloc al «conqueridor que viu del tribut»,⁷ és a dir, a la primera forma estable d'explotació d'un poble conquerit que ha de pagar un tribut a la potència ocupant.

Quan avançava en *El Capital*, militava intensament en la Primera Internacional fundada el 1864. F. Lessner⁸ va escriure com el 1865 Marx insistia a les reunions del Consell General sobre la decisiva importància de la independència de Polònia per impulsar la política revolucionària a Europa. A final de 1865 Marx va escriure almenys dues cartes a Engels denunciant les brutalitats britàniques en reprimir la rebel·lió dels jornalers i petits camperols de Jamaica, relacionant l'opressió de Jamaica amb la d'Irlanda.⁹ El mateix any de la publicació del llibre I, Marx escrivia a Engels sobre l'opressió irlandesa preguntant «què aconsellarem nosaltres als obrers anglesos?». La resposta va ser: els obrers anglesos han de lluitar per «la dissolució de la Unió» i els obrers irlandesos han de crear: «1) Govern propi i independent d'Anglaterra. 2) Una revolució agrària. 3) Tarifes duaneres proteccionistes contra Anglaterra».¹⁰

---

5 Adriano Nervo Codato: «Leyendo a Marx a la luz de Marx: la relación entre economía y política en los textos de los años cincuenta», *Herramienta*, Buenos Aires, núm. 31, març de 2006, p. 149-166.

6 F. Engels: «Argelia», *Sobre el colonialismo*, PyP, Córdoba, Argentina, núm. 37, 1973, p. 163-162.

7 . K. Marx: *Elementos fundamentales para la crítica de la economía política*, Siglo XXI, Madrid, 1976, tom 3, p. 6-7.

8 H. M. Enzensberger: *Conversaciones con Marx y Engels*, Anagrama, Barcelona, 2009, p. 229-230.

9 «K. Marx a F. Engels, 20 de noviembre y 2 de diciembre de 1865», *Sobre el colonialismo*, PyP, Córdoba, Argentina, núm. 37, 1973, p. 299-300.

10 «K. Marx a F. Engels, 30 de noviembre de 1867», *Sobre el colonialismo*, op. cit., p. 302-303.

L'opressió nacional tant a Europa com als continents aixafats pel saqueig colonial era una de les grans preocupacions de Marx i Engels en la seva llarga militància,¹¹ durant els anys de redacció d'*El Capital* i, posteriorment, fins poc abans de la seva mort. Els debats al moviment obrer europeu sobre l'opressió de Polònia i la guerra civil nord-americana en què es jugava, entre d'altres, l'alliberament de l'esclavitud i, en el fons, el problema etnonacional i etnocultural múltiple que això implicava, estaven a flor de pell poc abans de fundar-se la Primera Internacional,¹² just quan Marx escrivia els esborranys d'*El Capital*. Als seus articles, Marx sosté, per exemple, que no es pot permetre que «vint milions d'homes lliures» es deixin dominar per una oligarquia de tres-cents mil esclavistes i que en realitat és un problema que afecta la «política nacional de la Unió».¹³ En un altre article sosté que aquesta oligarquia utilitza els esclaus per avassallar la independència de comunitats lliures que es regeixen per lleis que encara no estan sota el control esclavista.¹⁴

La lògica de l'opressió nacional apareix exposada en el cas irlandès ni més ni menys que en les pàgines dedicades a la decisiva «lleï general de l'acumulació del capital»,¹⁵ a la qual tornarem per la seva importància. I la complexitat de les diferents formes d'opressió etnonacional apareix a *El Capital* en la referència directa a les contradiccions de classe dins de la lluita nacional escocesa: «Però els braus escocesos haurien de pagar encara més cara aquella idolatria romàntica de muntanyesos pels “cabdills” dels seus clans» que van traïr la independència d'Escòcia negociant amb la indústria anglesa de la pesca, de manera que: «els escocesos van ser llançats de les seves cases per segona vegada».¹⁶ La seva crítica als «cabdills» escocesos demostra el seguiment permanent que feia de les lluites dels pobles i indica com sempre les analitzava des de les seves contradiccions socials internes: la venda dels drets nacionals a l'invasor que feien i fan les seves classes propietàries per mantenir els seus privilegis augmentant les seves propietats si fos possible a costa de l'empobriment dels seus connacionals.

Un estudi sense les ulleres de plom del dogmatisme estatalista permet aquesta inquietud permanent per sota de la forma externa de redacció. Hi ha parts al llibre I en què l'opressió nacional és obertament perceptible, com al capítol XXV sobre la

---

11 Claudio Katz: *Marx y la periferia*, 28 de març de 2016 (<https://www.lahaine.org/mundo.php/marx-y-la-periferia>).

12 David Riazanov: *Los orígenes de la Primera Internacional*, Ediciones Rumbos, Argentina, 2005, p. 52-55.

13 K. Marx: «La Guerra Civil norteamericana», *Guerra y emancipación*. Lincoln & Marx, Capitán Swing, Madrid, 2013, p. 145.

14 K. Marx: «La Guerra Civil norteamericana», *Guerra y emancipación*. Lincoln & Marx, Capitán Swing, Madrid, 2013, p. 153

15 K. Marx: *El Capital*, FCE, 1973, tom I, p. 593-606.

16 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 622.

colonització¹⁷ on s'analitza el procés d'expropiació de la terra al poble colonitzat per enriquir la metròpoli capitalista. D'una forma subterrània, l'explotació dels pobles està present en les sis mesures principals que contraresten la també decisiva «lei de la tendència decreixent de la quota de guany».¹⁸ I si ens endinsem una mica més en les relacions entre opressió nacional, Estat, acumulació, legislació fabril, maquinisme, etcètera, des de la via d'investigació oberta per Labica,¹⁹ descobrirem arguments subterranis perillosos per al capital i el reformisme perquè mostren l'opressió nacional com a part essencial de l'acumulació capitalista.

Fet que fa comprensible que, donada l'agudització de la crisi estructural de l'Estat espanyol i l'aprofundiment dels seus problemes nacionals interns, col·lectius catalans, bascos i gallecs vulguin independitzar-se també teòricament fent una lectura política no dependent dels lligams ideològics estatalistes. Això també explica que, si bé en les discussions inicials el capítol tercer de l'esborrany portava el títol de «*El Capital*, un llibre que espanta al capital», després el vam precisar més. Durant aquest recorregut, en la nostra particular espiral del coneixement, vam comprendre que havíem d'ampliar el títol, que ara és: «*El Capital*, un llibre que espanta al capital ... i al reformisme ». Per què?

---

17 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 650-658.

18 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom III. p. 213-263.

19 Georges Labica: «A propósito de la problemática del estado en *El Capital*», *Dialéctica*, Universidad Autónoma de Puebla, Mèxic, any V, núm. 9, desembre 1980, p. 123-143.

2. Odi imperialista a *El Capital*

La raó és fàcil d'entendre: *El Capital* també espanta el reformisme per dues raons; una, perquè demostra la inutilitat reaccionària dels seus somnis; i, una altra, perquè el reformisme dels estats opressors de pobles assumeix la ideologia nacionalista de la burgesia que oprimeix aquests pobles. Per a aquest reformisme nacionalment opressor és inacceptable la lectura política d'*El Capital* perquè descobreix que l'opressió de pobles que exerceix el seu Estat és reforçada per la ideologia nacionalista que el reformisme assumeix, convertint-se en agent legitimador de l'opressió nacional. Fins i tot s'arriba a casos en què l'anomenada esquerra de l'Estat nega el dret d'autodeterminació dels pobles treballadors que lluiten per la seva independència de classe, socialista. Per a aquesta «esquerra» la lectura política d'*El Capital* és inacceptable.

Marx va insistir diverses vegades en la finalitat político-pràctica de la seva obra. Abans de publicar *El Capital*, va advertir que les seves investigacions sintetitzades en la *Contribució a la crítica de l'economia política*, de començaments de 1859, buscaven destruir la influència del socialisme proudhonià en el moviment obrer, alhora que explicava a Weydemeyer les «raons polítiques» que justificaven retardar el tercer capítol, precisament «sobre “el capita”». ²⁰ La lluita pràctica i política contra el reformisme proudhonià ja era present abans d'aquest llibre, com es comprova en l'esborrany de 1857-1858 o *Grundrisse*. ²¹

Deixant per conegudes altres declaracions seves sobre això, com les cartes a Klings a finals de 1864 i a Becker a començaments de 1867 en què parla de cops i de míssils contra la burgesia, sí que és convenient recordar el que respon a S. Meyer sobre perquè no li havia contestat abans la seva carta, Marx li explica que ha dedicat la seva vida i la seva salut, i la de la seva família, a escriure el llibre i afegeix: «Si un resolgués ser un bou, podria, per descomptat, donar l'esquena a les agonies de la humanitat i mirar per la seva pròpia pell». ²²

Era molt conscient -també Engels- que el seu objectiu revolucionari s'enfrontava a mort amb els de la burgesia, que protegia amb molt zel la seva dominació ideològica: «En economia política, la lliure investigació científica ha de lluitar amb enemics que altres ciències no coneixen. El caràcter especial de la matèria investigada aixeca contra ella les passions més violentes, més mesquines i més repugnants que nien al pit humà: les fúries de l'interès privat. La venerable Església anglicana, per exemple, perdona de

---

20 «K. Marx a Weydemeyer, 1 de febrer de 1859», *Correspondencia*, op. cit., p. 105.

21 Enrique Dussel: *La producción teórica de Marx*, El perro y la rana, Caracas, 2010, p. 284.

22 «K. Marx a S. Meyer, 30 de abril de 1867», *Correspondencia*, op. cit., p. 184.

millor grau que es neguin 38 dels seus 39 articles de fe que el que li privin d'un 1/39 dels seus ingressos pecuniaris».²³ L'Església anglicana era una força política decisiva en la legitimació del colonialisme britànic, de manera que els atacs a l'Església enfurismaven la classe dominant.

Marx i Engels eren molt conscients, per tant, de l'odi que la burgesia sentia cap a ells. En una carta a Marx d'11 d'abril de 1867, Engels parlava de la «canalla literària, tenim proves de l'odi a consciència contra nosaltres». En la seva correspondència de setembre de 1867 opinen sobre la possibilitat que *El Capital* fora prohibit a Prússia²⁴ pel seu contingut revolucionari. Engels sabia que *El Capital* era el centre de la diana dels atacs burgesos, fossin o no reformistes, contra el moviment revolucionari. El 1893, Engels va escriure a Sorge sobre el reformisme dels fabians britànics en els seus tripijocs amb els liberals, però: «Enmig de tota classe d'escombraries han fet alguns bons escrits de propaganda, en realitat el millor en el seu tipus és dels anglesos. Però quan apliquen la seva tàctica específica d'ocultar la lluita de classes, tot es torna podrit. D'aquí també el seu odi sectari contra Marx i tots nosaltres: a causa de la lluita de classes».²⁵ L'odi sectari no ha desaparegut en més d'un segle: recentment ha tornat a ser colpejada a cops de martell la tomba de Marx a Londres.²⁶

Per això va dedicar el 1894 el pròleg del llibre III a mostrar, a més de la ignorància d'Achilles Lòria, sobretot la seva finalitat política, ja que, com va advertir Engels des del principi: «A la nostra agitada època passa com al segle XVI: en les matèries relacionades amb els interessos públics només existeixen teòrics purs en el camp de la reacció i això és el que explica que aquests senyors no siguin tampoc veritables teòrics, sinó simples apologistes de la reacció».²⁷

Els «teòrics purs» no eren altra cosa que l'encarnació en casta intel·lectual de la ideologia abstracta que Marx criticava implacablement des dels seus inicis revolucionaris i que va deixar concretada en les *Tesis sobre Feuerbach*. D. Harvey sosté que els intel·lectuals burgesos, siguin reaccionaris o reformistes, els economistes liberals «Odien les contradiccions. No encaixa amb la seva cosmovisió. Als economistes els encanta enfrontar el que en diuen problemes, perquè els problemes tenen solucions. Les contradiccions no [...] els economistes no tenen idea de com enfrontar aquestes contradiccions. Mentrestant Marx ens recorda que aquesta contradicció està en la naturalesa de l'acumulació de capital. I aquesta contradicció

---

23 K. Marx: «Prólogo a la primera edición», *El Capital*, op. cit., tom I, p. XV.

24 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 689-690.

25 «F. Engels a Sorge, 13 de gener de 1893», *Correspondencia*, op. cit., p. 402.

26 «La tumba de Karl Marx en Londres, atacada a martillazos», 5 de febrer de 2019 (https://www.eldiario.es/internacional/tumba-Karl-Marx-atacada-martillo_0_864764400.html).

27 F. Engels: «Prólogo de 1894», *El Capital*, op. cit., tom III, p. 7-8.

produeix les crisis periòdiques, que es cobren vides i creen misèria. Aquests tipus de fenòmens han de ser abordats. I l'economia tradicional ni tan sols té els instruments teòrics que expliquin les crisis».²⁸

Vegem ràpidament tres raons que expliquen aquest odi de classe i aquesta incapacitat per estudiar les contradiccions. La primera, la que ens remet al contingut revolucionari de la dialèctica, que: «Reduïda a la seva forma racional, provoca la còlera i és el flagell de la burgesia i dels seus portaveus rutinaris, perquè en la intel·ligència i explicació positiva del que existeix també hi ha la intel·ligència de la seva negació, de la seva mort forçosa; perquè, crítica i revolucionària per essència, enfoca totes les formes actuals en ple moviment, sense ometre, per tant, el que té de mortal i sense deixar-se intimidar per res».²⁹

La segona, un any després de la primera edició d'*El Capital*, Marx diu a Engels que «només substituint els dogmes en controvèrsia pels fets en conflicte i les contradiccions reals que formen el seu fonament ocult, podem transformar l'economia política en una ciència positiva».³⁰

I la tercera, explicant l'opinió de Marx sobre la rara i improbable possibilitat que la revolució social fos pacífica almenys a Anglaterra, Engels acaba insistint que Marx «és evident que tampoc mai s'oblidava d'afegir que no era d'esperar que la classe dominant anglesa se sotmetés a aquesta revolució pacífica i legal sense una "*proslavery rebellion*", sense una "rebel·lió proesclavista».³¹ Haurem de memoritzar aquestes paraules perquè tornarem a elles al final.

Recordem com Marx havia advertit el 1867 que la «venerable» Església anglicana no toleraria que se li expropiés ni tan sols el 1/39 de les seves riqueses, i quan vint anys després Engels analitza la remota possibilitat que el socialisme s'instaurés pacíficament -qüestió a la qual tornaria Lenin el 1917-, immediatament ens recorda que Marx sostenia «que no era d'esperar» tal cosa, sinó que el més probable era que abans el capital organitzés una contrarevolució.

Tinguem en compte que aquestes reflexions sobre l'odi de classe al marxisme, el poder reaccionari de l'Església i la seva imbricació amb l'Estat, la contrarevolució, la crítica radical inherent a la dialèctica, etcètera, són internes a *El Capital*, una de les seves

---

28 Daniel Denvir y David Harvey: ¿Porqué «El Capital» de Marx sigue siendo importante?, 28 de desembre de 2018 (<https://www.lahaine.org/mundo.php/por-que-el-capital-de>).

29 K. Marx: «Postfacio a la segunda edición (1873)», *El Capital*, op. cit., tom I, p. XXI.

30 «K. Marx a F. Engels, 10 d'octubre de 1868», *Correspondencia*, op. cit. p. 209.

31 F. Engels: «Prólogo a la edición inglesa», 5 de novembre de 1886, *El Capital*, op. cit., p. XXXIII.

característiques consisteix a afirmar que el pensament supera els dogmes només mitjançant la lluita de contraris a l'interior dels «fets en conflicte», que formen el «fonament ocult» de la realitat. Aquestes i altres declaracions de Marx i Engels sobre la dialèctica han donat peu a debats permanents que, per la paradoxa de la mateixa identitat de lluita de contraris del capitalisme, no s'extingirà mai perquè els debats ideològics i teòrics, a més de ser sempre polítics, responen en la seva autonomia relativa a l'objectivitat de la lluita de classes com a totalitat. Per facilitar una comprensió plural dels debats, oferim alguns textos.³²

No es pot negar que, vist el que hem exposat més amunt, el mètode d'*El Capital* és inconciliable amb el mètode vulgar, formalista, de la ideologia burgesa. Aleshores, la pregunta és: què caracteritza el marxisme per unir «ciència» i lluita de classes donant com a resultat una praxi que espanta el capital i els seus servents?

Abans de detallar més la resposta vegem diverses pistes donades per Engels i Marx. Una és molt coneguda perquè va ser dita al funeral de Marx el 1883: la ciència és una força revolucionària. L'altra està extreta d'una llarga carta de 1890 en la qual després de repassar successius mites i creences, i els inicis de coneixement, diu que: «La història de la ciència és la història de l'eliminació gradual d'aquests disbarats o del seu reemplaçament per nous però ja disbarats menys absurds».³³ La tercera és de 1894, però només s'entén des de la que acabem de presentar, i diu així: «També Marx va cometre errors de càlcul i malgrat això té raó en allò fonamental».³⁴ Allò decisiu és descobrir el nucli del problema, el que és fonamental, i anar engrandint encara que es cometin errors de càlcul. Més endavant tornarem a aquesta qüestió: els errors de Marx eren secundaris i passatgers, sent prioritari el mètode en descobrir la identitat i continuïtat del capitalisme.

S'ha criticat a Engels per certa intoxicació positivista per aquestes i altres idees, però a més que cal contextualitzar sempre qualsevol debat, en el cas d'Engels és necessari recordar que a la fi de 1891 va afirmar que:

---

32 Julia Expósito: *La dialéctica del capital* (<https://herramienta.com.ar/articulo.php?id=2867>); Rolando Astarita: *Marxismo sin dialéctica* (<https://rolandoastarita.blog/2012/02/10/el-marxismo-sin-dialectica/>); Juan Dal Maso: *Dialéctica y marxismo: Isaak Illich Rubin y el fetichismo de la mercancía* (<https://www.laizquierdadiario.com/Dialectica-y-marxismo-Isaak-Illich-Rubin-y-el-fetichismo-de-la-mercancia>); J. Leonardo Medeiros: *Marx y la crítica de la economía política: la negación como fundamento de la crítica* (<https://herramienta.com.ar/articulo.php?id=2637>); Carlos Pérez Soto: *Sobre la relación entre Hegel y Marx* (<https://marxismocritico.com/2018/11/26/sobre-la-relacion-entre-hegel-y-marx/>).

33 «F. Engels a J. Boch, 2 de setiembre de 1890», *Correspondencia*, op. cit., p. 385.

34 F. Engels: «Prólogo de 1894», *El Capital*, op. cit., tom III, p. 22.

«És impossible prescindir d'Hegel [...] allò principal és la doctrina de l'essència: la solució de les contradiccions abstractes en la seva pròpia inestabilitat, en què amb prou feines un s'até a només un dels costats, aquest es transforma imperceptiblement en l'altre, etc. [...] Recordo com em preocupava al principi aquesta mateixa inseparabilitat d'identitat i diferència, si bé mai podem fer un pas sense ensopegar amb ella [...] La dialèctica d'Hegel està invertida perquè suposa ser l'«autodesenvolupament del pensament», del qual la dialèctica dels fets és, per tant, només un reflex; mentre que en realitat la dialèctica del nostre cap només és un reflex del desenvolupament real que es dona en el món de la naturalesa i de la història humana seguint formes dialèctiques. [...] Aquí té vostè la construcció abstracta, en les quals les idees més brillants i les transmutacions amb freqüència molt importants, com la de qualitat en quantitat i viceversa, són reduïdes a l'aparent autodesenvolupament d'un concepte a partir d'un altre».³⁵

Sobre aquest mateix assumpte, R. Piedra Arencibia va explicar que Engels s'hagués enfrontat sense contemplacions a la degeneració burocràtica de Stalin, especialment a la menysvaloració de la llibertat humana i de la política en la ciència, en l'esdevenir social, etc., a causa de la preeminència de les forces productives: «Engels, davant d'aquesta idea absurda, formulava amb ironia la pregunta retòrica: “Per què lluitem, doncs, per la dictadura política del proletariat si el poder polític és econòmicament impotent”? En veritat, fins i tot quan escrivia sobre els temes més “especulatiu” de la dialèctica natural, “el pensament d'Engels sempre va estar animat per un programa revolucionari, per un desig d'aconseguir l'emancipació de tota la humanitat”».³⁶

Aquestes idees reforcen i confirmen les de Marx des de la seva joventut fins a la seva vellesa. El 1843 va dir: «Exigim de la crítica sobretot que es comporti de manera crítica respecte de si mateixa i que no passi per alt les dificultats del seu objecte».³⁷ La crítica exigeix llibertat de moviments per a demostrar els límits del coneixement, la impotència del dogmatisme, les servituds de la burocràcia tecnocientífica a la lògica del benefici capitalista... Però la crítica marxista té la seva ètica. L'1 d'abril de 1865, en plena redacció dels manuscrits d'*El Capital*, va deixar escrit el nucli de la seva visió ètica en forma de respostes lacòniques a una entrevista, que estem citant,³⁸ sobre el dubte metòdic, Espartac i Kepler. Marx no ocultava el seu masclisme: la feblesa era la seva qualitat més preferida en les dones i la força en els homes, mentre que la senzillesa li era la més apreciada en general. Però assumia valors decisius: la unitat d'objectius

---

35 «F. Engels a Konrad Schmidt, 1 de noviembre de 1891», *Correspondencia*, op. cit., p. 395.

36 Rodney Piedra Arencibia: *Marxismo y dialéctica de la naturaleza*, Ciencias Sociales, L'Havana, 2016, p. 79.

37 K. Marx: «El Divorcio», *En Defensa de la Libertad*, Los artículos de la Gaceta Renana (1842-1843), Fernando Torres Editor SA, Madrid, 1983, p. 153.

38 Jean Elleinstein: *Marx, su vida, su obra*, Argos Vergara, Barcelona, 1985, p. 286-287.

com a tret característic, el servilisme com a defecte més detestat, la lluita com a ideal de felicitat, la submissió com a idea de desgràcia i la credulitat com el defecte que millor tolerava; la seva màxima preferida: «res del que és humà m'és aliè»; el seu color preferit: el vermell; el seu profeta preferit: Èsquil, Shakespeare, Goethe; el seu prosista preferit: Diderot...

Aquest era el sistema de valors, normes i moralitat sobre la desgràcia de la submissió, el servilisme com a defecte detestable, la lluita com a ideal de felicitat, la solidaritat humana com a màxima de vida... que regien la seva praxi vital, els seus valors centrals. Sense ells i sense la llibertat que sostenen, el mètode crític, científic, no pot desenvolupar-se, s'asfixia en la paràlisi imposada. El 1870 en alguns mitjans intel·lectuals es debatia sobre el mètode de Marx que havia sorprès per la seva efectivitat. Un crític va reconèixer que l'autor d'*El Capital* es movia amb «la més estranya llibertat» en el terreny empíric, mèrit que Marx va atribuir al «mètode dialèctic».³⁹

No obstant això, el sistema tecnocientífic que ha construït el capitalisme es basa, segons A. Rush, en set restriccions al lliure moviment de la crítica: 1) disgregar i separar les recerques, trencar la integritat del pensament, per a supeditar els avanços aïllats a les necessitats del benefici empresarial; 2) privatitzar la ciència i estendre el secret de recerca, dels resultats; 3) fer prevaler l'individualisme i la desunió entre treballadors de la ciència en un context de creixent desocupació; 4) jerarquia vertical i empresarial entre la minoria dirigent molt ben pagada i el «proletariat científic» i docent mal pagat; 5) especialització en disciplines diferenciades per a augmentar els beneficis i el control social, combatent la visió teòrica, i 6) difusió de l'idealisme, del pragmatisme, del postmodernisme en contra del materialisme i la dialèctica.⁴⁰

A més, i sobretot, aquesta maquinària tecnocientífica està en funció de garantir l'explotació patriarcal construint «mentides» científiques, com han demostrat S. García Dauder i Eulalia Pérez Sedeño⁴¹ al llarg d'una impressionant recerca que ha de ser estudiada i divulgada massivament. Són molts els obstacles que impedeixen a la dona que treballa en la tecnociència desenvolupar una crítica radical de les seves arrels socials i històriques profundes, murs de contenció que es banalitzen amb el tòpic del «sostre de vidre» i que van més enllà de l'actual «transformació neoliberal de la ciència».⁴² El poder censor de les revistes pseudocientífiques, «publicacions

---

39 K. Marx: «Carta a Kugelmann del 27 de junio de 1870», *K. Marx y F. Engels. Cartas sobre El Capital*, Laia, Barcelona, 1974, p. 203.

40 Alan Rush: *Ciencia y capitalismo «postmoderno»* (<https://www.herramienta.com.ar/articulo.php?id=925>).

41 S. García Dauder y Eulalia Pérez Sedeño: *La «mentiras» científicas sobre las mujeres*, Catarata, Madrid, 2017.

predadores»,⁴³ reforça els interessos de la indústria farmacèutica, intervenen en la competència entre elles i les estructures de poder internes a l'explotació assalariada en la tecnociència. El capital farmacèutic té tant poder que aconsegueix que sigui l'Estat qui costegi el 62% dels costos de la recerca, quedant-se la farmaindústria amb els beneficis: nou de les deu empreses més finançades entre 2010 i 2016 són farmacèutiques.⁴⁴

Malgrat tot això, la ciència en el seu sentit radical és una força revolucionària perquè, ben dirigida, pot reduir el sofriment humà que té la seva arrel en la propietat privada, demostrant diàriament que, guiada pel poder popular, la ciència acceleraria exponencialment l'alliberament humà. Però, en mans de la burgesia la ciència és una part del capital constant per a intensificar l'acumulació ampliada i, alhora, afeblir el moviment obrer. En aquesta contradicció entre el mètode de pensament científicocrític i la tecnociència capitalista, les persones cometem errors, però a la llarga i tot i que moltes vegades tard, l'objectivitat de la praxi social vàlida d'una forma o una altra la «gota de veritat» que hi ha en aquests «errors de càlcul».

Podem passar ara a tres respostes més detallades. Una consisteix en els cinc punts de R. Levins sobre com hauria de ser la ciència, amb especial interès en el primer perquè enllaça directament amb el que Engels va dir el 1894: 1) «Seria francament partidista. Proposem la hipòtesi que són errònies totes les teories que promoguin, justifiquin o tolerin la injustícia. L'error pot estar en les dades, en la seva interpretació o en la seva aplicació, però si indaguem el que és erroni, això ens conduirà a la veritat». Els altres quatre punts són: 2) la ciència seria democràtica; 3) la ciència prospera quan s'uneix a les classes treballadores i «moviments alternatius»; 4) la ciència ha de ser dialèctica, i 5) la ciència ha de ser autorreflexiva, que és autocrítica. I Levins conclou: «Aquest és un programa que va en contra de les tendències prevalents en la ciència, l'educació i la tecnologia, no és només un repte intel·lectual, sinó també un de tipus polític, que exigeix de nosaltres resistir les pressions del nou ordre del món».⁴⁵

En un altre text, aquest mateix autor exposa la «proposició contradictòria» que consisteix a reconèixer que, d'una banda, existeix la ciència com a mètode de trobar

---

42 Eduard Aibar Puentes: «La transformación neoliberal de la ciencia. El caso de las Humanidades Digitales», *ArtefaCToS, Revista de estudios de la ciencia y la tecnología*, ISSN electrónico: 1989-3612, vol. 7, núm. 1 (2018), 2a època, p. 13-28.

43 Elisa Silió: *Revistas pseudocientíficas para engordar currículos académicos*, 13 de gener de 2019 (https://elpais.com/sociedad/2019/01/12/actualidad/1547320624_465851.html).

44 *La mayor parte de la inversión en I+D en salud la hace el Estado, pero el beneficio es para las farmacéuticas*, 29 de novembre de 2019 (<https://www.publico.es/sociedad/inversion-salud-mayor-parte-inversion-i-d-salud-beneficio-farmacaceuticas.html>).

45 45. Richard Levins: «Cuando la ciencia nos falla», *Marx Ahora*, núm. 11/2001, L'Havana, p. 142-143.

«veritats reals sobre el món» i, d'altra banda, la ciència com a aparell de dominació imperialista, assenyalant que «les contradiccions no es resolen. Certament no es pot establir un constructe verbal que elimini aquesta contradicció, perquè en la vida les contradiccions no es resolen amb fórmules intel·lectuals. La solució de la contradicció entre la ciència com a creixement del coneixement humà i la ciència com a ideologia de l'opressió només s'aconsegueix amb la revolució política»,⁴⁶ i més endavant sosté que les nacions oprimides que s'independitzen necessiten desenvolupar la seva pròpia ciència: «fer innovacions, anar en una direcció diferent en l'organització social de la ciència, en la forma de resoldre problemes, en la metodologia que s'empra».⁴⁷

La segona ens la ofereix Zeleny en sintetitzar en cinc punts el mètode de Marx: 1) caducitat històrica de tot l'existent; 2) condicionament recíproc i recíproca penetració de les categories lògiques que no estan aïllades ni fixades; 3) relativització de la contraposició del relatiu i l'absolut; 4) destrucció de la validesa absoluta de determinades formes del pensament premarxista, i 5) captació de la dependència de les categories i formes lògiques respecte a les formes d'existència de la societat, en evolució històrica.⁴⁸ I la tercera és de Dussel, també en cinc punts: 1) la crítica de tota economia; 2) el desenvolupament del concepte de treball viu i de treball objectivat com a capital; 3) la construcció de categories noves que sorgeixen de les contradiccions; 4) l'aclariment ètic de tota economia possible, i 5) la consciència del proletariat, la seva funció practicopolítica revolucionària, objectiva.⁴⁹

El fet bàsic d'aquest mètode ja s'insinuava en els textos inicials de la dècada de 1840 amb una radicalitat crítica que afectava no només les disquisicions epistemològiques de la burgesia sinó fins i tot el concepte de «veritat», a l'ontologia, al coneixement de la realitat. El 1845 Engels diu que «la burgesia no ha de dir la veritat, perquè d'una altra manera pronunciaria la seva pròpia condemna».⁵⁰ Ho va encertar de ple perquè des de la meitat de la dècada de 1790 la burgesia britànica va endurir la repressió contra els qui divulgaven el contingut crític latent en la teoria d'A. Smith, inclòs el desterrament a Austràlia.⁵¹ El capitalisme britànic tenia pànic al contagi de la revolució burgesa francesa de 1789 i prenia mesures per a protegir-se; comprenia que la teoria del valor

---

46 Richard Levins: «La ciencia clasista y la verdad científica», *Marx Ahora*, L'Havana, núm. 42/2016, p. 149.

47 Richard Levins: «La ciencia clasista y la verdad científica», *Marx Ahora*, L'Havana, núm. 42/2016, p. 151.

48 Jindrich Zelený: *La estructura lógica de El Capital de Marx*, Grijalbo, Barcelona, 1974, p. 50-51.

49 Enrique Dussel: *Hacia un Marx desconocido*, Siglo XXI, Mèxic, 2008, p. 285 i s.

50 F. Engels: *La situación de la clase obrera en Inglaterra*, Crítica, OME 6, Barcelona, 1978, p. 280.

51 Neil Davidson: *Transformar el mundo*, Pasado & Presente, Barcelona, 2013, p. 144-148.

d'A. Smith, malgrat els seus límits de classe, podria ajudar la radicalització social⁵² i, per tant, havia de prohibir el coneixement del seu potencial crític latent. Segons N. Davidson:

«La burgesia anava adquirint experiència en l'ocultació de petjades i en distreure l'atenció desviant-la cap a rastres falsos, almenys allí on ja dominava el capitalisme, reescrivint la història del seu propi ascens revolucionari al poder de manera que cada moment concret semblés una revolució política més que social. Amb altres paraules, en l'època en què Marx i Engels van començar a estudiar la qüestió, el pensament burgès havia començat a reinterpretar les grans revolucions en termes que donaven més èmfasi a la «llibertat» o a la consecució d'un govern constitucional que a la «propietat» o a l'eliminació de traves per a l'establiment d'un nou ordre econòmic».⁵³

Les revolucions burgeses amb aspecte de triomf es van iniciar al mateix temps que l'anomenada «revolució científica» en la qual moltes persones van haver d'enfrontar-se al terror inquisitorial, sent assassinades bastants d'elles després dels turments realitzats en nom del déu catòlic, i sofrint altres mesures repressives més severes. Per exemple, Kepler, admirat per Marx com veurem, podria ser definit ara com a «militant» per la llibertat científica i social, havent de superar dures situacions que haguessin desanimat a qualsevol, la qual cosa crea «veneració, per la personalitat, la perseverança i el talent de Kepler».⁵⁴ J. D. Bernal parteix del principi segons el qual: «No existeix cap branca de l'activitat humana que depengui més del manteniment de la llibertat que la ciència. Per a altres ocupacions, la llibertat és un avantatge; per a la ciència, és una necessitat indispensable».⁵⁵ L'autor avança a la demostració històrica:

«La creació de la ciència, tal com la coneixem ara, és obra del Renaixement i coincideix amb el moment en què es trenquen els lligams de les restriccions clericals i feudals en totes les esferes. Els campions de la nova ciència –Bruno, Servet, Galileu– van ser també reformadors socials i religiosos. La lluita per la llibertat intel·lectual era tan política com científica»⁵⁶ [i també ètica, afegim nosaltres]. És exacte, d'altra banda, que Galileu no va ser torturat, només li van mostrar els instruments de tortura».⁵⁷

---

52 Eric Toussaint: *Adam Smith y los chalecos amarillo*, 30 de desembre de 2018

(<https://www.lahaine.org/mundo.php/adam-smith-y-los-chalecos>).

53 Neil Davidson: *Transformar el mundo*, Pasado & Presente, Barcelona, 2013, p. 169.

54 Hubert Krivine: *La Tierra. De los mitos al saber*, Biblioteca Buridán, Barcelona, 2012, p. 190.

55 John D. Bernal: *La libertad de la necesidad*, Ayuso, Madrid, 1975, tom I, p. 183

56 John D. Bernal: : *La libertad de la necesidad*, Ayuso, Madrid, 1975, tom I, p. 183-184.

57 Hubery Krivine: *La Tierra. De los mitos al saber*, Biblioteca Buridán, Barcelona, 2012, p. 234.

Galileu, tot i claudicar, va continuar fent ciència en una espècie de «clandestinitat intel·lectual» tan freqüent en moltes persones que, sota règims de terror, prossegueixen amb el seu titànic esforç. Aquella ciència inicial anunciava, malgrat les seves limitacions i dependències, una nova praxi de la llibertat que ha arribat a ser antagònica amb el capitalisme. Durant aquesta resistència, el moviment radical va demostrar amb lluites concretes els efectes negatius que implica «el control de la ciència pel capitalisme [...] En cadascun dels casos, els qui treien partit de la ciència eren els rics i, sovint, eren els pobres i oprimits o els països del tercer món els que el sofrien com a conseqüència».⁵⁸ Hem de llegir a Lina Rosenbaum quan ens convoca a resistir els intents de l'Administració Trump orientats cap a la «supressió de la ciència»⁵⁹ i la seva suplantació per idealismes, per creences esotèriques i místèriques, per exotismes religiosos... perquè, com assegura Emily Holden, la política de Trump està guanyant la batalla a la ciència.⁶⁰

En la involució reaccionària i anticientífica del pensament burgès, la dialèctica reforçada amb *El Capital* –el mètode del qual és antagònic al de la «ciència alienada»–⁶¹ mostra que l'autonomia real de la ciència sempre té, malgrat tot, un ancoratge en la lluita de classes. Aquesta imbricació amb la totalitat de les contradiccions del sistema és més o menys directa o indirecta segons quines contradiccions siguin, però sempre existeix. Tal dependència cap a la materialitat sempre en moviment d'allò objectiu destrossa tot dogmatisme, tota quietud i tota excusa de neutralitat cínicament apolítica.

E. Renault ho explica així: «la crítica de l'economia política no admet ni mètodes predeterminats [...] ni esquema teòric organitzatiu [...] sinó que recorre a diferents operadors lògics i crítics exigits pel desenvolupament de la seva recerca científica i per la cerca dels seus objectius polítics».⁶² Si llegim a Marx i Engels amb apriorismes predeterminats no comprendrem per què en el llibre I del Capital la «política» quasi que no hi és present i per què hem de llegir-lo com a part de la totalitat. Així i tot, en el llibre I, pres en aïllat, la política hi és present en el seu sentit marxista. Segons F. Jameson:

«[...] la força i l'assoliment construcciona d'*El Capital* consisteixen precisament en evidenciar que les «injustícies i desigualtats» formen

---

58 Jon Beckwith: «El movimiento científico radical en los Estados Unidos», Ciencia y tecnología, Edit. Revolución, Madrid, 1990, p. 173.

59 Lina Rosenbaum: *Resistir la supresión de la ciencia*, 7 d'abril de 2017 (<https://vientosur.info/spip.php?article12445>).

60 Emily Holden: *La ciencia está perdiendo la batalla contra los intereses políticos del gobierno de Trump*, 20 de gener de 2019 (https://www.eldiario.es/theguardian/perdiendo-intereses-politicos-Administracion-Trump_0_857765068.html).

61 Miguel Alejandro Hayes Martínez: *La ciencia enajenada*, 28 de juny de 2018 (<http://rebellion.org/noticia.php?id=243472>).

62 Emmanuel Renault: «¿Qué hay de dialéctico en *El Capital* de Marx?», *Marx. Releer El Capital*, Akal, Madrid, 2012, p. 62.

part estructural d'aquest sistema total, amb la qual cosa mai poden ser reformades. En un sistema en el qual el fet econòmic i el fet polític s'han fusionat, les tàctiques tals com les que s'implementen en la regulació governamental són meres construccions verbals i retòrica ideològica, ja que per definició la seva funció i el seu propòsit consisteixen a ajudar a fer que el sistema funcioni millor. L'argument en favor de la regulació és un argument en favor d'un control més eficient del sistema econòmic, a fi de prevenir o evitar el seu col·lapse. Tal com ho va anunciar fa molt temps Stanley Aronowitz, la vocació de la socialdemocràcia, com a oposada a una diversitat de partits facciosos, consisteix a tenir sempre presents els interessos totals del capitalisme i mantenir el seu funcionament general».⁶³

Si el llibre I és el menys «polític» dels tres és degut a la lògica del mètode emprat que exigeix avançar a l'interior del problema, en aquest cas el capitalisme, sempre al ritme del moviment de les seves contradiccions, començant per la forma immediatament perceptible, la mercaderia, per a penetrar en les seves profunditats. Com explica W. F. Haug, el mètode científic marxista ha de procedir en la mateixa direcció que el procés que investiga; mai ha d'esperar que aquest hagi conclòs per a pensar-ho a posteriori, sinó en la mateixa dinàmica interna. Aquest autor sosté que en la dialèctica marxista hi ha dos components units: l'objectiu, que es desenvolupa en la «reconstrucció genètica» del procés que s'investiga en el seu mateix desenvolupament, i el subjectiu, que no és un altre que la «filosofia pràctica del marxisme», de manera que les lluites socials i polítiques com la forma de viure la vida formen una unitat que ens remet a l'«art de viure»,⁶⁴ que consisteix en la capacitat d'impulsar les tendències revolucionàries que existeixen en la unitat i lluita de contraris.

L'«art de viure» és central en la visió marxista, significa el mateix que la «filosofia de la praxi», tan ben descrita per Sánchez Vázquez, que sintetitzem en aquesta frase: «la pràctica com a fi de la teoria»,⁶⁵ i hi tornarem al final d'aquest text quan ens enfrontem a la realitat objectiva de les violències, en plural. La prioritat última i definitiva de la pràctica sobre la teoria és inqüestionable en el marxisme perquè la lliçó de la història mostra que el reformisme, l'utopisme i el teorisme se sustenten en el menyspreu de la pràctica, com veurem al final en les aportacions de Sánchez Vázquez quan aprofundeix fins a la cultura grega clàssica per a explicar la prioritat de la pràctica⁶⁶ com a garantia última de l'objectivitat, negada d'una o una altra forma pel teorisme, l'utopisme i el reformisme. Això ens porta al mateix concepte materialista de la dialèctica des dels

---

63 Fredric Jameson: *Representar El Capital. Una lectura del tomo 1*, FCE, Argentina, 2013, p. 180

64 W. F. Haug: «El proceso de aprendizaje de Marx. En contra de corregir a Marx con Hegel», *Tras las huellas de un fantasma*, Siglo XXI, Mèxic, 2011, p. 163.

65 Adolfo Sánchez Vázquez: *Filosofía de la praxis*, Grijalbo, Mèxic, 1967, p. 191-192.

66 Adolfo Sánchez Vázquez: «El punto de vista de la práctica en la filosofía», *Filosofía y circunstancias*, Área de Cultura, Màlaga, 1996, p. 113-128.

seus orígens en la filosofia, qüestió vital per al marxisme i per a la vida i la llibertat humana, com veurem en concloure aquest text.

Una de les accepcions de l'inicial terme de dialèctica en la filosofia presocràtica era la de llibertat, opció en moments crítics, acció comuna, de lluita, etc., en moments de crisi extrema, quan la incertesa sorgeix perquè el xoc de contraris encara no ha tancat totes les opcions, imposant-ne només una. Ho entenem millor llegint la pregunta que es fa V. Fay i la resposta que ell mateix ofereix:

«És que el mateix Marx ha considerat com a invariables i rígides les lleis econòmiques? Per contra, Marx sempre va subratllar el seu caràcter relatiu, definint-les com a lleis «tendencials» d'abast limitat [...] Alguns dogmàtics que es diuen seguidors de Marx obliden fàcilment que, per a ell, no existeixen lleis absolutes, com tampoc existeix certitud absoluta de l'autodestrucció del capitalisme».⁶⁷

L'automatisme mecanicista d'algunes esquerres i del reformisme busquen empara en la creença determinista que el capitalisme ni tan sols implosionarà per les seves contradiccions, sinó que finirà en una senectut pacífica donant pas al socialisme sense cap violència. Com a màxim es podria accelerar el seu envelliment mitjançant reformes graduals més o menys suaus. Però no existeix la certesa absoluta de l'autodestrucció del capitalisme. La incertesa relativa sobre el resultat últim de la praxi és consubstancial al marxisme i s'expressa en la divisa preferida de Marx: *De omnibus dubitandum*⁶⁸ (Cal dubtar de tot), la qual cosa ens porta al concepte de «veritat» – dialèctica entre allò concret, allò objectiu, el relatiu i l'absolut–, que no podem desenvolupar ara. La cosa fonamental és que aquest debat només es resol, en última instància, mitjançant la pràctica social. La praxi incideix en la múltiple interacció entre allò relatiu i allò absolut que es lliura en la pugna entre certesa i incertesa, on la casualitat, l'atzar, la contingència... intervenen fins i tot decisivament a curt termini:

«Per descomptat, seria molt còmode fer la història universal si la lluita es pogués emprendre només en condicions infal·liblement favorables. D'altra banda, la història tindria un caràcter molt místic si les «casualitats» no exercissin cap paper. Com és natural, les casualitats formen part del curs general del desenvolupament i són compensades per altres casualitats. Però l'acceleració o la lentitud del desenvolupament depèn en grau considerable d'aquestes «casualitats», entre les quals figura el caràcter dels homes que encapçalen el moviment en iniciar-se aquest».⁶⁹

---

67 Víctor Fay: «Presentación», *Leyendo El Capital*, Fundamentos, Madrid, 1972, p. 12.

68 Jean Elleinstein: *Marx, su vida, su obra*, Argos Vergara, Barcelona, 1985, p. 286.

69 K. Marx a L. Kugelmann del 17 de abril de 1871, *Obras escogidas*, Progreso, Moscou, 1978, tom II, p. 445.

Arribem així a l'etern misteri de la necessitat, el determinisme, la causalitat i la llibertat, també de l'indeterminisme, la incertesa, l'atzar, la casualitat... categories que lluiten entre si perquè ho fan les seves antagòniques concepcions eticopolítiques. En la mesura que *El Capital* va desplegant en un procés que no té fi el cabdell de la producció, de la circulació i de la crisi, i conforme aquest avanç teòric se sosté en i és reforçat per altres textos simultanis que esbudellen la política feroç i sagnant de la burgesia, en aquest viatge als forns profunds del capital, anem descobrint com el misteri de la llibertat –i el del mal: *mysterium iniquitatis*– es resol mitjançant la lluita de classes. El mal, la iniquitat, no és un misteri insoluble, sinó de praxi revolucionària. De la mateixa manera que és la lluita política revolucionària la que resol en la pràctica la contradicció entre la ciència com a mitjà de llibertat i la ciència imperialista, també és la lluita política la que resol en definitiva el problema del mal.

Els judicis de valor sobre allò «bo», els normatius sobre allò «just» i els morals sobre el «deure», així com el rebuig o l'acceptació del fetitxisme de la mercaderia, són part activa en la lluita a favor o en contra del comunisme.⁷⁰ Ara no podem estendre'ns en les diferències i semblances entre l'evolució de l'ètica i de la moral, amb els seus judicis sobre allò «bo», allò «just», el «deure», etc., i el sorgiment i evolució de la categoria valor, dels diners, de la mercaderia i del valor de canvi. El materialisme històric es va anar creant mitjançant la lluita contra l'explotació i contra l'ètica de l'explotació, i simultàniament va anar elaborant la crítica teòrica del valor, que és central perquè es preocupa de les relacions que les persones estableixen entre elles mateixes, o sigui de les relacions entre les classes antagòniques, que són les fonamentals mentre que no ho són les relacions tècniques o les mesures d'economia de mitjans. Marx tampoc es preocupa de fer una «teoria dels preus», etc., no va buscar aquests objectius perquè:

«Marx va ser un científic social crític el treball del qual supera i rebutja les barreres que separen les disciplines acadèmiques. Les qüestions crucials per a Marx fan referència a l'estructura interna i a les fonts d'estabilitat i crisi del capitalisme, i a com el desig de canviar-les pot desenvolupar-se en forma d'una activitat (revolucionària) transformativa reeixida. Aquestes qüestions continuen sent vàlides en el segle XXI».⁷¹

Veurem al final d'aquest text com les qüestions que van plantejar Marx i Engels són més crucials ara que a la fi del segle XIX. Precisament és això el que confirma que *El Capital* és el que es denomina «praxeologia» –«ni teoria pura, doncs, ni mer programa polític»–,⁷² espiral inacabable de la pràctica que es pensa críticament a si mateixa en el seu autodesenvolupament. Des d'aquesta visió, *El Capital* és una obra-procés que

70 Willian Ash: *Marxismo y moral*, Ediciones Era, Mèxic, 1969, p. 119-151.

71 Ben Fine i Alfredo Saad-Filho: *El Capital de Marx*, FCE, Mèxic, 2010, p. 30.

72 Jacobo Muñoz: «¿Qué es el marxismo?», *Lecturas de filosofía contemporánea*, Materiales, Barcelona, 1978, p. 119.

nega la lògica formal en una cosa bàsica: no té «fi», o millor, la seva «fi» només arribarà amb el final del capitalisme. Això és el que aprecia positivament Engels en el seu comentari sobre Werner Sombart: «És la primera vegada que un professor universitari alemany aconsegueix veure en les obres de Marx, en general, allò que Marx realment va dir; la primera vegada que declara que la crítica del sistema marxista no pot consistir a refutar-lo –això és “bo per a l’arribisme polític”–, sinó només a desenvolupar-lo per a superar-lo».⁷³ Si bé Engels recalca les febleses de les tesis de Sombart i sosté que Marx hauria detallat més les seves idees si hagués tingut temps.

En un apèndix a aquest complement al pròleg escrit el 1895, poc abans de la seva mort, Engels continuava desenvolupant *El Capital* en un petit article d’innegable actualitat, “La Borsa”, en el qual segueix l’expansió del capital-diner, en concret de la borsa, que el 1865 era un «element secundari» i que, tres dècades després «tendeix a concentrar tota la producció, tant la industrial com l’agrícola, i tot el comerç, el mateix els mitjans de comunicació que la funció del canvi, en mans dels elements borsaris. Fent de la borsa la representant més destacada de la producció capitalista [...] A més, la colonització. Aquesta és, avui, una simple sucursal de la borsa al servei de la qual les potències europees es van repartir Àfrica fa un parell d’anys i els francesos han conquistat Tunísia i Tonkín. Àfrica llogada directament a companyies (Níger, Sud-àfrica, l’Àfrica alemanya del sud-oest i de l’est) i Maschonaland i Natadland ocupades per la Borsa de Rodas».⁷⁴

A “La Borsa”, Engels repassa el desenvolupament capitalista de l’últim terç del segle XIX, confirmant la vàlua del mètode intern d’*El Capital*, sent en si una part més d’aquesta obra perquè avança a l’interior de l’agudització de les contradiccions del capitalisme. De fet, avança continguts bàsics del debat sobre l’imperialisme que començaria amb Hobson el 1902. Necessitaríem diverses pàgines per a mostrar com es presenten el 2019 els set apartats molt sintèticament resumits per Engels, dels quals només hem transcrit el setè i últim, donada la seva colpidora vigència. L’omnipotència de laborsa en l’actualitat s’ha vist confirmada pel neocolonialisme sobre una Grècia formalment independent⁷⁵ però saquejada per la Borsa euroalemanya. H. Houben ha aportat una excel·lent recerca sobre les transformacions del capital financer al llarg de la història capitalista, demostrant que, malgrat la financiarització, continua sent la mateixa manera de producció capitalista.⁷⁶

---

73 F. Engels: Complemento al prólogo, *El Capital*, op. cit., tom III, p. 27.

74 F. Engels: «La Bolsa», *Complemento al prólogo, El Capital*, op. cit., tom III, p. 40-42.

75 Stathis Kouvelakis y Costas Lapavitsas: *Grecia. El giro represivo de Syriza*, 17 de noviembre de 2018 (<https://borrokagaraia.wordpress.com/2018/10/17/grecia-el-giro-represivo-de-syriza/>).

3. Crítica del valor i socialisme

El Capital se sustenta en la teoria del valor que és incompreensible sense la teoria del fetixisme, com ha demostrat Néstor Kohan, especialment en la dimensió quantitativa-qualitativa del valor, ja que el decisiu costat qualitatiu descobreix la «reïficació i alienació de les relacions socials originades en un tipus de sociabilitat indirecta del treball humà global mediat per l'intercanvi de mercat i l'equivalent general». ⁷⁷ Sobre aquest poder fetixitzant de la dimensió qualitativa del valor s'aixequen immediatament les relacions de poder opressiu que controla la lluita de classes dins dels paràmetres imposats per l'Estat del capital, que dirigeix la «violència com a potència econòmica» ⁷⁸ cap a la inhumanitat de l'acumulació ampliada del capital, etcètera. Més encara, la dimensió qualitativa del valor ens descobreix també una de les causes socials del reformisme i de les «metafísiques "post"», de Bernstein a Holloway, d'Althusser a l'eurocomunisme. ⁷⁹

La teoria del valor i la teoria del fetixisme tenen un innegable contingut polític en el qual ens estendrem després, però ara sí que necessitem continuar recorrent a N. Kohan per a completar aquest tema:

«Totes les categories de l'economia política, com a ciència social, són relacions. La teoria de Marx demostra que són considerades «coses» pel procés fetixista que s'explica al seu torn per les seves arrels socials i objectives. Per no caure en el fetixisme i, per tant, en la ahistoricitat, Marx necessita construir políticament una nova lògica de relacions (recolzant-se en la tradició relacional dialèctica d'Heràclit i Hegel), diferent de la lògica substancial atributiva aristotèlicoleibniziana («cosa»-característica d'aquesta «cosa»; és a dir, subjecte-predicat). ⁸⁰

Hem de saber que: «El concepte de valor en Marx és el més controvertit de tot el seu pensament», ⁸¹ perquè, com explica A. Jappe:

«La crítica del valor ha trencat radicalment amb la dicotomia entre base i superestructura; no en nom de una suposada "pluralitat" de factors, sinó recolzant-se en la crítica marxiana del fetixisme. El fetixisme de la mercaderia no és una falsa consciència, una mistificació, sinó una forma d'existència social total, que se situa per sobre de tota separació entre

---

77 Néstor Kohan: *Nuestro Marx*, Un Grano de Maíz, Caracas, 2011, p. 603-608.

78 Néstor Kohan: *Nuestro Marx*, Un Grano de Maíz, Caracas, 2011, p. 705-745.

79 Néstor Kohan: *Nuestro Marx*, Un Grano de Maíz, Caracas, 2011, p. 68 i s., 244-302 i 431 i s., respectivament.

80 Néstor Kohan: *Marx en su (Tercer) Mundo*, El perro y la rana, Caracas, 2009, p. 192-193.

81 S. Mohun: «Valor», *Diccionario del pensamiento marxista*, Tecnos, Madrid, 1984, p. 772.

reproducció material i factors mentals perquè determina les pròpies formes de pensar i d'actuar. Comparteix aquests trets amb altres formes de fetitxisme, tal com la consciència religiosa. Per això podria ser caracteritzat com un *a priori*; que, no obstant això, no és ontològic, com en Kant, sinó històric i subjecte a l'evolució. Aquesta indagació sobre els *codis generals* de cada època històrica salvaguarda al mateix temps, contra la fragmentació introduïda per l'enfocament postestructuralista i postmodern, una perspectiva unitària».⁸²

En un altre text, Jappe diu:

«El valor, fins i tot en la forma que sembla més innocent –a saber, «vint metres de tela tenen el valor d'un vestit»–, és ja la causa i la conseqüència d'una formació social en la qual els homes no regulen conscientment les seves relacions de producció [...]. Allí on aquest intercanvi no està mediatitzat per l'activitat social conscient, sinó per l'automoviment del valor, és necessari parlar d'una *alienació del vincle social*. El valor mateix, en la forma visible dels diners, s'ha convertit en una forma social d'organització; les seves lleis s'han transformat en les lleis de la mediació social».

I A. Jappe cita al Marx dels *Grundrisse*: «El diner mateix és la comunitat i no pot suportar que n'hi hagi una altra superior a ell».⁸³

Que la humanitat prengui a les seves mans conscients i lliures el seu propi destí exigeix, per tant, destruir la «comunitat dels diners», destruir el valor perquè va «contra la comunitat humana [perquè] la vida social mateixa es torna abstracta».⁸⁴ La crítica marxista del capitalisme explica que existeix una «impossibilitat objectiva» de resoldre la contradicció entre la naturalesa social del treball i l'apropiació privada del seu producte que s'expressa en la forma elemental del valor, contradicció irresoluble, una antinòmia, assumida com a tal pel marxisme, la qual cosa explica que «l'únic mètode real de resolució d'aquesta antinòmia és una revolució socialista, eliminant la naturalesa privada de l'apropiació del producte del treball social, l'apropiació mitjançant el mercat de mercaderies».⁸⁵ És el mateix autor, E. V. Ilyenkov, qui remarca amb lletra negreta aquesta decisiva cita. Aquest autor no dubta d'anomenar «rebel·lió marxista» la seva crítica de l'economia capitalista, expressada així en termes filosòfics:

---

82 Anselm Jappe: *Crédito a muerte, Pepitas de calabaza*, Logroño, 2011, p. 175.

83 Anselm Jappe: *Las aventuras de la mercancía*, Pepitas de Calabaza, Logroño, 2016, p. 58-59.

84 AA.VV.: «Mercancía y valor», *Contra la valoración de la vida*, Cuadernos de Negación, núm. 11, maig de 2018, p. 5-6.

85 E. V. Ilyenkov: *Dialéctica de lo abstracto y lo concreto en "El Capital" de Marx*, Edithor, Quito, 2007, p. 372.

«En la teoria de Marx, no només la substància del valor, el treball, va ser entesa (Ricardo també va aconseguir aquest enteniment); sinó que, per primera vegada, el valor va ser simultàniament entès com el subjecte de tot desenvolupament; és a dir, una realitat desenvolupant-se per mitjà de les seves contradiccions internes en un sistema complet de formes econòmiques. Ricardo va fallar en entendre aquest últim punt. Per a aconseguir tal enteniment, s'ha de tenir el punt de vista del materialisme dialèctic conscient [...]. L'anàlisi de Marx descobreix en el valor en si, en la categoria bàsica del desenvolupament teòric, la possibilitat d'aquelles contradiccions, les quals sorgeixen en una forma explícita sobre la superfície del capitalisme desenvolupat, com a crisi destructiva de sobreproducció, com un antagonisme més agut entre l'excés de riquesa en un pol de la societat i pobresa insuportable en l'altre; com una lluita de classes directa, finalment resolta a través de la revolució».⁸⁶

En el cor de l'imperialisme i en plena ofensiva anomenada neoliberal, des de finals dels anys setanta, va ressorgir la necessitat de la lectura política d'*El Capital* desenvolupant les aportacions anteriors. Harry Cleaver va estudiar la lluita contra el valor en la seva forma de valor de canvi entre consumidors, ecologistes, treballadores i treballadors precaritzats, grups contra la fam i l'empobriment, etcètera, mitjançant «robatoris» – recuperacions– en botigues, impagament i altres formes de resistència⁸⁷ que no són noves en la història de la lluita de classes i que sempre reapareixen en les crisis. L'autor demostra que el valor d'ús i el valor de canvi són pensats i viscuts de forma antagonica entre el treball i el capital:

«Aquests dos aspectes mostren també la doble contradicció característica de les relacions de classe en el capitalisme. El valor d'ús i el valor de canvi s'oposen en una unitat contradictòria en la mateixa forma que la classe capitalista i la classe treballadora estan oposades i unides [...] els dos aspectes suggereixen dues perspectives de classe diferents. Més fonamentalment, la visió de la mercaderia com a valor d'ús és la perspectiva de la classe treballadora [...] El capital contempla aquestes mateixes mercaderies primordialment com a valors de canvi: simples mitjans per a incrementar-se a si mateix i per a incrementar el seu control social per la via de la realització de plusvàlua i guany».⁸⁸

L'anàlisi del valor, el contingut polític subjacent al treball abstracte, etcètera, descobreix les maniobres del capital per a trencar la unitat de la classe proletària i, alhora, les dificultats d'aquesta per a reconstruir-la mitjançant l'acostament gradual de les diverses lluites concretes que només es va aconseguir mitjançant la «interacció política de

---

86 E. V. Ilyenkov: *Dialéctica de lo abstracto y lo concreto en "El Capital" de Marx*, Edithor, Quito, 2007, p. 385-389.

87 Harry Cleaver: *Una lectura política de El Capital*, FCE, Mèxic, 1985, p. 211.

88 Harry Cleaver: *Una lectura política de El Capital*, FCE, Mèxic, 1985, p. 217-218.

lluites diferents, no resumint una lluita en una altra».⁸⁹ Una de les virtuts de la lectura política d'*El Capital* és la seva insistència en l'extrema complexitat del proletariat, la seva crítica del «marxisme unilateral [...] amb poca relació amb els moviments reals en la societat»⁹⁰: la riquesa polifacètica de la lluita de classes està absent, separada d'*El Capital* que en realitat és una «totalitat».

M. A. Lebowitz sosté que el «marxisme unilateral» només pensa en un «proletariat abstracte», la qual cosa impossibilita descobrir el potencial polític de les lluites de classes concretes. E. Barot ve a dir el mateix quan planteja la necessitat de «no fer del proletariat un concepte rígid»,⁹¹ sinó que, d'una banda, exigeix l'ús de la dialèctica entre allò general, o sigui, el proletariat com la classe social majoritària en el capitalisme mundial perquè és la població que ha de vendre la seva força de treball per un salari per a sobreviure; i, de l'altra, les expressions particulars, concretes, que aquesta classe proletària adquireix en cada país, circumstància, període, segons la seva específica història nacional, estatal i internacional de lluita de classes socioeconòmica, política, cultural...

Sense estendre'ns massa i recordant el que ha dit més amunt G. Labica sobre el paper de l'Estat en *El Capital*, K. H. Roth i A. Ebbinghaus van publicar el seu celebríssim estudi sobre la interacció entre la lluita de classes i la contraofensiva burgesa alemanya durant gairebé un segle,⁹² mostrant la dialèctica entre economia, política i lluita de classes. Anys més tard, i des d'una perspectiva una mica diferent, A. Shaikh també insisteix en el paper de l'Estat i de la competència entre capitalistes com dos dels factors que poden facilitar la recuperació de la crisi.⁹³ Insistir en els efectes del caïnisme burgès, de la competència entre empresaris, és una altra forma directa d'introduir la política en l'economia mitjançant el paper de l'Estat com a «capitalista col·lectiu», però que tendeix a defensar els interessos de la fracció burgesa més poderosa.

Poc després d'esclatar la crisi de 2007, i davant el desconcert absolut de l'economia política burgesa i les seves institucions, Suzanne de Brunhoff es va permetre el luxe d'una petita «venjança intel·lectual», molt justificada, davant les tonteries orgulloses i ignorants de la casta intel·lectual antimarxista. De Brunhoff⁹⁴ simplement va recordar

---

89 Harry Cleaver: *Una lectura política de El Capital*, FCE, Mèxic, 1985, p. 345.

90 Michael A. Lebowitz: *Más allá de El capital. La economía política de la clase obrera en Marx*, Akal, Madrid, 2005, p. 185-187.

91 Emmanuel Barot: *Marx en el país de los soviets*, IPS, Argentina, 2017, p. 105.

92 K. H. Roth y A. Ebbinghaus: *El «otro» movimiento obrero y la represión capitalista en Alemania (1880-1973)*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2011, p. 363 i s.

93 A. Shaikh: *Valor, acumulación y crisis*, ed. RyR, Argentina, 2006, p. 358.

94 Suzanne de Brunhoff: «Finanzas, Capital, Estados», *Las finanzas capitalistas*, Herramienta, Buenos Aires, 2009, p. 25-83.

l'actualitat del que ja va ser dit per Marx sobre la dialèctica entre el capital financer, els Estats i el capitalisme en el seu conjunt, insistint en la permanent mobilitat contradictòria d'aquests components però posant l'accent principalment en el nus gordià: l'explotació assalariada, el capital financer i l'Estat, és a dir, el cor polític imperialista per a, mitjançant l'explotació de la humanitat treballadora, ampliar l'acumulació i centralització del capital.

L'única lectura possible d'*El Capital* és, per tant, la lectura política, és a dir, la que es mou sempre dins dels paràmetres conceptuals determinats per la realitat de la lluita de classes que ens remet sempre a la teoria del valor. Més encara, com explica M. R. Krátke, l'única forma de desenvolupar i resoldre les qüestions inacabades –per inacabables– que va deixar Marx a *El Capital* és introduint el que és polític i el que és històric en aquests problemes,⁹⁵ superant el dogma neoclàssic –i neoliberal– que exclou la política de l'economia, qualificant-la d'«exògena». Però, en primer lloc, què és la política? Lenin va dir que la política és l'economia concentrada, i té tota la raó. La política, en ser economia concentrada, reflecteix totes les contradiccions socials en el seu desenvolupament desigual i combinat, en les seves parts i en la seva totalitat, i sempre posa l'accent decisiu en el secret de l'economia capitalista: l'explotació social i la propietat burgesa. A. Callinicos explica que el concepte marxista de «política»⁹⁶ trenca, nega i supera el concepte burgès basat en la total separació de les diverses parts de la realitat capitalista. I, en segon lloc, què és una «lectura política» d'*El Capital*?

Cédric Durant ens en dona la resposta al seu estudi sobre el capital fictici en demostrar el contingut polític dels beneficis financers: «[...] *beneficis polítics* que deriven d'un flux d'ingressos cap a les finances mediat per les institucions públiques. Aquests *beneficis polítics* se separen, al seu torn, en dues categories. D'una banda, els fluxos d'interessos en el cas del deute públic; d'altra banda, aquells productes polítics d'estabilitat financera».⁹⁷ Els beneficis polítics que produeix el capital fictici generen també «la lògica pròpia dels *beneficis d'alienació* que es deriva principalment de la relació d'endeutament de les llars assalariades».⁹⁸ Estenent aquest estudi polític del capital fictici al concepte de *desposseïció*, l'autor conclou:

---

95 M. R. Krátke: «La renovación de la economía política: Donde Marx sigue siendo insustituible», *Tras las huellas de un fantasma*, Siglo XXI, Mèxic, 2011, p. 182.

96 A. Callinicos: ¿Qué es la política?, *La Hidra*, 5 d'octubre de 2011 (<https://enlucha.wordpress.com/2011/10/05/que-es-la-politica/>).

97 Cédric Durant: *El capital ficticio. Cómo las finanzas se apropian de nuestro futuro*, NED, Barcelona, 2018, p. 111.

98 Cédric Durant: *El capital ficticio. Cómo las finanzas se apropian de nuestro futuro*, NED, Barcelona, 2018, p. 113.

«Engloba les diverses modalitats mitjançant les quals el sector financer extreu ingressos de la població, ja sigui indirectament, a través dels *beneficis polítics*, ja sigui directament, mitjançant els *beneficis d'alienació*. El concepte de parasitisme aquí remet als ingressos extrets dels beneficis empresarials per entitats sens dubte alienes al procés de producció [...] La qüestió de l'*intercanvi desigual* remet a la capacitat de les empreses del nord per a remunerar els actors financers gràcies als guanys precedents de relacions mercantils asimètriques respecte als seus proveïdors, en particular, els dels països del sud. Innovació, desposseïció i parasitisme, aquestes són les lògiques socials que s'oculten en els beneficis financers».⁹⁹

Recordem que C. Durant explica «com les finances s'apropien del nostre futur», és a dir, com la forma parasitària del capital, les finances i especialment la seva forma fictícia, expropien el futur de les classes treballadores mitjançant el desenvolupament del contingut polític subjacent a la lògica capitalista. Per tant, impedir que ens robin el futur, o més ben dit dit, construir nosaltres el nostre futur, només és possible acabant amb el capital fictici i, per tant, amb el capitalisme en si. Això ens porta directament al problema de la praxi revolucionària ara que totes les contradiccions estan aguditzades al màxim.

Savas Michael-Matsas ha seguit els esforços de la intel·lectualitat burgesa més reaccionària i influent que a l'estiu de 2018 opinava sobre l'actualitat d'*El Capital* en diaris com el *New York Times*, *Economist*, *Financial Times*, etc.: desconcert i por davant el poder teòric de Marx i els seus efectes polítics. Primer perquè aquesta potència analítica i sintètica no concorda amb els seus esquemes estàtics, formals; i segon, la por, perquè és una política orientada al futur que batega en la unitat i lluita de contraris antagònics revelada en la teoria del valor. Per això, Michael-Matsas escriu:

«Sense una crítica de la teoria del valor-treball de l'economia política clàssica, com Marx va aconseguir en la seva obra màxima, *Das Kapital*, és impossible tenir una concepció científica de les mediacions entre valor, diners, capital diners, crèdit i finances. Per aquesta raó, Marx és més actual que mai com a brúixola teòrica i guia metodològica indispensable en la crisi d'avui, històrica, estructural i sistèmica del capital globalitzat. [...] És el declivi històric de la relació de valor mateixa com a principi regulador de la vida socioeconòmica sota el capitalisme que es manifesta a si mateix en el punt mort financeroeconòmic present amb totes les seves implicacions. La globalització capitalista de les últimes tres dècades que va portar a la implosió de 2007 ha impulsat als seus extrems aquest conflicte en marxa en la relació invertida entre mitjà i objectiu. La sobreacumulació de capital exacerbada per la liberalització i la globalització de les finances van aconseguir un punt crucial

---

⁹⁹ Cédric Durant: *El capital ficticio. Cómo las finanzas se apropian de nuestro futuro*, NED, Barcelona, 2018, p. 114-115.

d'incompatibilitat irreconciliable amb les demandes urgents, il·limitades del que Marx en diu el procés viu –Lebensprozess– de la societat, incloent la naturalesa viva. Contra tota forma de distorsions economicistes del pseudomarxisme mecànic de la Segona Internacional i l'estalinisme, hem de comprendre de nou que la vida és la categoria central de la teoria revolucionària de Marx». ¹⁰⁰

Ara, en el capitalisme del segle XXI, el «procés viu» està sotmès a tantes pressions que la possibilitat de desastre pot fer el salt a probabilitat de destrucció. ¹⁰¹ La vida, com a «categoria central», està en qüestió per la irracionalitat inherent al valor. I és en aquestes situacions límit quan, de nou, apreciem la lògica de la llibertat que uneix el marxisme amb totes les resistències humanes contra l'opressió. Marx admirava Espartac i Kepler, ¹⁰² dos referents revolucionaris en aparença incompatibles –un esclau dels segles II-I aC i un científic dels segles XVI-XVII, del qual hem parlat més amunt– però que practicaven l'essència de la vida com a opció per la llibertat en moments crítics, com veurem.

---

100 Savas Michael-Matsas: Karl Marx y el futuro, 31 de desembre de 2018 (<https://kmarx.wordpress.com/2018/12/31/karl-marx-y-el-futuro/>).

101 André Damon: *En un tuit borrado, el comandante nuclear de los Estados Unidos se declara «listo» para «dejar caer algo»*, 4 de gener de 2019 (<https://www.wsws.org/es/articulos/2019/01/04/comm-j04.html>).

102 H. M. Enzensberger: *Conversaciones con Marx y Engels*, Anagrama, Barcelona, 2009, p. 286.

4. Crítica de la mercaderia i el socialisme

La resposta burgesa en sentit pur, reaccionari, a l'aparició i ascens de la praxi marxista, havia sorgit a la dècada de 1870, abans de l'obra magna de Bernstein de 1899, quan, espantada per l'auge de la lluita de classes, comprèn que la teoria econòmica clàssica, la de Smith, Ricardo, etc., tan admirada per Marx i Engels, es podia tornar en part contra el capitalisme. Més amunt hem vist com la classe dominant, espantada perquè una lectura oberta de A. Smith podia ajudar la radicalització social, va imposar la seva prohibició amb dures condemnes. De fet, això ja estava succeint amb la influència de les crítiques a David Ricardo de l'esquerra britànica del primer quart del segle XIX, que van avançar idees valuoses sobre la definició del valor-treball, etc., com Ch. Hall, W. Thompson, J. Gray, Th. Hodgskin, J. F. Bray i altres.¹⁰³

El corrent marginalista o neoclàssic, encara que és més correcte anomenar-lo «economia vulgar» si el comparem amb els clàssics citats anteriorment, sorgeix de la necessitat de combatre la lluita de classes durant l'últim terç del segle XIX. L'economia vulgar coincideix amb la clàssica, amb la de Smith i uns altres, en el rebuig liberal de l'intervencionisme de l'Estat quan suposa alguna millora per al proletariat. En aquest sentit tan actual, el marginalisme assumeix la inhumanitat de l'escola de Malthus¹⁰⁴ però la reforça amb un abandó explícit de qualsevol estudi científic del capitalisme perquè intenta explicar-lo només segons els gustos individuals de consum, estalvi, enriquiment..., és la tesi de la «preferència subjectiva» que anul·la tota realitat objectiva. L'anomenat «neoliberalisme» implementat definitivament per Gran Bretanya i els Estats Units el 1979-1980¹⁰⁵ es basa en una sopa eclèctica de tesis d'aquestes escoles austríaques, alemanyes i nord-americanes que busquen una pàtina de científicitat a l'ombra de la «escola matemàtica».¹⁰⁶

Com veiem, *El Capital* i la totalitat de la crítica marxista de l'economia política era atacada per la pinça reaccionàrioreformista, aproximadament durant la mateixa època, perquè des de 1879 autors socialdemòcrates com Höchberg, Schramm, Bernstein i d'altres havien començat la demolició. El més significatiu era que els dos extrems de la tenalla es basaven en filosofies que ens remeten a Kant, a Mach i a escoles positivistes amb un rebuig sense pal·liatius de la dialèctica. Amb matisos i amb diferents focus

---

103 François Bedarida: «Los críticos del capitalismo industrial», *Historia General del Socialismo*, Destino, Barcelona, 1976, vol. 1, p. 288-302.

104 AA.VV.: «Thomas Malthus», *Historia de las doctrinas económicas*, Edit. Pueblo y Educación, L'Havana, 1980, tom I, p. 176-183.

105 Xavier Arrizabaló Montoro: *Capitalismo y economía mundial*, IME, Madrid, 2014, p. 74-78.

106 AA.VV.: «Thomas Malthus», *Historia de las doctrinas económicas*, op. cit., tom I, p. 579-590.

d'atenció, aquesta postura reapareix periòdicament amb força quan la lluita de classes amenaça el poder burgès.

El gruix del socialisme utòpic i del reformisme, per exemple, fugien de la qüestió crítica de la destrucció del poder i plantejaven el gradualisme pacífic mitjançant, per exemple, la lenta transició impulsada per les cooperatives, etc. Bernstein ho pregonava obertament.¹⁰⁷ B. Gustafsson ha seguit el procés de sorgiment del revisionisme i ha marcat tres àrees en les quals aquest i el marxisme van xocar i continuen xocant ara: la teoria del valor i de la plusvàlua; la filosofia com a element de la praxi i el paper decisiu de la dialèctica en el seu interior; i la concepció materialista de la història.¹⁰⁸ La qüestió de l'Estat i de la democràcia burgesa apareix una vegada i una altra al llarg de la seva recerca. Per a contextualitzar el que realment estava en lluita en aquells anys és convenient saber que el 1909 el totpoderós empresari alemany W. Rathenau va dir que «tres-centes persones, que es coneixen molt bé entre si, dirigeixen el destí econòmic del continent».¹⁰⁹

La ideologia reformista en qualsevol de les seves formes té pànic al mètode d'*El Capital* perquè li demostra que l'evolucionisme lineal i gradualista reforça la burgesia. Segons Rosdolsky, l'estructura d'*El Capital* és «essencialment dialèctica», en ella tenen una gran funció «els conceptes metodològics presos d'Hegel».¹¹⁰ En un altre text molt més extens, Rosdolsky insisteix en el paper decisiu de la dialèctica en l'obra de Marx i afegeix una precisió vital per a entendre l'enfrontament entre el reformisme i *El Capital*: «Segons Marx era la barrera de classes de l'economia de Smith i Ricardo l'element del qual derivava, en última instància, la “falta de sentit teòric per a la concepció de les diferències formals de les relacions econòmiques” que li és pròpia»,¹¹¹ la qual cosa els portava a menysprear la dialèctica entre forma i contingut, la seva interacció mútua.

Poc després, Rosdolsky explica que, per a Marx, Ricardo comet l'error de creure que les formes socials de l'economia burgesa són les «formes donades»,¹¹² eternes, inamovibles, mentre que del que es tracta és de captar el seu moviment intern, el seu canvi permanent, la seva historicitat i la seva caducitat. Ricardo es queda en l'anàlisi d'allò extern, Marx aprofundeix en la gènesi d'allò intern. Són, llavors, «barreres de

---

107 AA.VV.: «Teorías económicas de Eduardo Bernstein», Historia de las doctrinas económicas, op. cit., tom I, p. 626-635.

108 Bo Gustafsson: *Marxismo y revisionismo*, Grijalbo, Barcelona, 1974, p. 426-438.

109 M. Otte: *El crash de la información*, Ariel, Madrid, 2010, p. 139.

110 R. Rosdolsky: «La significación de “El Capital” para la investigación marxista contemporánea», *Leyendo El Capital*, Fundamentos, Madrid, 1972, p. 226-227.

111 R. Rosdolsky: *Génesis y estructura de El Capital de Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1978, p. 616-617.

112 R. Rosdolsky: R. Rosdolsky: *Génesis y estructura de El Capital de Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1978, p. 620.

classes» les que condicionen les formes de pensament, l'ús de la dialèctica o el seu menyspreu i negació. No és d'estranyar, per tant, que Bernstein, el teòric per antonomàsia del reformisme, ataqués el 1899 la dialèctica acusant-la de violenta en el sentit blanquista i fins i tot hegeliana, sostenint que la llei de la contradicció no té sentit, que el «voluntarisme» violent de la dialèctica no és socialista, que es pot i s'ha d'avançar cap al socialisme sense revolucions violentes.¹¹³ E. Mandel es refereix a la llarga sèrie d'ideòlegs burgesos que, des de Bernstein fins a Popper i economistes burgesos, s'obstinen a dir que la dialèctica és «metafísica», «misticadora», «inútil»...¹¹⁴No és difícil descobrir aquest intent de trencar tota connexió entre Marx i Hegel des de l'althusserisme¹¹⁵ i l'eurocomunisme fins a reformismes més recents.

La tergiversació reformista d'*El Capital* també busca desactivar la contradicció explosiva que dona contingut i forma a la mercaderia. Podem dir que la mercaderia, amb tot el que implica, és la frontissa sobre la qual giren les dues pinces de les alicates reaccionarioreformistes que pretenen aixafar el potencial crític d'*El Capital*. Una frontissa que sí que exigeix, almenys, un aclariment suficient de la tan odiada dialèctica. Per exemple, W. Fritz Haug ha hagut de dedicar divuit pàgines a l'explicació pedagògica de la mercaderia per a fer comprensible aquest paràgraf als qui no dominen el que és bàsic de la dialèctica:

«D'ara endavant caldrà distingir clarament, sempre que s'esmenti la mercaderia, si es parla de la mercaderia com a valor d'ús o com a valor de canvi o com a unitat del valor d'ús i del valor de canvi. Perquè la mercaderia és tant l'un com l'altre com també totes dues coses alhora».¹¹⁶

No tenim espai per a dedicar divuit pàgines a l'explicació de la mercaderia, així que ho intentarem fer només amb set exemples sobre el poder opressiu inserit en la mercaderia que és, entre altres coses, el «món de l'aparença». V. Rieser té escrit un brillant article sobre la manera amb la qual el capitalisme genera i regenera una «aparença» que suplanta la realitat, que impedeix que aquesta es vegi fàcilment, que obliga a un esforç de praxi sense el qual l'«aparença» continua semblant la realitat objectiva mateixa per a la majoria de la classe treballadora i de la societat en el seu conjunt:

---

113 Eduard Bernstein: *Las premisas del socialismo y las tareas de la socialdemocracia*, Siglo XXI, Mèxic, 1982, p. 127-141.

114 . E. Mandel: *El Capital. Cien años de controversias en torno a la obra de Karl Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1985, p. 20.

115 Jean-Marie Brohm: «Louis Althusser y la dialéctica materialista», *Madràgora*, Barcelona, 1975, p. 57-116.

116 Wolfgang Fritz Haug: *Lecciones de introducción a la lectura de El Capital*, LAERTES, Barcelona, 2016, p. 117.

«La realitat social capitalista està estructurada de tal manera que posa en relleu algunes característiques, excloent-ne unes altres que estan en les arrels de les primeres i que són les úniques que poden explicar-les. Les primeres constitueixen l'«aparença» del sistema: són característiques objectives, reals, però al mateix temps condueixen a una interpretació del sistema que es funda només sobre elles i que no té en compte altres característiques fonamentals que constitueixen l'essència del sistema i són, per tant, indispensables per a la seva definició».¹¹⁷

V. Rieser detalla els mecanismes que generen i regeneren l'«aparença», començant pel «primer i més cèlebre» d'ells, el de la mercaderia, seguint pel de la producció i circulació, pel del salari, pel de la famosa «fórmula trinitària» i acabant amb el de la producció de valor a la fàbrica i l'ús capitalista de les màquines; sobre aquesta base, pot afirmar que: «la dimensió comuna de les diferents “aparences” del sistema consisteix, en efecte, a emascarar els “límits històrics” del capitalisme i en presentar les seves lleis com a lleis eternes del funcionament de tota economia, de tota societat».¹¹⁸

V. Rieser s'estén després més extensament en el paper de l'economia política en la producció de l'«aparença» capitalista, insistint en el paper de la teoria del valor-treball i la seva aplicació integral «a tot el funcionament del sistema capitalista, és a dir, en l'elaboració d'una teoria de la plusvàlua com a producte de l'explotació de la força de treball obrera».¹¹⁹ Arribem així definitivament al contingut polític de la teoria i del mètode marxista: la dialèctica entre la lluita de classes, la plusvàlua i la teoria del valor-treball. V. Rieser aprofundeix en aquesta qüestió central: «el concepte d'“aparença” no va ser elaborat per Marx amb una finalitat específicament sociològica [...] la importància social de l'“aparença” romana, en el fons d'aquesta anàlisi, com un problema d'importància crucial per a Marx, no només en el pla científic, sinó també en el polític».¹²⁰

Mostrar l'«aparença» és una tasca política perquè és científicocrítica, i viceversa. Tenim, per exemple, el cas de la democràcia abstracta, que és l'aparença externa de la democràcia burgesa, que al seu torn és l'aparença que oculta la dictadura de classe del capital sobre el treball, que s'oculta al seu torn en el fetixisme de la mercaderia. J. Harrison va escriure el que segueix a la fi de la dècada de 1970, paraules premonitòries veient l'eficàcia amb la qual la democràcia aparent ha ocultat la brutalitat neoliberal:

---

117 Vittorio Rieser: «La “apariencia” del capitalismo en el análisis de Marx», *Estudios sobre El Capital*, Siglo XXI, Madrid, 1973, p. 103.

118 Vittorio Rieser: «La “apariencia” del capitalismo en el análisis de Marx», *Estudios sobre El Capital*, Siglo XXI, Madrid, 1973, p. 117.

119 Vittorio Rieser: «La “apariencia” del capitalismo en el análisis de Marx», *Estudios sobre El Capital*, Siglo XXI, Madrid, 1973, p. 123.

120 Vittorio Rieser: «La “apariencia” del capitalismo en el análisis de Marx», *Estudios sobre El Capital*, Siglo XXI, Madrid, 1973, p. 130.

«El món legal, per tant, és un món de mercaderies. Santifica i regula els principis del mercat [...] En la societat capitalista, les institucions polítiques que es consideren normals –o que almenys es presenten com l'ideal pel qual cal lluitar– també reflecteixen les activitats del mercat. La democràcia parlamentària és un reflex de l'intercanvi de mercaderies. Amb eleccions realitzades sobre la base del sufragi universal existeix un sistema de llibertat i igualtat individual en el nivell de l'elecció, o del canvi, d'un govern. Els individus voten de forma individual i aïllada [...] Sota el capitalisme, els treballadors no tenen cap control del procés real de govern. Una vegada que s'ha triat un govern, tota l'autoritat està a les seves mans. No existeix cap implicació democràtica en l'execució del poder estatal [...] Fins i tot les àrees de la vida considerades privades i personals estan estructurades pels principis del mercat».¹²¹

L'autor analitza com les relacions sexuals i afectives, familiars, es mouen dins de la dictadura del mercat, com estan mercantilitzades, i afirma que el fetixisme de la mercaderia aconsegueix «l'encobriment de l'explotació».¹²²

---

121 John Harrison: *Economía marxista para socialistas*, Crítica, Barcelona, 1980, p. 108-109.

122 John Harrison: *Economía marxista para socialistas*, Crítica, Barcelona, 1980, p. 110.

5. Destruir les aparences

Sabent que la mercaderia és el primer i més important mitjà de producció de l'«aparença» que necessita imperiosament el capital per a ocultar la seva essència explotadora i les seves contradiccions, hem de començar per intentar aclarir els inicis borrosos de la mercaderia en les modes de producció precapitalistes. L'explotació de la dona pot ser definida com la primera mercaderia humana en la història perquè tenia un valor d'ús sexoeconòmic innegable i un valor de canvi en les transaccions entre clans, tribus i societats, mercat que girava –i gira– entre altres coses al voltant del valor simbòlic i el preu sexoeconòmic de la virginitat¹²³ com a segell de garantia de propietat patriarcal. Segons J. Attali:

«L'apropiació de dones, com qualsevol altra forma de possessió, no sempre es realitza respectant un ritual, sinó que es fa sovint per la guerra i per la força. Així, a finals del IV mil·lenni aC, els protoindi-aris, expulsats per la invasió dels mongols nòmades, s'organitzen en pobles poderosos que tenen alguna cosa a defensar i es doten amb carros de combat i amb escuts, potser els primers. Gairebé per tot arreu, les prefectures guerreres afirmen la superioritat dels homes i s'apoderen de les dones d'altres clans, que es converteixen en coses, en béns mobles, en objectes de trànsit i d'acumulació. Per això, en sànscrit, la paraula *vivâha*, que significa matrimoni, deriva de *vivah*, que significa raptar».¹²⁴

Aquest comerç humà sorgeix, a grans trets, amb els embrions de la llei del valor que, segons la informació que tenia Engels el 1894, es remuntaven a fa 5.000 o 6.000 anys, i recerques recents tendeixen a endarrerir-los fins i tot més, època llarga de triomf definitiu del patriarcat. En el trànsit del treball lliure al treball explotat i d'aquest al treball assalariat en la seva forma capitalista, es va gestant el que afirma Federici sobre que, per a la dona, la sexualitat sempre ha estat un treball,¹²⁵ sense valorar ara altres tesis de l'autora. Pel que sabem fins ara, té raó Mónica Zas Marco quan diu que «L'Odissea va ser el primer manifest de dominació masculina sobre la llibertat d'expressió de la dona».¹²⁶ El feminisme socialista –Flora Tristán, per exemple– sempre ha anat molt per davant respecte al feminisme burgès i reformista. Marx i Engels, i Jenny, van dir que:

«Per al burgès, la seva dona no és una altra cosa que un instrument de producció. Sent dir que els instruments de producció han de ser

---

123 B. S. Anderson y J. P. Zinsser: *Historia de las mujeres: una historia propia*, Crítica, Barcelona, 1991, tom 1, p. 57.

124 Jacques Attali: *Historia de la propiedad*, Planeta, Barcelona, 1989, p. 46.

125 Nuria Alabao y Silvia Federici: *El sexo para las mujeres ha sido siempre un trabajo*, 27 de novembre 2018 (<https://www.lahaine.org/mundo.ph>).

126 Mónica Zas Marco: *Lo que Mary Beard nos enseñó sobre la misoginia clásica (y actual)*, 25 de maig de 2016 (https://www.eldiario.es/cultura/feminismo/Mary-Beard-xenofobia-misoginia-social_0_519698341.html).

d'utilització comuna i, naturalment, pensa que les dones correran la mateixa sort de la socialització. No sospita que es tracta precisament d'acabar amb aquesta situació de la dona com a simple instrument de producció [...] És evident, d'altra banda, que amb l'abolició de les relacions de producció actuals desapareixerà la comunitat de les dones que se'n deriva, és a dir, la prostitució oficial i no oficial».¹²⁷

Els feminismes reformistes necessiten negar el fet històric que només el marxisme i, en concret, la revolució bolxevic i totes les que l'han seguit, han encertat en les causes de l'explotació patriarcal i l'han combatut radicalment en la mesura de les seves possibilitats: la producció/reproducció de la força de treball,¹²⁸ com demostra Tithi Bhattacharya. Per altra banda, P. Chattopadhyay ha rastrejat la impressionant abundància de referències directes de Marx respecte l'opressió i explotació de la dona, obviant les indirectes, escampades per la seva obra, i això sense comptar a Engels. El problema sorgeix, com sempre, que la majoria immensa de comentaristes de Marx desconeixen o rebutgen el seu mètode dialèctic, la qual cosa els porta a errors garrafals com el de la creença d'un Marx indiferent a l'explotació patriarcal, per no dir, d'un Marx directament patriarcal.

De la minuciosa recerca realitzada per P. Chattopadhyay, aquí i ara, ens quedem amb aquesta cita: «Marx valorava la necessitat d'existència d'organitzacions independents de dones per a defensar els seus drets específics».¹²⁹ Una organització independent exigeix una política d'alliberament independent de la política opressora: trobem de nou el contingut polític de la teoria marxista sobre l'emancipació de la dona, una cosa inacceptable pel feminisme reformista.¹³⁰

Des d'aquesta arrel històrica avancem al segon exemple, el de la totalitat en la qual es desenvolupen conceptes com «capital» i «mercaderia», sempre des de la visió política d'*El Capital*:

El Capital s'ocupa del capital. Però què és el capital? En la concepció de Marx, el capital era sobretot una relació social, més específicament una relació social de lluita entre les classes d'una societat burgesa: la classe capitalista i la classe treballadora [...] Per a aclarir aquesta relació s'ha d'entendre que la lluita de classes es refereix a la forma en què la classe capitalista imposa la forma mercaderia a la massa de la població,

---

127 K. Marx y F. Engels: *Manifiesto del Partido Comunista*, Obras escogidas, Progreso, Moscou, 1973, tom I, p. 126-127.

128 Tithi Bhattacharya: *¿Qué es la teoría de la reproducción social?*, 18 d'agost de 2018 (<https://marxismocritico.com/2018/09/18/que-es-la-teoria-de-la-reproduccion-social/>).

129 P. Chattopadhyay: «El trabajo de la mujer en el capitalismo y Marx», *Marx Ahora*, núm. 12/2001, L'Havana, p. 75.

130 Raya Dunayevskaya: *Rosa Luxemburgo. La liberación femenina y la filosofía marxista de la Revolución*, Prometeo Liberado, Mèxic, setembre de 2012, p. 113-156.

obligant la gent a vendre una part de la seva vida com a força de treball en forma mercantil per a sobreviure i guanyar algun accés a la riquesa social. En altres paraules, la gran majoria de la gent es veu col·locada en una situació en la qual està obligada a treballar per a no morir-se de fam [...] mitjançant la forma mercaderia, el treball en la forma alienada, «morta» dels productes i del valor que crea es denomina a si mateix («treball vivent») com a capital. En aquest sentit, podem veure també el capital dins del treball com una classe particular de distorsió social en la qual una classe molt específica d'activitat social –el treball– assumeix una existència espectral en la seva forma morta i domina tota l'activitat social imposant cada vegada més treball. En efecte, podem definir el capital com un sistema social basat en la imposició del treball a través de la forma mercaderia.¹³¹

Seguim, en el tercer exemple, analitzant el «món esquizofrènic» al qual es refereix D. Bensaïd quan detalla la impotència del formalisme davant la unitat de contraris que bull en la mercaderia com a cèl·lula de la societat burgesa:

«Al principi era la mercaderia. En la seva aparent banalitat, la més petita taula, el més minúscul rellotge, el plat més petit, la nou que conté, com a mercaderia, tot el món dins d'ella: nits, planícies, rius i muntanyes, i un exèrcit de soldats armats [...] Només obrir-la perquè sortirà d'ella, com el mocador i el conill del barret del mag, una sèrie de categories que veuen la seva parella: valor d'ús i valor de canvi; treball concret i abstracte; capital constant i capital variable; capital fix i capital circulat. Un món esquizofrènic, perpètuament desplegat entre quantitat i qualitat; privat i públic; home i ciutadà [...] el gran prodigi del diner que, sembla, crea diners: al principi de la riquesa hi havia el crim de l'extorsió de la plusvàlua, o sigui, el robatori del temps de treball forçat no pagat a l'obrer!». ¹³²

El quart exemple és l'explicació de R. Vega Cantor també sobre la mercaderia:

«Com la mercaderia és la cèl·lula econòmica i social del capitalisme, la seva anàlisi i comprensió és essencial per a entendre fenòmens tan diversos com les guerres contemporànies (darrere les quals es perfila el control del petroli, un producte natural convertit en mercaderia), les crisis econòmiques (amb la sobreproducció i no realització de les mercaderies), els desastres hidrogeològics dels nostres dies (per la mercantilització, entre altres, de les selves, boscos, rius i sistemes ecològics del món), la crisi dels Estats nacionals (obligats a agenollar-se al «lliure comerç», un eufemisme per a deixar entrar i sortir mercaderies), la fam al món (ja que els aliments s'han transformat en béns mercantils i qui no té com comprar-los no és un «ciutadà solvent»

---

131 H. Cleaver: *Una lectura política de El Capital*, FCE, Mèxic, 1985, p. 182-183.

132 Daniel Bensaïd: *Marx ha vuelto*, Edhasa, Barcelona, 2011, p. 115.

que la millor contribució que pot fer a la «civilització capitalista» és morir-se de fam, i així successivament». ¹³³

El cinquè exemple, sobre el poder opressor de la mercaderia, està sintetitzat per aquestes paraules de D. Tabarovsky: «El poder ja entén la llengua com una mercaderia [...] el coneixement íntim de la llengua no consisteix a aplicar el diccionari, a ser lingüista en el sentit normatiu, sinó a entendre com opera el poder en la llengua». ¹³⁴ Aquesta visió ens permet comprendre tant la utilització patriarcal de la llengua com a poder d'opressió de la dona treballadora, com –al seu torn– la utilització de la llengua com a poder d'opressió nacional dels pobles, especialment contra la dona treballadora nacionalment oprimida.

El sisè i últim exemple va sobre la mercantilització de la naturalesa, sobre la catàstrofe socioecològica que s'apropa amb passes de gegant. S'ha convertit en un tòpic dir que Marx i Engels no van tenir en compte aquesta problemàtica. En realitat i seguint a M. Husson, en la seva llarga obra podem trobar una complexa evolució en tres fases que s'entremesclen en alguns moments: la prometeica, la productivista i la metabòlica, més desenvolupada a *El Capital*. Una raó fonamental de les seves dificultats i ambigüitats inicials és que depenien dels progressius avanços científics, de manera que, tenint en compte l'estat de la ciència de l'època, hem de dir que eren «ecologistes prematurs», ¹³⁵ que tot i això van avançar molt més del que es creu a simple vista, com han demostrat D. Tagliavini i I. Sabbatella. ¹³⁶

Un repàs ràpid només d'*El Capital*, sense analitzar altres obres, demostra que la concepció marxista de la naturalesa i de l'espècie humana com a part d'ella és qualitativament superior a la de l'ecologisme reformista. Termes clau com els de «sostenibilitat», «fractura metabòlica», etc., formen l'esquelet conceptual de la teoria de Marx i Engels ¹³⁷ i no només d'*El Capital*.

El llibre I d'*El Capital* fa una impressionant crítica dels efectes del maquinisme contra la classe obrera, crítica inqüestionable teòricament i validada amb el temps en haver-se

---

133 Renán Vega Cantor: *150 aniversario de El Capital. El reino fetichizado de la mercancía*, invierno de 2017 (<https://www.herramienta.com.ar/articulo.php?id=2681>).

134 Rubén A. Arribas: *Entrevista a Damián Tabarovsky*, 24 de novembre de 2018 (<https://ctxt.es/es/20181121/Culturas/23034/dami%C3%A1n-tabarovsky-literatura-argentina-mercado-rub%C3%A9narribas.htm>).

135 Michel Husson: «¿Inventó Marx el ecosocialismo?», *Viento Sur*, Barcelona, núm. 156, febrer 2018, p. 81-100.

136 D. Tagliavini e I. Sabbatella: *Marxismo ecológico: elementos fundamentales para la crítica de la economía-política-ecológica*, juliol de 2011 (<http://www.mientrastanto.org/boletin-102/ensayo/marxismo-ecologico-elementos-fundamentales-para-la-critica-de-la-economia-politic>).

137 John Bellamy Foster: *La ecología de Marx*, Viento Sur – El Viejo Topo, Barcelona, 2004, p. 251 i s.

multiplicat la «depauperació moral» i la «degeneració intel·lectual». ¹³⁸ Per al marxisme, la crisi és socioecològica i no només ecològica perquè a més de tenir el seu origen en la irracionalitat capitalista, també –i sobretot– destrossa la humanitat treballadora explotada. ¹³⁹ Per això, Marx insisteix:

«Igual que en la indústria urbana, en la moderna agricultura la intensificació de la força productiva i la més ràpida mobilització del treball s'aconsegueixen a costa de devastar i esgotar la força de treball de l'obrer. A més, tot progrés realitzat en l'agricultura capitalista, no és només un progrés en l'art d'*exhaurir l'obrer*, sinó també en l'art d'*exhaurir la terra*, i cada pas que es dona en la intensificació de la seva fertilitat dins d'un període de temps determinat, és alhora un pas donat en l'esgotament de les fonts perennes que alimenten aquesta fertilitat. Aquest procés d'anihilació és més ràpid com més es recolza un país – com ocorre per exemple amb els Estats Units d'Amèrica– sobre la gran indústria, com a base del seu desenvolupament. Per tant, la producció capitalista només sap desenvolupar la tècnica i la combinació del procés social de producció soscavant al mateix temps les dues fonts originals de tota riquesa: la terra i l'home». ¹⁴⁰

Abans de passar al nucli polític de l'ecocomunisme, i incidint en el que s'ha dit més amunt, Marx afegeix: «La gran propietat de la terra mina la força de treball en l'última regió en la qual es refugiarà la seva energia natural i on s'acumula com a fons de reserva per a la renovació de l'energia vital de les nacions: en la terra mateixa [...] el sistema industrial acaba robant també les energies dels treballadors del camp, al mateix temps que la indústria i el comerç subministren a l'agricultura els mitjans per a l'esgotament de la terra». ¹⁴¹ Ara sí que podem obrir les portes de l'ecocomunisme: «Ni la societat en el seu conjunt, ni la nació ni totes les societats que coexisteixin en un moment donat, són propietàries de la terra. Són, simplement, les seves posseïdores, les seves usufructuàries, cridades a usar-la com a *boni patres famílies* i a transmetre-la millorada a les futures generacions». ¹⁴²

La naturalesa i l'espècie humana, en metabolisme amb ella, no són una mercaderia en propietat del capitalisme: no són propietat privada de ningú sinó de les «futures generacions». És a dir, atès que per «futures generacions» hem d'entendre l'horitzó visible però mai assolible, la naturalesa i l'espècie humana han de ser propietàries d'elles mateixes des d'aquest mateix instant, des de ja. Això vol dir que l'estratègia

---

138 K. Marx: *El Capital*, op. cit., llibre I, p. 328.

139 Daniel Tanuro: *Diez rasgos para un ecosocialismo feminista y revolucionario*, 9 de novembre de 2018 (<http://www.sinpermiso.info/textos/diez-rasgos-para-un-ecosocialismo-feminista-y-revolucionario>).

140 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 423-424.

141 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom III, p. 753.

142 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom III, p. 720.

comunista ha d'integrar des d'avui mateix en les seves tàctiques presents la lluita per la socialització de naturalesa, directament contra qualsevol forma de propietat privada que la mercantilitzi. El 1872, Marx ho diu així:

«La propietat de la terra és la font original de tota riquesa i s'ha convertit en el gran problema de la solució del qual depèn l'avenir de la classe obrera [...] Si la conquesta ha creat el dret natural per a una minoria, a la majoria no li queda més remei que reunir suficients forces per a tenir el dret natural de reconquerir el que se li ha llevat. [...] La nacionalització de la terra produirà un canvi complet en les relacions entre el treball i el capital i, a la fi i fet i fet, acabarà completament amb la manera capitalista de producció tant en la indústria com en l'agricultura. Aleshores desapareixeran les diferències i els privilegis de classe juntament amb la base econòmica en la qual descansen. La vida a costa de treball aliè serà cosa del passat. No hi haurà més Govern ni Estat separat de la societat! L'agricultura, la mineria, la indústria, en fi, totes les branques de la producció s'organitzaran gradualment de la forma més adequada. La centralització nacional dels mitjans de producció serà la base nacional d'una societat composta de la unió de productors lliures i iguals, dedicats a un treball social conformement a un pla general i racional. Tal és la meta humana a la qual tendeix el gran moviment econòmic del segle XIX».¹⁴³

Una manera molt ben resumida de concloure aquest apartat és citant David Pilling, que sintetitza la irracional i criminal essència del capitalisme en una definició demolidora i concisa del que els economistes denominen Producte Interior Brut: «Al PIB li agrada la contaminació, el delictes i les guerres».¹⁴⁴

---

143 K. Marx: *La nacionalización de la tierra*, Obras escogidas, Progreso, Moscou, 1978, tom II, p. 305-308.

144 María Estévez Torreblanca: *Entrevista a David Pilling: Al PIB le gusta la contaminación, el delito y las guerras*, 9 de febrer de 2019 (https://www.eldiario.es/economia/Entrevista-Pilling_0_865463698.html).

6. Crisi i enfonsament o revolució

Marx i Engels van entendre sempre que les lleis socials són tendencials, que depenen de la lluita de classes i que aquesta és més intricada del que sembla a simple vista. Una de les característiques del mètode marxista que més desorienten el formalisme, i que aquest més rebutja, és la seva insistència en la historicitat del pensament que va unida a la tendencialitat, tal com hem remarcat des del principi. Des de sempre s'ha dit que *El Capital* està equivocat en el seu mateix projecte intern perquè Marx no va poder acabar-lo, la qual cosa demostraria que l'error ja estava en el mateix projecte inicial, que partia de bases falses, indemostrables, i d'aquí la impossibilitat del seu autor per a «acabar» l'obra. Però aquest argument es torna contra la casta intel·lectual perquè confirma que el pensament va per darrere de les contradiccions en moviment.

M. A. Lebowitz insisteix amb les seves pròpies cursives que «*El capital no és simplement un moment de la comprensió de la totalitat, del capitalisme com un tot; és també un moment en la lluita revolucionària dels treballadors per a anar més enllà del capital*». ¹⁴⁵ Tant en el moment específic de la comprensió de la totalitat capitalista, com en el de la totalitat de la lluita revolucionària, en tots dos moments que formen una unitat dialèctica, el mètode que els estudia ha d'estar també en moviment i, per tant, no pot ser un mètode «tancat», «acabat», sinó en autopoiesi.

Ara bé, atès que *El Capital* és un moment dins d'un procés de lluita de classes, és una espècie de llibre-procés, la pregunta que sorgeix és: com va anar prenent cos? Segons Mandel, entre l'octubre de 1842 i el començament dels seus estudis a París el 1844 «s'intercalen dos anys durant els quals el jove Marx farà el balanç de dos moviments – la filosofia hegeliana i el socialisme utòpic– que superarà per a formular la seva doctrina d'una forma definitiva. El terme “superar” ha d'entendre's aquí en sentit hegelian, dialèctic, que implica que tot el que és vàlid de les posicions superades queda conservat en les noves posicions». ¹⁴⁶ Es tracta d'un desenvolupament permanent de les contradiccions, la qual cosa fa que la teoria no trobi mai la seva fi, mentre el sistema existeixi.

M. Postone ho expressa així: «La dinàmica històrica del capitalisme produeix constantment el nou, al mateix temps que reproduïx *allò idèntic*». ¹⁴⁷ Entrem de ple en les diferències entre la lògica formal i la lògica dialèctica. La primera no està capacitada per a captar el desenvolupament d'allò nou en allò general, en el que identifica

¹⁴⁵ Michael A. Lebowitz: *Más allá de El Capital. La economía política de la clase obrera en Marx*, Akal, Madrid, 2005, p. 227.

¹⁴⁶ Ernest Mandel: *La formación del pensamiento económico de Marx*, Siglo XXI, Madrid, 1974, p. 6.

¹⁴⁷ Moïshe Postone: «Teoría crítica y reflexividad histórica», *Marx. Releer El Capital*, Akal, Madrid, 2012, p. 130.

processos en aparença diferents però idèntics en la seva essència, en el que els és comú en el seu interior, per sota de les seves expressions externes.¹⁴⁸ El desenvolupament constant d'allò que és nou reforça la resistència de la identitat de l'explotació capitalista si la praxi revolucionària no aconsegueix demostrar la unitat interna de tots dos. Descobrir aquesta unitat exigeix un permanent estudi crític, intern al moviment permanent de les contradiccions. És per això que Olga Fernández Ríos defineix *El Capital* com a «punt d'arribada i de continuïtat» ahora.¹⁴⁹

La continuïtat de fons en la dinàmica de les contradiccions, amb les seves formes noves, impacta en els vaivens de la lluita de classes, la qual cosa es mostra feaentment en l'avanç, l'estancament de la redacció dels esborranys d'*El Capital* i fins i tot el canvi de direcció, obrint altres vies i deixant en segon lloc les anteriors. Però res del que era valuós ja descobert era abandonat, rebutjat. Dussel ho explica així:

«La unitat dialèctica del desenvolupament del concepte de capital exigia a Marx saber clarament el resultat per a poder comprendre l'exposició del començament –era una obra articulada dialècticament!– Però en cada final (el 1858, 1863 i 1865), Marx novament no estava conforme amb els resultats aconseguits. Això va conduir-lo a escriure en quatre ocasions *El Capital*, i l'última va quedar definitivament inconclusa [...] Encara que les coses es van complicar pràcticament i teòricament per a Marx, l'obra *essencial* havia anat a la consciència dels oprimits en aquesta edat del món. La resta és responsabilitat de molts que hauran de continuar en el futur la tasca empresa i també en el present llatinoamericà. No va ser un fracàs: va ser un inici triomfal».¹⁵⁰

La inconclusió d'*El Capital* és una realitat admesa des de finals del segle XIX. No és res nou i no contradia en res les teories del concepte i de la veritat de la dialèctica, sinó que confirma que el coneixement és una espiral expansiva socialment determinada. G. Carchedi en la seva discussió amb M. Heinrich, P. Murray, etc., està d'acord amb el primer que *El Capital* està «incomplet», és el resultat d'un «llarg procés d'autoclarificació, i pot interpretar-se de diferents maneres», però afegeix que això: «[...] no implica necessàriament que sigui internament contradictori o ambivalent, especialment en qüestions de fonamental importància [...] el punt és si hi ha una interpretació que unifiqui declaracions aparentment contradictòries en un tot coherent».¹⁵¹

---

148 E. V. Eliénkov: *Lógica dialéctica*, Progreso, Moscou, 1977, p. 379-408.

149 Olga Fernández Ríos: «El método de Marx y su valor para las ciencias sociales», *Marx Ahora*, L'Havana, núm. 44, 2017, p. 115-116.

150 Enrique Dussel: *El último Marx (1863-1882) y la liberación latinoamericana*, Siglo XXI, Mèxic, 1990, p. 12.

151 Gugliano Carchedi: «Las falacias de la “nueva dialéctica” y la dialéctica de la forma-valor», *Marx Ahora*, L'Havana, núm. 44, 2017, p. 28.

Com poden unificar-se tesis aparentment contradictòries en un tot coherent? Tornem a la lògica dialèctica. G. Carchedi s'havia avançat a aquesta pregunta al dir sobre M. Heinrich i altres membres d'aquest corrent que el que els falta:

«[...] és la visió dialèctica de Marx de la realitat social, la visió de la realitat social com un flux temporal de fenòmens contradictoris que passen de ser determinants a ser determinats, i viceversa, i que emergeixen contínuament d'un estat potencial per a fer-se realitzats, i després tornar a l'estat potencial. El que els falta és la visió dels fenòmens socials com a realitzats i potencials i com a determinants i determinats, subjectes a constant moviment i canvi [...] És en aquest sentit que producció i distribució formen una unitat, una contradictòria unitat en determinació [...] [la teoria de Marx] es basa en la relació dialèctica entre producció i reproducció».¹⁵²

Les contradiccions en el seu flux temporal, en el seu trànsit d'una forma a una altra i viceversa, obliguen la praxi al permanent estudi d'aquesta unitat i lluita de contraris. Això fa que el pensament mai pugui donar-se per tancat definitivament, mai conclou ni mai queda «completat» en la seva forma absoluta i estàtica. Moltes persones van assumir la responsabilitat d'aprofundir en el que ni Marx ni Engels van poder fer pel que acabem de veure. Podríem dir fins i tot que, d'alguna forma, no van tenir més remei que fer aquesta tasca perquè els hi obligava el moviment de les contradiccions del capitalisme, els atacs del reformisme i de la burgesia, és a dir, les necessitats de la lluita revolucionària. Aquest va ser el cas, per exemple, de l'estudi de l'imperialisme, terme que no apareix en els escrits de Marx i Engels encara que els seus «elements constitutius»¹⁵³ es trobaven ja en aquests autors, sent desenvolupats posteriorment, avanç que al seu torn portarà al sorgiment d'un altre corrent, la teoria de la dependència¹⁵⁴, que també se sustenta en part en els debats sobre l'imperialisme.

Però a tall d'exemple seguirem a grans trets l'elaboració d'un dels components bàsics de la teoria marxista de la crisi: l'anomenat debat «enfonsament o revolució»¹⁵⁵: Cal esperar que el capitalisme s'enfonsi per si mateix o per la pacient reforma pacífica que vagi esborrant els seus vicis i desenvolupant les seves virtuts, o cal destruir-lo mitjançant la revolució? Aquest interrogant ens guiarà en el que queda de text. La resposta apareix en els primers textos de Marx i Engels i arriba a presentar-se de forma

---

152 Gugliano Carchedi: «Las falacias de la “nueva dialéctica” y la dialéctica de la forma-valor», *Marx Ahora*, L'Havana, núm. 44, 2017, p. 27-28.

153 AA.VV.: *Elementos de análisis económico marxista*, Catarata, Madrid, 2002, p. 93 i s.

154 Mario Hernández y Claudio Katz: *La teoría de la dependencia 50 años después*, 20 de desembre de 2018 (<https://www.lahaine.org/mundo.php/la-teoria-de-la-dependencia-1>).

155 Jorge Tula: «Prólogo», *La ley de la acumulación y del derrumbe del sistema capitalista*, Siglo XXI, Mèxic, 1979, p. XII.

crua a *Filosofia de la misèria* de 1847: «Ens hem de sorprendre que una societat, fundada sobre l'oposició de classe, acabi en contradicció brutal, en un xoc cos a cos com a desenllaç final?». ¹⁵⁶

Al *Manifest comunista* de 1848, es diu: «opressors i oprimits s'han enfrontat sempre, han mantingut una lluita constant, oculta unes vegades i altres franca i oberta; lluita que ha acabat sempre amb la transformació revolucionària de tota la societat o l'enfonsament de les classes en pugna». ¹⁵⁷ I més endavant:

«Les relacions burgeses de producció i de canvi, les relacions burgeses de propietat, tota aquesta societat burgesa moderna, que ha fet sorgir com per encant potents mitjans de producció i de canvi, s'assembla al mag que ja no és capaç de dominar les potències infernals que ha desencadenat amb els seus conjurs [...] Durant les crisis, una epidèmia social, que en qualsevol època anterior hagués semblat absurda, s'estén sobre la societat: l'epidèmia de la superproducció. La societat es troba sobtadament retrotreta a un estat de sobtada barbàrie: es diria que la fam, que una guerra devastadora mundial l'han privat de tots els mitjans de subsistència; la indústria i el comerç semblen aniquilats. [...] i cada vegada que les forces productives salven aquest obstacle, precipiten al desordre tota la societat burgesa i amenacen la seva existència. Les relacions burgeses resulten massa estretes per a contenir les riqueses creades al seu si. Com venç aquesta crisi la burgesia? D'una part, per la destrucció obligada d'una massa de forces productives; d'una altra, per la conquesta de nous mercats i l'explotació més intensa dels antics. De quina manera ho fa? Preparant crisis més extenses i més violentes i disminuint els mitjans per a prevenir-les». ¹⁵⁸

S'ha de dir que el nucli del marxisme és la teoria de les crisis del capital, tant en les seves formes curtes com en els seus moments d'explosió estructural, sistèmica, de civilització o com vulguem anomenar-les ara mateix, perquè totes les formes i intensitats de les crisis i els seus respectius processos cíclics, de fases o d'ones d'incubació i esclat, ens remetèn més aviat que tard a la crítica marxista. M. Roberts ¹⁵⁹ ha detallat en unes brillants pàgines que no podem sintetitzar ara la interacció sinèrgica de les subcrisis i les crisis en els seus esclats volcànics com a totalitat que les subsumeix i integra en període d'extrema agudització de la lluita de classes:

«En arribar a una determinada fase de desenvolupament, les forces productives materials de la societat entren en contradicció amb les relacions de producció existents o, la qual cosa no és més que l'expressió jurídica d'això, amb les relacions de propietat dins de les

---

156 K. Marx: *Miseria de la filosofia*, Aguilar, Madrid, 1973, p. 245.

157 K. Marx y F. Engels: *Manifiesto del Partido Comunista*, op. cit., p. 111.

158 K. Marx y F. Engels: *Manifiesto del Partido Comunista*, op. cit., p. 116-117.

159 Michael Roberts: *La larga depresión*, El Viejo Topo, Barcelona, 2017, p. 273-294.

quals s'han desenvolupat fins allí. De formes de desenvolupament de les forces productives, aquestes relacions es converteixen en traves seves. I s'obre una època de revolució social. [...] Les relacions burgeses de producció són l'última forma antagònica del procés social de producció; antagònica, no en el sentit d'un antagonisme individual, sinó d'un antagonisme que prové de les condicions socials de vida dels individus. Però les forces productives que es desenvolupen en el si de la societat burgesa brinden, al mateix temps, les condicions materials per a la solució d'aquest antagonisme. Amb aquesta formació social es tanca, per tant, la prehistòria de la societat humana».¹⁶⁰

Si bé l'obra sencera de Marx i Engels tracta directament o indirectament sobre les crisis i la revolució, és sobretot en dos capítols claus d'*El Capital* on apareixen exposades les seves bases: la «lleï general de l'acumulació capitalista» i la «lleï de la tendència decreixent de la taxa de guany», ja citades més amunt. Tornarem en acabar aquest text al potencial revolucionari que es concentra en aquests capítols a l'hora de passar a l'acció. Com veurem, el sentit mateix del terme «dialèctica» és inseparable des del seu origen del moment d'optar per l'espera passiva o l'acció per a canviar el seu rumb; recordem que existeix una connexió interna entre «dialèctica» i «crisi», sobretot en la seva forma extrema, la guerra. Recordem que el 1874 Engels «va profetitzar» la Primera Guerra Mundial:

«Per a Prússia-Alemanya no hi ha possibilitat de fer una altra guerra que no sigui mundial. I seria una guerra mundial de magnitud desconeguda fins ara, d'una potència inusitada. De vuit a deu milions de soldats s'aniquilaran mútuament i, a més, s'engolirà tota Europa, deixant-la tan devastada, com mai ho havien fet les plagues de llagosta. La devastació produïda per la Guerra dels Trenta Anys condensada en tres o quatre anys i estesa a tot el continent; la fam, les epidèmies, l'embrutiment de les tropes i també de les masses populars, provocades per l'aguda necessitat, el desballestament insalvable dels nostres mecanismes artificials en el comerç, la indústria i el crèdit; tot això acaba amb la fallida general, la fallida dels vells Estats i de la seva saviesa estatal rutinària –una fallida de tal magnitud, que les corones estaran tirades a dotzenes pel paviment i no es trobarà ningú que les aixequi–; una impossibilitat absoluta de preveure com acabarà tot això i qui sortirà vencedor de la lluita. Només un resultat no deixa lloc a dubtes: l'esgotament total i la creació de les condicions per a la victòria definitiva de la classe obrera».¹⁶¹

El 1874 Engels i Marx estaven encara digerint les lliçons de la Comuna de 1871 i el 1875 Marx escriuria el decisiu esborrany *Crítica del programa de Gotha*. El 1877 Engels

---

160 K. Marx: Prólogo de la *Contribución a la crítica de la Economía Política*, Progreso, Moscou, 1978, tom 1, p. 518-519.

161 F. Engels: «De la introducción al folleto de Borkheim “En memoria de los furibundos patriotas de 1806-1807”», *Temas militares*, Equipo Editorial, San Sebastián, 1968, p. 286.

va començar a publicar en fascicles l'*Anti-Dühring* on llegim: «La moderna nau de combat no és sol un producte de la gran indústria moderna, sinó fins i tot una mostra d'aquesta; és una fàbrica flotant –encara que, certament, una fàbrica destinada sobretot a dilapidar diners».¹⁶² Com ha succeït amb moltes altres tesis de tots dos amics, aquesta ha començat a ser plenament entesa una vegada que s'ha certificat el fracàs del keynesianisme, especialment en la seva forma militar.

Però les paraules d'Engels tenen un abast més profund per al nostre objectiu perquè mostren l'estructura repressiva sencera a la qual s'enfronta la revolució: un tot amb les seves parts econòmiques, polítiques i militars, a més de culturals, que funciona com una «fàbrica»; és a dir, que, d'una banda, existeix per a produir valor i plusvàlua al marge dels canvis formals permanents de la manera de producció capitalista, i, de l'altra, és una «fàbrica» que dilapida diners, disminueix la taxa de benefici i aguditzada amb això les contradiccions del capital facilitant el ressorgiment periòdic de les crisis. Es debat sobre si Kautsky es va basar d'alguna manera en aquestes i altres tesis per a, el 1892, introduir la següent frase al programa de Erfurt: «hem d'avançar cap al socialisme o caure de nou en la barbàrie», idea que Rosa Luxemburg presentaria com a «avanç al socialisme o regressió a la barbàrie»¹⁶³ en el *Fullet de Junius* de 1915.

Rosa no va tenir una espècie d'inspiració sobtada per a recuperar en plena guerra mundial el principi de l'acció revolucionària. La seva evolució militant la portava a això, sobretot mentre escrivia *L'acumulació del capital*, obra que la burocràcia del partit va retardar tot el que va poder, fins l'hivern de 1912,¹⁶⁴ perquè xocava frontalment amb els seus interessos de circumscriure l'acció política al marc parlamentari, deixant de banda la lluita de classes. Encara que la part més debatuda de *L'acumulació del capital* ha estat la que tracta sobre els esquemes de reproducció exposats per Marx en el llibre II d'*El Capital*, en el fons, i relacionat amb això, hi havia dues altres qüestions inacceptables per a la burocràcia: la crítica de la passivitat parlamentària basada en la ineluctabilitat de l'«esfondrament» pacífic del capitalisme, la qual cosa anul·lava la necessitat de la lluita revolucionària segons la burocràcia, i l'ascens imparable del militarisme, la qual cosa exigia –segons Rosa– ampliar i intensificar la lluita revolucionària.

En realitat, el que estava en joc a l'interior de tants matisos més o menys encertats sobre els esquemes de reproducció era la decisiva teoria de la crisi¹⁶⁵ i el paper de la

---

162 F. Engels: *Anti-Dühring*, Grijalbo, Mèxic, 1968, p. 166.

163 Ian Angus: *El origen del eslogan «Socialismo o Barbarie» de Rosa Luxemburg*, 14 de novembre de 2014 (<https://marxismocritico.com/2014/11/14/el-origen-del-eslogan-socialismo-o-barbarie/>).

164 Jacques Droz: «La socialdemocràcia alemana (1875-1914)», *Historia General del Socialismo*, Destino, Barcelona, 1979, tom 2, p. 64.

165 Louis Gill: *Fundamentos y límites del capitalismo*, Trotta, Madrid, 2002, p. 359.

lluita revolucionària en ella. El nom del debat: «esfondrament o revolució» ens dona una idea molt clara de l'interrogant: cal esperar que el sistema exploti per si mateix o cal fer-lo explotar amb la metxa de la lluita revolucionària aprofitant el seu caos i feblesa? L'agost de 1914 semblava haver desaparegut per sempre tota possibilitat no només de derrota de la burgesia, sinó també de parar la guerra. L'abril de 1915, el mes en què Rosa va redactar el *Fullet de Junius*, el futur es veia encara més llunyà. Però al cap de només un any va aparèixer el malestar en les tropes, després alguns motins i les revolucions de febrer i octubre de 1917 a Rússia.

El 1919, Preobrazhenski i Bujarin van aprofundir encara més en aquest debat amb l'eslògan «caos o comunisme»:¹⁶⁶ de 1915 a 1919 s'havia multiplicat la letalitat de la Primera Guerra Mundial, havia esclatat l'onada revolucionària de 1917 i el capital financer mostrava sense embuts el seu odi antisocialista. En degeneració socialdemòcrata, el «socialisme» va salvar la burgesia des de 1914 i especialment des de 1917, per la qual cosa havia arribat el moment, pensaven els bolxevics, d'avançar de la consigna «socialisme o barbàrie» a la de «comunisme o caos». L'onada de lluita de classes prerevolucionàries i revolucionàries del moment –Alemanya, Itàlia, Hongria, Finlàndia, Estat espanyol, etc.– va ser continguda o derrotada gràcies, entre altres coses, al feixisme i al militarisme i a la Segona Internacional. El debat sobre «esfondrament o revolució» tenia, per tant, un vital contingut polític. El 1929, H. Grossmann va optar per la dialèctica entre la lluita de classes que, amb les seves conquestes redueix la taxa de benefici i l'acumulació de capital i la pròpia dinàmica interna de tendència a l'augment de composició orgànica del capital.¹⁶⁷

La burocratització de l'URSS i l'ascens del feixisme des dels anys vint van tancar el debat. El nazisme i la Segona Guerra Mundial li van donar la punta. Va haver de venir la crisi de finals dels anys seixanta perquè es divulgés, els avanços intel·lectuals que grups marxistes havien realitzat en aquelles penoses condicions. Així, el 1972 V. Fay sostenia que cada època estudiava *El Capital* «des d'una llum diferent»,¹⁶⁸ i va enumerar cinc qüestions debatudes fins a aquest any.

Una, cap a 1888 el debat radicava en l'autodestrucció del capitalisme. Dos, arran de la crisi de 1929 es va debatre sobretot «la falsa teoria de la crisi general del capitalisme que havia de conduir a l'enfonsament del sistema. Tres, el debat que es va mantenir abans de 1939 sobre els beneficis diferencials ha adquirit actualitat per la seva importància per a entendre l'imperialisme en els anys seixanta. Quatre, la crítica que *El*

166 N. Bujarin-E. Preobrazhenski: *ABC del comunismo*, Fontamara, Barcelona, 1977, p. 134-136.

167 Henryk Grossmann: *La ley de la acumulación y del derrumbe del sistema capitalista*, Siglo XXI, Mèxic, 1979, p. 374-401.

168 Víctor Fay: «Presentación», *Leyendo El Capital*, Fundamentos, Madrid, 1972, p. 10-12.

Capital està desfasat precisament pels canvis monopolistes que s'han donat fins el 1972, sense que els crítics s'hagin adonat que Marx ja havia teoritzat sobre els monopolis de 1846-1847. I cinc, els «molt nombrosos» atacs perquè es va equivocar en les seves «previsions “catastròfiques”», especialment sobre l'empobriment inevitable, sense tenir en compte que Marx ja havia corregit aquesta llacuna inicial el 1864, dos anys abans de la publicació del llibre I d'*El Capital*.

La brusca agudització de la crisi el 1973 va fer replantejar els debats sobre el final del capitalisme. Acabaven els anomenats «trenta gloriosos», nom que ocultava una realitat més fosca ja que durant aquests anys la burgesia occidental només s'havia dedicat a «fugir cap endavant»,¹⁶⁹ de manera que les contradiccions van tornar a esclatar fins i tot amb més força en aquesta meitat dels anys setanta.

Hem de contextualitzar una mica aquest ressorgiment del debat teòric per a comprendre la seva profunditat i el que realment estava en joc. L'agreujament del context mundial des de mitjan anys setanta, que era part de l'estratègia econòmica i políticomilitar desenvolupada definitivament per l'imperialisme amb la dictadura de Pinochet a Xile, va generar una situació que vorejava la guerra nuclear i amb ella actualitzava totalment el dilema «comunisme o caos».

La incertesa davant el futur va arribar a nivells superiors als de la «crisi dels míssils» a la Cuba de 1963. L'imperialisme va prendre mesures com la denunciada per Eugenio del Ríó: el risc de guerra a Europa justificava dràstiques retallades dels drets socials fins i tot en societats democràticoburgeses com la sueca, en la qual el 1981 es va saber que l'exèrcit s'entrenava per a diversos objectius, entre ells el de reprimir els socialdemòcrates i els comunistes¹⁷⁰ en cas de guerra amb l'URSS. La xerrameca propagandística sobre el «desarmament»¹⁷¹ ocultava la militarització imparable del capitalisme en el seu interior i també contra l'URSS, com a única alternativa a la crisi de beneficis que s'arrossegava des de feia uns anys.¹⁷² Cenyint-nos a l'Europa occidental, entre 1968 i 1985 van anar sortint a la llum pública algunes de les puntes del gegantesc iceberg dels exèrcits secrets de l'OTAN i altres aparells de terror i provocació feixista:

---

169 Xavier Arrizabaló: «El período posbélico (1945-1970). ¿“Edad de oro” del capitalismo o “huida hacia adelante”?», *Crisis y ajuste en la economía mundial. Implicaciones y significado de las políticas del FMI y el BM*, Síntesis, Madrid, 1997, p. 49-74.

170 Eugenio del Ríó: *La razón de la fuerza*, Revolución, Madrid, 1982, p. 131.

171 Vicenç Fisas Armengol: *Crisis del militarismo y militarización de la crisis*, Fontamara, Barcelona, 1982, p. 159-162.

172 Vicenç Fisas Armengol: *Crisis del militarismo y militarización de la crisis*, Fontamara, Barcelona, 1982, p. 47-58.

Suècia, Itàlia, l'Estat espanyol, l'Alemanya Federal, Bèlgica, Dinamarca, Turquia, Noruega, Suïssa, etcètera.¹⁷³

Durant la mateixa època, al costat de la militarització i del terror dels serveis secrets, la Comissió Trilateral publicava els seus informes sobre la deterioració de la «democràcia occidental» alhora que, sense llum ni publicitat, intervenia sobre els pobles rebels; així el 1973 va llançar una campanya sobre els límits, deficiències i perills per a la «democràcia» a Europa¹⁷⁴ que establia les bases per a la posterior contraofensiva mal anomenada neoliberal. També s'impulsava el postmodernisme com a ideologia que negava tant l'existència de les contradiccions capitalistes com la possibilitat de la revolució. Lyotard, Foucault, Derrida, Deleuze, Guattari, Barthes, Vattimo... van ser empesos a les supervendes de llibres, però, en comparació al rigor teòric marxista, el postmodernisme va ser una reculada intel·lectual sota la superficialitat demagògica molt perjudicial per a l'esquerra,¹⁷⁵ manipulant sovint la ciència amb autors com Lacan, Kristeva, Irigaray, Baudrillard, Virilio... que van desenvolupar una «forma antirracionalista de pensament» amb clars continguts polítics.¹⁷⁶

Una de les tasques polítiques del postmodernisme era ocultar la inhumanitat neoliberal: Margaret Thatcher era anomenada «la lladre de llet, ja que havia intentat retirar aquest aliment dels menjadors escolars públics».¹⁷⁷ Per a aconseguir aquest objectiu, la CIA i altres aparells imperialistes tenien fronts d'intervenció en la guerra cultural en els quals no ens estendem per ser ja molt coneguts, encara que no podem deixar de recordar intel·lectuals d'«esquerra» com Lacan¹⁷⁸ i d'altres que van complir un paper excel·lentment remunerat.

Des de finals dels anys seixanta, a més, la deriva reformista es reforçava en els partits comunistes oficials, abans de l'oficialització de l'eurocomunisme. La moda estructuralista va acabar per dissoldre en simple gradualisme la dogmàtica estalinista. E. Albamonte i M. Maiello han detallat aquest procés posant de relleu, entre altres coses, com «la discutible solidesa» de les tesis d'Althusser sobre els aparells ideològics

---

173 Daniele Ganser: *Los ejércitos secretos de la OTAN*, El Viejo Topo, Barcelona, 2010, p. 343-345.

174 Mikel Orrantia Diez, «Tar»: *Los centros de poder: la trilateral*, Hordago, San Sebastià, 1979, p. 275-330.

175 Daniel Bernabé: *La trampa de la diversidad*, Akal, Madrid, 2018, p. 48-54.

176 Alan Sokal y Jean Bricmont: *Imposturas intelectuales*, Paidós, Barcelona, 1999, p. 215-223.

177 Daniel Bernabé: *La trampa de la diversidad*, Akal, Madrid, 2018, p. 68.

178 AA.VV.: *El «izquierdismo contrarrevolucionario» es un viejo diseño de la CIA que sigue en plena actualidad*, 6 de febrer de 2019

(<https://movimientopoliticoderesistencia.blogspot.com/2019/02/el-izquierdismo-contrarrevolu>).

d'Estat condueixen a una perillosa ambivalència: no destriar entre democràcia burgesa i feixisme, i creure que l'Estat burgès pot ser conquistat pel proletariat «per parts».¹⁷⁹

A aquest fum se li va afegir l'àcid dissolvent de la història com a «procés sense subjecte», és a dir, la reducció de les classes socials actives en la lluita de classes i en les guerres d'alliberament nacional de classe a simples titelles manipulades per l'«objectivitat» de les forces productives. L'efecte sinèrgic de tants errors sobre l'estratègia revolucionària va ser demolidor, malgrat que militants com a G. Mury, criticant durament la moda estructuralista i reivindicant el subjecte revolucionari, sostinguessin amb tota la raó que «el marxisme és una filosofia de l'home. Però de l'home combatiu i no de la víctima dolorosa. Una filosofia de l'enfrontament, no de la resignació, enfront del sofriment propi i aliè».¹⁸⁰

És en aquest context que el 1976, en el llibre citat més amunt sobre les disputes sobre *El Capital*, Mandel aprofundeix en la tendència cap a la quasi absoluta mecanització de la producció capitalista. Mandel sosté que la substitució de la força de treball humana per màquines ocasionarà a la llarga una caiguda de la producció total de valor, encara que no de forma «immediata» perquè l'alta productivitat de les màquines pot compensar durant un temps aquest descens. No obstant això, explica Mandel, a la llarga mantenir els beneficis i la producció de valor exigeix esprémer els salaris i les condicions de vida al màxim, cosa impossible perquè existeix un límit biològic de necessitats vitals objectives:

«De manera que l'extensió de l'automatització més enllà d'un nivell determinat porta, primer, a una reducció del volum global del valor produït i, després, a una reducció del volum global del plusvalor produït. Això desencadena —al seu torn— una «crisi d'esfondrament» quàdruple combinada: una enorme crisi de baixa de la taxa de guany; una enorme crisi de realització (l'augment de la productivitat del treball que implica el robotisme expandeix la massa de valors d'ús produïts en proporció encara major que la proporció en què redueix els salaris reals, i una creixent part d'aquests valors d'ús no es pot vendre); una enorme crisi social, i una enorme crisi de «reconversió» (o, dit d'una altra manera, de la capacitat del capitalisme per a adaptar, a través de la desvalorització, les *formes específiques* de destrucció que amenacen no només la supervivència de la civilització humana, sinó fins la supervivència física de la humanitat o de la vida al planeta)».¹⁸¹

---

179 Emilio Albamonte y Matías Maiello: *Estrategia socialista y arte militar*, IPS, Buenos Aires, 2017, p. 525-536.

180 Gilbert Mury: *Teoría marxista de la violencia*, Edit. Tiempo Contemporáneo, Buenos Aires, 1973, p. 33.

181 E. Mandel: *El Capital. Cien años de controversias en torno a la obra de Karl Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1985, p. 239.

Mandel prossegueix exposant els destructius efectes de l'irracionalisme capitalista: desocupació i atur, marginació, autoritarisme, restricció de drets democràtics i de llibertats, crisis multiformes, fets que plantegen de forma cada vegada més aguda que «la barbàrie, com un resultat possible de l'enfonsament del sistema, és una perspectiva molt més concreta i precisa avui que en els anys vint i trenta [...] En aquestes circumstàncies, la lluita per a un desenllaç socialista adquireix la significació d'una lluita per la supervivència mateixa de la civilització i de la raça humana».¹⁸²

Després, l'autor explica l'ordre temàtic d'*El Capital*: «Si el llibre primer d'*El Capital* és el més famós i difós, i el segon el desconegut, el tercer és el més controvertit».¹⁸³ Aquests contrastos ens donen una idea molt aproximada dels encreuaments en els debats sobre *El Capital*, que mai cessaran perquè les contradiccions que treu a la llum sempre estan en moviment, aguditzant-se cada vegada més. El llibre III és el més controvertit per una raó elemental: perquè tracta de la crisi, de les perspectives històriques del capitalisme; encara que l'I i el II «tenen una quantitat tremenda de dinamita intel·lectual dirigida contra la societat burgesa i la seva ideologia dominant».¹⁸⁴

El primer se centra en l'exigència objectiva de producció creixent de plusvalor explicant que alhora i per això mateix la burgesia crea simultàniament el proletariat com a unitat i lluita de contraris. El segon, se centra en la impossibilitat del capitalisme per a garantir definitivament i per sempre la seva reproducció ampliada. I al tercer, segons Mandel, Marx:

«[...] intenta respondre la pregunta "On va el capitalisme?". Es proposa mostrar que les crisis són parts intrínseques ("immanents") del sistema; que ni els esforços de capitalistes individuals ni els de les autoritats públiques poden evitar que esclatin crisis. Intenta mostrar que mecanismes intrínsecs, que no és possible superar ni abolir la propietat privada, la competència, el guany i la producció de mercaderies (l'economia de mercat), porten necessàriament a una esfondrament final. No fa falta subratllar que aquest veredicté és intolerable per als capitalistes i els seus defensors».¹⁸⁵

Queda així assentat que la qüestió de la crisi és la més negada per la burgesia, sigui contrarevolucionaria o reformista, fet que es demostra en la virulència dels seus atacs al marxisme. En resposta, el 1979 G. Tula va recórrer a la periodització que Marramao

---

182 E. Mandel: *El Capital. Cien años de controversias en torno a la obra de Karl Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1985, p. 241.

183 E. Mandel: *El Capital. Cien años de controversias en torno a la obra de Karl Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1985, p. 163.

184 E. Mandel: *El Capital. Cien años de controversias en torno a la obra de Karl Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1985, p. 163.

185 E. Mandel: *El Capital. Cien años de controversias en torno a la obra de Karl Marx*, Siglo XXI, Mèxic, 1985, p. 165.

va fer de tres fases del debat sobre la teoria de l'«esfondrament» del capitalisme en el seu pròleg al llibre d'H. Grossmann. Segons Marramao, fins el 1978, la primera fase, que és la «clàssica», es desenvolupa a la dècada de 1890 i té la seva tesi forta en el «catastrofisme» inevitable defensat per H. Cunow. La segona fase comença el 1905 sobre el paper de la vaga de masses en el «nou» sistema imperialista i es mantindria fins el 1924. La tercera fase i última, segons el límit temporal de 1978, comença a la segona meitat dels anys vint, en el moment de major auge del «catastrofisme»¹⁸⁶ de la Tercera Internacional que marca tot un període.

No és casual que el 1979 es reedités el text de Grossmann: el cop de Pinochet el 1973 i el terror que se'n derivà va anunciar el que s'apropava; el monetarisme aplicat per la socialdemocràcia alemanya des de 1975, el mateix any en què es publicava el sinistre i amenaçador informe de la Comissió Trilateral sobre els riscos que amenaçaven la «democràcia», tot anunciava el neoliberalisme des de 1979: l'imperialisme iniciava la «contrarevolució conservadora».¹⁸⁷ És aleshores quan el Sr. Harvey va estudiar (el 1982) aquesta ofensiva relacionant-la amb els límits del capitalisme i amb el paper de l'imperialisme, dels Estats i, en conseqüència, de les guerres, en concret de la tendència a la «guerra total com la forma final de devaluació»¹⁸⁸, de destrucció de valor.

En les mateixes dates, E. Thompson va commocionar la placidesa intel·lectual burgesa i reformista amb la seva teoria de l'exterminisme com a «últim estadi de la civilització».¹⁸⁹ Probablement, la civilització no va ser exterminada llavors perquè la burocràcia russa va començar el seu gir al capitalisme. Recordem que la reina Isabel II de Gran Bretanya tenia gravat el 1983 un discurs oficial anunciant l'esclat de la Tercera Guerra Mundial. Recordem també que el 1987 hi va haver el devastador «dilluns negre» del 19 d'octubre en el qual la borsa mundial es va polvoritzar gairebé tant com el 1929. Després va venir la no menys devastadora «crisi del tequila» de 1994 a Mèxic... Així estava el panorama quan, en aquest mateix any J. M. Vidal Villa indicava que el capitalisme estava entrant en una nova fase, més brutal i mundialitzada, que demostrava «les fal·làcies dels paradigmes neoclàssics».¹⁹⁰

---

186 Jorge Tula: «Prólogo», *La ley de la acumulación y del derrumbe del sistema capitalista*, Siglo XXI, Mèxic, 1979, p. XI-XII.

187 Josep Fontana: *Por el bien del imperio*, Pasado & Presente, Barcelona, 2013, p. 605 l s.

188 David Harvey: *Los límites del capitalismo y la teoría marxista*, FCE, Mèxic, 1990, p. 416-446.

189 E. Thompson: «Notas sobre el exterminismo, último estadio de la civilización» y «Rectificación: Sobre las "Notas sobre el exterminismo, último estadio de la civilización"», *Comunismo*, Madrid, núm. 8, 1982, i núm. 9, 1983, respectivament.

190 José María Vidal Villa: «Mundialización de la economía vs. Estado centralista», *La economía mundial en los 90*, FUHEM-Icaria, Madrid, 1994, p. 73-97.

Amb el perill d'holocaust nuclear transitòriament superat per la desaparició de l'URSS, el 1996 es va endurir el xoc teoricopolític entre la ideologia burgesa i el marxisme sobre la crisi. Resumint-ho molt, aquell any un grup d'autors reformistes admetien que la teoria econòmica «no és ciència neutra i tècnica sense més [...] La societat capitalista es caracteritza per la desigualtat i la diferència social i no existeixen, per tant, mesures de política econòmica que afavoreixin a tots per igual [...] La incapacitat és més evident en les anomenades noves teories que emergeixen dels anys setanta (monetarisme, expectatives racionals, economies d'oferta), encara que en realitat se sostenen en vells supòsits neoclàssics».¹⁹¹ I més endavant:

«Cal partir de la base que, des del punt de vista econòmic i ecològic, taxes de creixement com les que hi ha hagut a l'edat d'or del món desenvolupat no seran factibles en el futur. Per a combatre la desocupació, el subdesenvolupament i la pobresa, no hi ha cap altra solució que distribuir la riquesa i la renda entre les nacions i dins d'elles [...] la ciència econòmica ha donat suficients mostres al llarg de la seva existència d'equivocar-se en la predicció, ja que es troba limitada en la seva capacitat predictiva, per ser una ciència social i trobar-se subjecta a esdeveniments que no només depenen dels fets econòmics, sinó de propostes polítiques i d'accions dels éssers humans».¹⁹²

Com veiem, el 1996 assumien que el creixement seria minvant, que la teoria econòmica sofria limitacions internes provinents de la seva mateixa essència social que la fa dependent de l'acció humana social i política, però no citaven ni la lluita de classes ni les crisis capitalistes: només demanaven, imploraven més aviat, que es distribuís la riquesa i la renda sense tocar per a res la propietat burgesa. Però en aquest 1996 L. Gill dedicava les cinquanta-dues pàgines del capítol XII del seu extens i imprescindible llibre a la «crisi». Va repassar les més importants tesis sobre aquest tema, diferents o oposades a la de Marx, així com els debats i les crítiques que aquesta va rebre fins aquell any des de l'esquerra, el reformisme i la burgesia, i també va dedicar unes pàgines a la teoria de les ones o fases llargues en l'evolució del capitalisme. I afirmava que:

«Les crisis no són accidents conjunturals atribuïbles a causes exteriors o a «xocs aleatoris», o fins i tot a una mala gestió de l'economia, la qual cosa deixaria entendre que serien evitables. Per contra, són moments inevitables de l'acumulació del capital, de la carrera contrarellotge entre la baixa tendencial de la taxa de guany i l'augment de la taxa de plusvàlua i la composició orgànica del capital. La crisi és l'expressió periòdica d'una valoració insuficient del capital [...] Marquen una detenció o un alentiment de l'acumulació, un moment necessari la funció

---

191 C. Berzosa, P. Bustelo y J. de la Iglesia: *Estructura económica mundial*, Síntesis, Madrid, 1996, p. 70-71.

192 C. Berzosa, P. Bustelo y J. de la Iglesia: *Estructura económica mundial*, Síntesis, Madrid, 1996, p. 491.

del qual és restablir les condicions per a una suficient rendibilitat del capital i permetre la represa de l'acumulació [...] les crisis no són només possibles, sinó necessàries. La seva necessitat sorgeix doblement: de la seva *inevitabilitat* i de la seva *indispensabilitat*. Són necessàries, en primer lloc, en el sentit que el curs normal de l'acumulació condueix a elles necessàriament o de manera *inevitable*; en ser el resultat de la valoració insuficient del capital i de la caiguda de la taxa de guany que implica l'augment de la productivitat, expressen així periòdicament un *bloqueig inevitable* de l'acumulació. Són necessàries, en segon lloc, com a funció *indispensable* de sanejament que duen a terme per la destrucció de valors i la restauració de la rendibilitat que d'elles es desprèn, fent possible la *represa* de l'acumulació». ¹⁹³

Els fets immediatament posteriors van confirmar les seves paraules: el 1997 es van enfonsar els famosos «tigres asiàtics» –Tailàndia, Corea del Sud, Indonèsia i Malàisia –, exemple del «nou capitalisme sense crisi». Mentrestant, Japó, aleshores la segona economia del món, s'estancava des de feia diversos anys. L'any 2000, dos autors marxistes van advertir que s'aproximava una altra «gran depressió» perquè el capitalisme era una «màquina espatllada» ¹⁹⁴ carregada de deutes creixents, retrocés de l'activitat i tendència a la baixa. Després va venir l'esclat de la bombolla i el *corralito* de l'Argentina el 2001 que, interactuant sinèrgicament amb altres crisis menors com el «pànic borsari» de setembre de 2001, van confluir en el caos sorprenent i desconcertant ja que «abans de 2007 cap estratègia oficial de política econòmica va predir una crisi». ¹⁹⁵

Els grans Estats imperialistes es van bolcar amb tots els seus mitjans per a detenir la caiguda i reactivar els guanys. La poc treballada propaganda neoliberal que l'Estat havia deixat de ser útil per a l'economia globalitzada, va saltar feta miques. Va tornar a demostrar-se que la definició de l'Estat com a «forma política del capital» ¹⁹⁶ és tan vàlida i correcta com la que l'Estat és la «màquina de l'obediència». ¹⁹⁷ De fet, segons sosté L. Panitch, sense els estats no hauria pogut imposar-se la globalització ¹⁹⁸ que ha esclatat amb la crisi, en la qual aquests mateixos estats endureixen els seus atacs al proletariat. La definició de Marx que l'Estat és la força concentrada i organitzada de la

---

193 Louis Gill: *Fundamentos y límites del capitalismo*, Trotta, Madrid, 2002, p. 540-541.

194 Jean-Louis Gombeaud y Maurice Décaillot: *El regreso de la gran depresión*, El Viejo Topo, Barcelona, 2000, p. 170 i s.

195 Michael Roberts: *La larga depresión*, El Viejo Topo, Barcelona, 2017, p. 91 i s.

196 A. C. Dinerstein: «Recobrando la materialidad: el desempleo y la subjetividad invisible del trabajo», *El trabajo en debate*, Edit. Herramienta, Buenos Aires, 2009, p. 243-268.

197 Pier Paolo Portinaro: *Estado*, Ediciones Nueva Visión, Buenos Aires, 2003, p. 86-91.

198 Leo Panitch: *Los Estados son los «autores» de la globalización capitalista*, 6 de febrer de 2015 ([https:// marxismocritico.com/2015/02/06/los-estados-son-los-autores-de-la-globalizacion-capitalista-entrevistaa-leo-panitch/](https://marxismocritico.com/2015/02/06/los-estados-son-los-autores-de-la-globalizacion-capitalista-entrevistaa-leo-panitch/)).

societat burgesa, a la qual haurem de tornar més endavant, és permanentment verificada.

Aprofitant els durs cops als drets democràtics arran de l'11 de setembre de 2001, la burgesia yanqui va retallar encara més els ja febles drets socials per a transferir a capitalistes privats masses gegantesques de béns públics, i quelcom similar va succeir a la resta d'estats. Només començar aquesta transfusió de sang treballadora al vampir burgès es va reactivar una mica el capitalisme, la seva premsa va sobredimensionar al màxim la petita recuperació, que confirmava, a més, la teoria marxista de la crisi, que va contraatacar afirmant el 2011 que: «la realitat de sis dècades de polítiques econòmiques destinades a evitar els períodes de crisis no sembla recolzar de cap manera la idea que pugui eliminar-se el cicle comercial i, amb ell, els períodes corresponents de crisis i desocupació massiva».¹⁹⁹

El 2013 M. Husson havia descobert quatre grans contradiccions aguditzades des del 2007: 1) Dilema del repartiment: restabliment de la rendibilitat o ocupació? 2) Dilema de la globalització: reabsorció dels desequilibris o creixement mundial? 3) Dilema pressupostari: reabsorció dels dèficits o despeses socials? 4) Dilema europeu: cadascú pel seu costat o coordinació? I conclou: «El conjunt d'aquests dilemes dibuixa una "regulació caòtica" que correspon a l'avanç a les palpentes del capitalisme entre dues impossibilitats: impossibilitat (i rebuig) de tornar al capitalisme relativament regulat dels "trenta gloriosos"; impossibilitat de restablir les condicions de funcionament del model neoliberal perquè aquest es basava en la fugida cap endavant avui acabada».²⁰⁰

Quina força irracional causa la «regulació caòtica» que segons M. Husson caracteritza el capitalisme sobretot des del 2007? Una resposta vàlida ens la va oferir el 2014 X. Arrizabalo, que realitza un seguiment de la història del capitalisme, centrant-se en com les contradiccions del capital esclaten en lluites de classes ferotges que, sovint, donen pas a guerres que aniquilen masses ingents de valor, o en altres casos a feixisme i règims militaristes i dictatorials. Això es així perquè el capitalisme es mou per l'impuls de tres contradiccions:

«En primer lloc, la concentració i centralització del capital, amb el seu corol·lari d'oligopolització dels mercats. En segon lloc, la seva internacionalització comercial financera i productiva. En tercer lloc, el desenvolupament desigual i combinat al qual donen lloc (únic marc en el qual es pot entendre el fenomen de la dependència i subdesenvolupament de determinades regions). Finalment i com a

---

199 J. A. Tapia y Rolando Astarita: *La Gran Recesión y el capitalismo del siglo XXI*, Catarata, Madrid, 2011, p. 252.

200 Michel Husson: *El capitalismo en diez lecciones*, Viento Sur, Barcelona, 2013, p. 263-265.

tendència que marca totes les altres, lligada directament al descens tendencial de la taxa de guany, el procés d'acumulació capitalista presenta inevitablement una trajectòria fluctuant i irregular en el curs de la seva reproducció, la principal concreció de la qual són les crisis, i exigeix una tendència constant a l'augment de la taxa de plusvàlua, és a dir, de l'explotació».²⁰¹

Sobre aquesta base, l'autor està en condicions de respondre a l'interrogant que ell mateix formula: «Desenvolupament de les forces productives en el capitalisme del segle XX o inevitabilitat d'una destrucció cada vegada major?». És una pregunta crucial:

«Sota el predomini de les relacions de producció capitalistes, les contradiccions no deixaran de créixer. L'augment de la productivitat que es pot esperar de l'augment de la qualificació de la força de treball, que es recolza en els avanços científics i tècnics que ella mateixa fa possible, suposa de forma automàtica la possibilitat de major producció de valors d'ús. Però es tracta només d'una possibilitat que, a més, no podrà materialitzar-se perquè l'objectiu del capital és la seva valoració, no la producció de valors d'ús. I aquesta valoració s'enfronta a dificultats creixents que fonamenten la llei del descens tendencial de la taxa de guany, de manera que per tractar de contrarestar-les es requereix una explotació cada vegada en augment: “restaurar la relació correcta entre el treball necessari i el plustreball, sobre la qual en última instància es fonamenta tot” [Cita de Marx]».²⁰²

La necessitat imperiosa d'augmentar l'explotació ens remet sempre al problema de la praxi revolucionària contra aquesta explotació o, dit d'una altra manera, al debat sobre «enfonsament o revolució». G. Caligaris²⁰³ va fer un repàs de la seva història fins al present, des dels seus primers passos a la Rússia de finals del segle XIX; passant per les disputes, a l'Alemanya d'entre el 1898 i el 1902, sobre la «teoria de l'enfonsament»; el debat amb Rosa Luxemburg que es va prolongar fins al 1924, més enllà del seu assassinat al començament del 1919; el debat de Grossmann en el qual van participar, fins al 1934, autors com Mattik, Pannekoek i Korsch, principalment. Com a resum, l'autor proposa recuperar la dialèctica de la totalitat per a superar els errors que es deriven de la separació entre les mal anomenades contradiccions «internes», o també «endògenes», i les mal dites contradiccions «externes» o «exògenes».

---

201 Xabier Arrizabalo Montoro: *Capitalismo y economía mundial*, IME, Madrid, 2014, p. 666.

202 Xabier Arrizabalo Montoro: *Capitalismo y economía mundial*, IME, Madrid, 2014, p. 539.

203 Gastón Caligaris: «Revisando el debate marxista sobre el “derrumbe” del capitalismo. Una crítica metodológica», *Izquierdas*, Santiago de Chile, núm. 39, abril de 2018, p. 182-208.

Per a no estendre'ns ara en aquesta qüestió a la qual tornarem al final, només citem la resposta de M. Roberts a la pregunta que planteja ell mateix: «Ha caducat el capitalisme?»:

«El capitalisme no s'extingirà per si mateix. Les crisis i fins i tot un enfonsament són inherents al sistema, per la contradicció principal a aquesta manera de producció, que és l'acumulació per obtenir beneficis en comptes de per a satisfer necessitats. Però, d'altra banda, el capitalisme pot recuperar-se i tornar a començar «endogenament» quan una quantitat suficient de capital vell hagi estat destruïda (en valor, o a vegades físicament) per a permetre un nou període de rendibilitat creixent.

El capitalisme només pot ser reemplaçat per un nou sistema d'organització social mitjançant l'acció conscient dels éssers humans i, en concret, de la majoria de la humanitat (la classe treballadora global). Sense aquesta acció conscient, el capitalisme pot continuar avançant a trompades, o pot ser que la societat acabi sumint-se de nou en la barbàrie. I amb «barbàrie» em refereixo a una caiguda dràstica de la productivitat del treball i de les condicions de vida fins a nivells precapitalistes».²⁰⁴

---

204 Michael Roberts: *La larga depresión*, El Viejo Topo, Barcelona, 2017, p. 339.

7. Contradiccions explosives i crisi

Només l'acció conscient de la classe treballadora global pot impedir que caiguem en la barbàrie o en un caos sistèmic. Al final del tercer capítol veïem que la vida corre ara més perill potencial que mai i citàvem un alt militar ianqui que deia que estava disposat a emprar l'arsenal nuclear on fes falta. L'experiència mostra que la destrucció de forces productiva, de valor, de béns i, sobretot, de persones és la forma de sortida habitual de les crisis capitalistes,²⁰⁵ i com més dures i salvatges són aquestes més salvatges i dures són les «solucions» burgeses. R. Carcanholo va estudiar aquesta dinàmica integrant les aportacions d'autors com Duménil i Lévy, F. Chesnais, Virginia Fontes i M. Hussom. La seva conclusió és que sobre la base de la «teoria dialèctica del valor» es pot dir que: «no hi ha possibilitat de retorn a un capitalisme menys violent del que sofrim avui. Suposar el contrari és viure en un món d'il·lusions».²⁰⁶

G. Carchedi ha detallat amb minuciositat la tendència a la baixa de la taxa mitjana de guany malgrat la implementació de les contratendències que haurien d'aturar la caiguda i iniciar la recuperació del guany. Sobre la base de la seva recerca l'autor va avançar a la fi del 2016 els tres fonamentals catalitzadors que agreujaran la crisi mundial: la guerra comercial, les guerres convencionals locals sobretot a la recerca de recursos i l'ascens de l'extrema dreta.²⁰⁷ Cada vegada més analistes sostenen una cosa semblant al fet que «el col·lapse s'apropa».²⁰⁸ En una de les seves últimes recerques sobre la deriva mundial, J. Beinstein va tornar a demostrar la declinació tendencial de la taxa de guany que, per mil tortuositats no automàtiques, tendencials, condueix a noves crisis i a la «decadència de la civilització burgesa».²⁰⁹

Andrés Piqueras ens recorda un component més de la crisi estructural molt important: els profunds efectes desestabilitzadors i d'afebliment dels mitjans d'integració del capital en disminuir imparablement l'anomenada «classe mitjana». El 1998, abans de la llarga crisi que va sorprendre totalment l'economia ortodoxa, la «classe mitjana» real era només el 6,7% de la població encara que la seva alienadora influència ideològica era molt major. La devastació social destrossa aquest matalàs amortidor del mite de la «classe mitjana» com a escala d'ascens social; d'aquesta manera, l'antagonisme de

---

205 Anwar Shaikh: *Valor, acumulación y crisis*, RyR, Buenos Aires, 2006, p. 307 i s.

206 Reinaldo Carcanholo: «Interpretaciones sobre el capitalismo actual, crisis económica y gastos militares», *El colapso de la globalización*, El Viejo Topo, Barcelona, 2011, p. 86- 87.

207 Guglielmo Carchedi: *El agotamiento de la fase histórica actual del capitalismo*, 16 de gener de 2017 (<https://marxismocritico.com/2017/01/16/el-agotamiento-de-la-fase-historica-actual-del-capitalismo/>).

208 Eduardo Montes de Oca: *El colapso acecha*, 26 d'octubre de 2018 (<http://www.rebellion.org/noticia.php?id=248234>).

209 Jorge Beinstein: *Karl Marx: temas pendientes*, 20 de desembre de 2018 (https://beinstein.lahaine.org/b2-img/Beinstein_Conferenciamagistral_zacatecas.pdf).

classe és cada dia més visible a tot el món i el capitalisme no pot ocultar la seva extenuació.²¹⁰

Des d'una perspectiva més general, un informe recent confirma l'exposat per A. Piqueras: la «classe mitjana» de l'Estat espanyol ha perdut 10 punts de renda des de l'any 2000; són les dones i les nenes les més empobrides, i un burgès gaudeix d'11 anys més de vida que una proletària.²¹¹ L'antagonisme capital-vida, ja teoritzat en la segona meitat del segle XIX, s'aguditzava a l'extrem. El 2018, els vint-i-sis homes més rics del món posseïen més riqueses que 3.800 milions de persones: una confirmació inhumana de la veracitat de la llei general de l'acumulació exposada en el llibre I d'*El Capital*.

F. Louçã, per la seva banda, nomena tres grans riscos per al 2019: l'increment de la desregulació financera, el creixement del deute global i «la colla de governants del món».²¹² F. Louçã s'està referint a un problema que pot arribar a ser clau: la incapacitat política de la fracció burgesa imperialista hegemònica per a aglutinar al voltant d'ella el gruix de la burgesia occidental per a evitar majors tensions o, per contra, per a forçar-la a obeir l'estratègia de l'Administració Trump en el seu creixent militarisme²¹³ per a reforçar el setge total a l'aliança euroasiàtica. Les divagacions sobre si Trump serà expulsat de la Casa Blanca²¹⁴ per les pressions d'un heterogeni bloc de forces sociopolítiques mostren el grau de tensions intraburgeses. Un altre exemple clamorós de la crisi de direcció política el tenim en la impotència del Brexit, en el qual no ens estenem per raons òbvies.

Però no es tracta només de feblesa política, sinó també de desconcert cultural, com s'aprecia en les recents declaracions a favor del «socialisme» de Fukuyama, fins abans d'ahir defensor fanàtic del neoliberalisme. En el seu comentari a les declaracions de Fukuyama, A. Woods sosté que:

«El capitalisme significa guerra. Podria dir-se que el món mai ha estat en una situació tan inestable. De fet, mentre l'URSS va existir, hi havia una

---

210 Andrés Piqueras: *Hemos llegado a un punto de extenuación del capitalismo*, *Kritica*, 20 de gener de 2019 (<https://kaosenlared.net/hemos-llegado-a-un-punto-de-extenuacion-del-capitalismo/>).

211 *Una de cada seis familias de clase media cayó en la pobreza por la crisis y no ha resurgido*, 21 de gener de 2019 (<https://www.publico.es/economia/seis-familias-clase-media-cayo.html>).

212 Francisco Louçã: *Tres riesgos para 2019*, 3 de gener de 2019 (<https://vientosur.info/spip.php?article14482>).

213 *EE.UU. aumentó sus gastos militares y tropas en ultramar en 2018*, 18 de desembre de 2018 (<http://www.resumenlatinoamericano.org/2018/12/18/ee-uu-aumento-sus-gastos-militares-y-tropas-e>).

214 Lance Selfa: *EEUU: ¿Caerá Trump en 2019?*, 6 de gener de 2019 (<http://www.sinpermiso.info/textos/ee-uu-caera-trump-en-2019>).

relativa estabilitat, reflectint el relatiu equilibri de poder entre Rússia i els Estats Units. Però l'ordre del Vell Món s'ha esfondrat i no hi ha res que ho reemplaci [...] Aquesta crisi està destinada a durar bastant temps. Sobre la base del capitalisme, no hi ha solució. Els governs pujaran i baixaran i els pèndols oscil·laran d'esquerra a dreta, i de dreta a esquerra, reflectint una recerca cada vegada més desesperada de les masses per trobar una sortida a la crisi. [...] Una cosa és molt clara. La burgesia no té idea de com sortir d'aquesta crisi. Els seus representants polítics i econòmics mostren tots els trets de confusió i desorientació propis d'una classe que ha sobreviscut a la seva vida útil històrica, una classe que no té futur i que és poc conscient d'això».²¹⁵

Per a M. Roberts les contradiccions del capitalisme del segle XXI són: 1) Desigualtat creixent; 2) Creixement de la productivitat, a la baixa; 3) Estancament permanent?; 4) Rendibilitat: l'indicador de salut; 5) El capitalisme en fase terminal?; 6) Robot, IA i força laboral; 7) Canvi climàtic i capitalisme, i 8) Crisi o enfonsament?²¹⁶ Fixem-nos que utilitza els interrogants quan planteja les tres qüestions decisives, les que depenen de l'acció revolucionària. Partint d'aquesta anàlisi més endavant es va atrevir a pronosticar que: «La desacceleració del creixement dels beneficis i un augment del cost del deute (corporatiu), juntament amb tots els factors políticoeconòmics d'una guerra comercial internacional entre la Xina i els Estats Units, suggereixen que la probabilitat d'una recessió global el 2019 mai ha estat major des del final de la Gran Recessió el 2009».²¹⁷

Tornem a fixar-nos que en aquesta cita no assegura doctrinàriament i definitivament que es produirà una recessió global, sinó que la fa dependre de la dialèctica de la totalitat mundial, en la qual incideixen les lluites políticoeconòmiques. Molts representants de l'alta burgesia opinen que l'economia ha arribat al límit del creixement: així ho diu ni més ni menys que Janet Henry.²¹⁸ Scholz, ministre alemany de Finances assegura que s'ha acabat l'època de les vaques grosses,²¹⁹ mentre que la Xina registra la taxa de creixement més baixa des de 1990. Gran part de la direcció burgesa reprèn la tesi de l'estancament secular ideada en la crisi de 1929 als Estats Units: així es pretenia separar totalment la mala marxa de l'economia de les contradiccions del capitalisme. Cal tenir en compte que per a l'economia convencional un augment del PIB

---

215 Alan Woods: *Fukuyama cambia de opinión: «el socialismo debería volver»*, novembre de 2018 (<https://www.marxist.com/fukuyama-cambia-de-opinion-el-socialismo-deberia-volver.htm>).

216 Michael Roberts: *La larga depresión*, El Viejo Topo, Barcelona, 2017, p. 295-340.

217 Michael Roberts: *Previsiones económicas para 2019*, 29 de desembre de 2018 (<http://www.sinpermiso.info/textos/previsiones-economicas-para-2019>).

218 David Fernández: *El crecimiento mundial ha tocado techo*, 30 de desembre de 2018 (https://elpais.com/economia/2018/12/28/actualidad/1545995174_963114.html).

219 «La época de vacas gordas se acaba», dice el ministro alemán de Finanzas, 7 de gener de 2019 (<https://www.lne.es/economia/2019/01/07/epoca-vacas-gordas-acaba-dice/2406824.html>).

de 2,5% i 3% és ja una «recessió tècnica»²²⁰ que confirma el títol de l'informe del Banc Mundial: «Els cels s'enfosqueixen». Paula Bach,²²¹ no obstant això, va desmuntar punt a punt la tesi de l'estancament demostrant que el capitalisme mai estava «quiet» sinó que ampliava les seves contradiccions, provocava guerres, augmentava l'explotació, tensava els conflictes internacionals, la qual cosa exigia separar nítidament el reformisme del marxisme i incrementar la lluita revolucionària.

Les contradiccions de tota mena són atacades per diversos problemes estructurals molt comentats ja pel seu agreujament diari. Accedir i apropiari-se dels recursos cada vegada més escassos és un dels detonants més incontrolables²²² perquè ens enfrontem a l'esgotament dels recursos materials, no només dels energètics. La recerca de W. Dierckxsens de fa uns anys és encara més alarmant perquè el panorama no ha fet més que empitjorar:

«La possible fi mineral del planeta Terra constitueix una relativa novetat científica internacional de conseqüències alarmants. Abans d'enfrontar una crisi energètica, la humanitat enfrontarà una crisi d'escassetat generalitzada de minerals. En poques dècades, la nostra civilització haurà consumit els combustibles fòssils i dispersat els millors materials pel planeta sense possibilitat real de recuperació. El col·lapse sistèmic és cada vegada més evident, tret que es gestioni de forma radicalment diferent el recurs mineral. El procés de reciclatge podrà posposar el pic però no l'evitarà. Dels 57 minerals existents, 11 (gairebé el 20%) ja van arribar a la seva màxima extracció: mercuri (1962), tel·luri (1984), plom (1986), cadmi (1989) potassi (1989), fosfat (1989), seleni (1994), zirconi (1994), tal·li (1995), reni (1998) i gal·li (2002). I més de la meitat dels minerals arribaran al seu punt màxim d'extracció en els pròxims trenta anys».²²³

També el 2011, R. Fernández Durán va esbossar les característiques elementals de la fallida que estava sofrint el capitalisme des del segle XXI. No analitza tant com W. Dierckxsens l'esgotament de les matèries primeres bàsiques i insubstituïbles, que hem vist a dalt, però sí que analitza l'esgotament del petroli cru i del carbó, en un món que exigeix cada dia consums energètics més alts, més irracionals. Sosté que s'arribarà al

---

220 Diego Herranz: *Los mercados emergentes dominarán la economía mundial en 2030*, 21 de gener de 2019 (<https://www.publico.es/economia/mercados-emergentes-dominaran-economia-mundial-2030.html>).

221 Paula Bach: *Estancamiento secular, fundamentos y dinámica de la crisis*, 11 de gener de 2016 (<http://www.estrategiainternacional.org/Estancamiento-secular-fundamentos-y-dinamica-de-la-crisis>).

222 Rafael Poch: *La situación es mucho más peligrosa que en la Guerra Fría*, 3 de novembre de 2018 (<https://www.lahaine.org/mundo.php/la-situacion-es-mucho-mas>).

223 W. Dierckxsens: «Población, fuerza de trabajo y rebelión en el siglo XXI. ¿De las revueltas populares de 1848 en Europa a la rebelión mundial actual?», *El colapso de la globalización*, El Viejo Topo, Barcelona, 2011, p. 185.

«caos sistèmic» i a la proliferació de les guerres per a saquejar els recursos cada vegada més escassos i encarits²²⁴ per l'acumulació sinèrgica del «triangle diabòlic» – crisi energètica, escalfament o canvi climàtic i col·lapse ecològic– , més el deute mundial en ascens i la fragilitat financera abocada a un enfonsament, etcètera.

El «triangle diabòlic» no és recent, no va sorgir únicament amb la mal anomenada «era industrial», sinó que va sorgir als principis del capitalisme. La burgesia vol fer-nos creure que és l'«home» abstracte i intemporal el culpable, i alguns dels seus ideòlegs han inventat el terme «antropocèn», però F. Chesnais, entre moltes altres persones crítiques, ha demostrat que el veritable culpable, el capitalocèn, es va iniciar amb el principi del colonialisme mercantil, amb el tràfic d'esclaus i amb l'economia de plantació.²²⁵ No desenvolupem més aquesta qüestió perquè l'hem tractat en un dels temes en el capítol cinquè, encara que sí que volem recalcar que, davant les dificultats creixents que frenen l'acumulació de capital, les burgesies multipliquen la destrucció de la vida: cap el 2012 el desglaç de Groenlàndia era gairebé quatre vegades més ràpid que el 2003.²²⁶

L'aprofundiment de la crisi iniciada el 2007 està multiplicant els conflictes²²⁷ de tot tipus, aguditzats per la fugida cap endavant²²⁸ de l'imperialisme en la seva desesperació per obrir una nova fase expansiva. Si el segle XX va ser denominat el de les guerres perquè «per al capitalisme, la guerra és la continuació del mercat per altres mitjans»,²²⁹ el que portem de segle XXI ja ho supera amb escreix. Pitjor, tot suggereix que la burgesia ianqui està assumint que «els Estats Units ha de preparar-se per a una guerra “terrible” i “devastadora” amb Rússia i la Xina»,²³⁰ reforçant el vist anteriorment sobre la predisposició del responsable militar nord-americà a llançar «la bomba» quan fes falta.

La investigadora Nadia Belén Busts ha analitzat el paper de la guerra permanent en l'actualitat, insistint que la seva causa primera és la tendència decreixent de la taxa de guany perquè el capital constant creix més que el capital variable, la qual cosa l'obliga

---

224 Ramón Fernández Durán: *La Quiebra del Capitalismo Global: 2000-2030*, Virus, Madrid, 2011, p. 67-71.

225 François Chesnais: *Capitalismo y cambio climático*, 26 de desembre de 2018 (<https://vientosur.info/spip.php?article14466>).

226 *El hielo de Groenlandia se derrite cuatro veces más rápido que en 2003*, 22 de gener de 2019 (<https://www.publico.es/ciencias/deshielo-hielo-groenlandia-derrite-cuatro-veces-rapido-2003.html>).

227 Michel Husson: *Crisis económica y desórdenes mundiales*, 30 de setembre de 2018 (<https://vientosur.info/spip.php?article14204>).

228 Fernando Bossi Rojas: *El imperialismo huyendo hacia adelante*, 1 d'octubre de 2018 (<http://questiondigital.com/el-imperialismo-huyendo-hacia-adelante/>).

229 Gabriel Kolko: *El siglo de las guerras*, Paidós, Barcelona, 2005, p. 343.

230 André Damon: *Panel bipartidista: EUA debe prepararse para una guerra «terrible» y «devastadora» con Rusia y China*, 17 de novembre de 2018 (<https://www.wsws.org/es/articulos/2018/11/17/mili-n17.html>).

a aplicar múltiples estratègies «per a relançar les condicions d'acumulació», entre les quals l'autora destaca els desenvolupaments actuals de les contramesures citades per Marx que poden contrarestar la llei tendencial de la caiguda del guany.²³¹ Més endavant presenta un gràfic en el qual s'aprecia com el 1980 hi havia un índex de 5 en els enfrontaments i com ha arribat a un de 15 el 2017; el seu pic més alt es troba el 2000-2001 amb un índex de 18, seguint-lo el 2008-2009 amb un de 17. En la majoria d'aquestes guerres els Estats Units va intervenir amb tropes, o bombardejos, o diners, o entrenament o invasió directa.²³²

A més, les bases nord-americanes i el nombre de tropes a l'estranger han augmentat de 900 i 188.100 el 2010 a 1.054 i 300.000 el 2017, sense comptar les aproximadament 6.000 tropes estacionades al centre d'Àfrica que poden pujar a 7.500 el 2018, encara que es tracta de xifres estimades per ser informació «sensible».²³³ Aquest increment de la presència militar ianqui al centre d'Àfrica respon a raons òbvies: els recursos vitals per a les noves tecnologies, parar l'accés de la Xina a la regió, etc. Però el decisiu és que la pugna amb la Xina Popular i amb Rússia, a més de la qüestió de l'energia i de les matèries primeres, també se centra en indústries clau com l'automotriu, la química i la siderúrgica, la qual cosa també afecta a Alemanya. En suma:

«La guerra apareix com a punt culminant de l'exacerbació de la competència entre les diferents fraccions burgeses, que busquen millorar l'acumulació de capital. És a dir, existeix una tendència al creixement dels conflictes al món, fonamentalment perquè l'avanç de la crisi en l'últim temps va impulsar la descomposició dels estats més febles i, per tant, un augment dels enfrontaments a escala mundial. L'epicentre d'aquests conflictes són els estats d'Orient Mitjà i Àfrica. Enfront d'aquesta situació, diverses potències intervenen per a disputar el control del territori i els recursos clau. Els Estats Units és el principal actor intervinent, però no l'únic. Els Estats Units ja no conserven l'hegemonia imperialista mundial, ja que aquest poder es veu disputat per l'imperialisme alemany i xinès».²³⁴

---

231 Nadia Belén Bustos: «Guerra permanente. El ascenso de la conflictividad mundial y la estrategia del imperialismo norteamericano», *Cuadernos de Marte*, Argentina, any 9, núm.15, juliol-desembre 2018, p. 285.

232 Nadia Belén Bustos: Guerra permanente. El ascenso de la conflictividad mundial y la estrategia del imperialismo norteamericano», *Cuadernos de Marte*, Argentina, any 9, núm.15, juliol-desembre 2018, p. 290.

233 Nadia Belén Bustos: Guerra permanente. El ascenso de la conflictividad mundial y la estrategia del imperialismo norteamericano», *Cuadernos de Marte*, Argentina, any 9, núm.15, juliol-desembre 2018, p. 308-390.

234 Nadia Belén Bustos: Guerra permanente. El ascenso de la conflictividad mundial y la estrategia del imperialismo norteamericano», *Cuadernos de Marte*, Argentina, any 9, núm.15, juliol-desembre 2018, p. 313-314.

Deixant ara de costat la Xina Popular, la prepotència nord-americana a Europa i a Alemanya ha arribat a tals nivells que l'excanceller Gerhard Schroder va arribar a afirmar que els Estats Units tracten el seu país com «un país ocupat»,²³⁵ i més recentment M. Maier ha escrit que: «A l'ambaixador estatunidenc a Alemanya, Richard Grenell, li agrada creure's colonitzador i el seu comportament revela les veritables intencions de Washington a Europa».²³⁶ Aquí hem de recordar el que s'ha dit més amunt que els debats que van assentar la teoria de l'imperialisme es desenvolupaven sobre idees radicals ja presents a *El Capital* i en altres textos. Hem vist que la llei tendencial de descens de la taxa de guany, exposada al seu llibre III, és la raó primera de la crisi i de la militarització imperialista, de l'enduriment de les pugnes interimperialistes i dels creixents perills de guerra.

El palès empipament de les grans potències europees respecte als Estats Units, pot transformar-se en malestar²³⁷ si els ianquis intensifiquen la seva militarització neofeixista a la frontera est amb Rússia i el seu nou rearmament nuclear i convencional destinat a una guerra nuclear localitzada a Europa però no als Estats Units. Però les tensions interimperialistes occidentals que ja emergeixen mai arribaran a ser contradiccions antagòniques políticomilitars perquè la supremacia ianqui és aclaparadora. La veritable amenaça radica en què l'anomenat «Rellotge de l'Apocalipsi», panell de seguiment del perill de guerra mundial que calcula els minuts que falten per a l'holocaust a les 0 hores del dia, afirma que: «Des del 2011 no ha deixat d'aproximar-se a la mitjanit. Les 23 h 55 min el 2014, les 23 h 57 min el 2015, les 23 h 57 min i 30 segons el 2017».²³⁸

Com impedir que el capitalisme es precipiti a la catàstrofe? Molt simple i alhora molt complex però urgentment necessari: F. Chesnais ens proposa sembrar la còlera obrera i popular:

«Sembrar els gèrmens de la còlera –sempre que estigui dirigida contra el capitalisme realment existent– i donar-li suport quan esclata en els molts terrenys en què les desigualtats provoquen indignació és, mentre s'espera que l'horitzó s'aclareixi, una tasca

---

235 *Excanciller alemán denuncia que Estados Unidos actúa en Alemania como en país ocupado*, 20 de novembre de 2018 (<https://www.voltairenet.org/article204018.html>).

236 *El embajador de EEUU se cree colonizador en Alemania*, 14 de gener de 2019 (<https://mundo.sputniknews.com/politica/201901141084713031-embajador-eeuu-alemania->).

237 Alex Landier: *Amargas tensiones entre Estados Unidos y Europa marcan el centenario del armisticio de la Primera Guerra Mundial en París*, 13 de novembre de 2018 (<https://www.wsws.org/es/articulos/2018/11/13/armi-n13.html>).

238 *El Boletín de Científicos Atómicos dice que estamos a dos minutos del fin del mundo*, 24 de gener de 2019 (<https://www.elespectador.com/noticias/ciencia/el-boletin-de-cientificos-atomicos-dice-que-estamos-dos-minutos-del-fin-del-mundo-articulo-835886>).

política quotidiana. Mai se m'hauria ocorregut, en uns altres temps, acabar un article polític d'aquesta manera. Però així estem».²³⁹

La proposta de Chesnais és molt valuosa i també ho és la de María Jesús Izquierdo referent a com combatre el sistema patriarcburgès que educa la dona en la passivitat, en la docilitat, l'educa per a fer pena i produir compassió, quan del que es tracta és que la dona aprengui a fer por²⁴⁰ a l'home, l'única forma realment decisiva de fer-se respectar. Aquesta proposta és essencialment idèntica a la marxista i a les de tots els moviments revolucionaris. Veurem com el 1881, dos anys abans de la seva defunció, Marx afirmava que calia espantar la burgesia.

---

239 François Chesnais: *¿El capitalismo se ha encontrado con límites infranqueables?*, 28 de gener de 2017 (<https://herramienta.com.ar/articulo.php?id=2640>).

240 María Jesús Izquierdo: *Nos entrenan en gustar, en dar pena, tenemos que entrenarnos en dar miedo*, 11 de febrer de 2019 (<http://www.izquierdadiario.es/Maria-Jesus-Izquierdo-Nos-entrenan-en-gustar-en-dar-pena-tenemos-que-entrenarnos-en-dar-miedo>).

8. Els fracassos del reformisme

Sembla que F. Chesnais està sorprès pel tensionament que estan adquirint els antagonismes socials els últims anys, tant que s'ha convençut de la necessitat que les classes i pobles explotats s'organitzin per a estendre i intensificar la còlera, la ira contra l'opressió. La proposta de Mª J. Izquierdo té també aquest fons perquè la dinàmica de fer por acaba sovint generant situacions d'extrema tensió. Per això les seves crides a la resistència dura són tan valuoses, perquè es realitzen enmig d'un domini quasi absolut de la ideologia reformista i pacifista, que resumirem ara amb alguns exemples significatius per la seva actualitat.

Durant els anys més insuportables de la crisi, dos llibres massivament difosos van divulgar la passivitat conformista: un el 2011 exposava 115 mesures keynesianes i posteurocomunistes que abastaven des de la núm. 1, que era ni més ni menys que mobilitzar-se per a instaurar un «govern mundial que permetés compensar i reduir el poder dels grups privats internacionals, així com facilitar la instauració d'un món diferent», fins a la núm. 115, que demanava la «reforma constitucional que faci que tots els càrrecs públics que tinguin funció de representativitat siguin electes i que impedeixin el caràcter heretable dels llocs representatius».²⁴¹ Les 115 propostes són una gèlida barreja de socialisme utòpic, keynesianisme elemental, posteurocomunisme, ciutadanisme tou i republicanisme vergonyant, etc., que de cap manera pretenen atacar els pilars del capital i de l'Estat espanyol que els sosté.

El 2013 es va publicar una llarga conversa entre dos representants del reformisme dur i tou. Sense estendre'ns en els punts en comú –absència del socialisme i de la necessitat de socialitzar les forces productives, absència del dret d'autodeterminació, etc.–, només apreciem dues diferències: una, Julio Anguita defensava la necessitat de sortir de la Unió Europea mentre que J. C. Monedero defensava la necessitat de romandre'n dins²⁴²; i una altra, J. Anguita defensava el dret de rebel·lió i J. C. Monedero el pacifisme.

Però Julio Anguita defensava el dret de rebel·lió des de la ideologia dels drets humans burgesos, que ell assumeix en la seva forma oficial i abstracta de la Declaració Universal de l'ONU²⁴³ 24339 sense fer referència en cap moment als drets concrets socialistes. Les referències històriques que fa Julio Anguita al dret de rebel·lió corresponen a les tesis tomistes, a les escolàstiques com les de Suárez, als ideòlegs

---

241 Vicenç Navarro, Juan Torres López y Alberto Garzón Espinosa: *Hay Alternativas*, Sequitur, Madrid, 2011, p. 209-224.

242 . Julio Anguita y Juan Carlos Monedero: *A la izquierda de lo posible*, Icaria, Barcelona, 2013, p. 103-107.

243 Julio Anguita y Juan Carlos Monedero: *A la izquierda de lo posible*, Icaria, Barcelona, 2013, p. 87.

burguesos del segle XVII com Locke i a les revolucions burgeses del segle XVIII.²⁴⁴ Oculta l'extensa i profunda teoria marxista de la violència, i encara menys aprofundeix en com organitzar la rebel·lió perquè sigui la més efectiva possible amb el menor mal possible. Es tracta, per tant, d'una simple divagació democràticista que defuig qualsevol aproximació a la realitat, per no parlar de la pràctica.

Ambdós llibres eren part de l'univers ideològic reformista que durant la primera dècada del segle XXI tenia una de les seves expressions més subtils en T. Negri. Anselm Jappe inclou l'obra *Imperi* de Hardt i Negri en el que ell defineix com «l'última mascarada del marxisme tradicional», perquè, segons Jappe, tots dos autors acaben acceptant la lògica del capital, no combaten les seves relacions de propietat: «El límit del capitalisme resideix per a Negri i Hardt en la subjectivitat dels explotats i no en les contradiccions internes del capitalisme». Més encara, aquesta subjectivitat és, sobretot, la de l'anomenat «treball immaterial», la qual cosa explica que:

«*Imperi* es dirigeix a un públic molt precís en termes sociològics: suggereix a les noves capes mitjanes que es guanyen el pa en el sector «creatiu» –informàtica, publicitat, indústria cultural– que elles representen el nou subjecte de transformació de la societat. El comunisme serà fet realitat per un microexèrcit d'emprenedors de la informàtica».²⁴⁵

Doncs bé, de manera semblant com Hardt i Negri van intentar donar una altra imatge menys brutal de l'imperialisme, més benevolent, Holloway va propagar la fantasia que era possible fer la revolució sense prendre el poder. Sense entrar aquí en aquests deliris,²⁴⁶ avancem fins al 2014 quan va irrompre T. Piketty intentant rentar la cara del capitalisme assumint alguns dels seus devastadors efectes però silenciant les seves arrels profundes, les seves causes irracionals i incontrolables. Però: «Thomas Piketty és una variant de demòcrata social-benestant modelat, i per molt, pel *New Deal* nord-americà».²⁴⁷ Poc abans, Paula Bach havia inclòs a Piketty en el ramat del reformisme, des de Bernstein fins a Podemos, precisant que:

«La línia divisòria entre reformisme i marxisme és si davant aquestes condicions estructurals és admissible imaginar un escenari reformista de llarg termini o si aquest anhel amenaça transformar-se en un nou parany

---

244 Julio Anguita y Juan Carlos Monedero: *A la izquierda de lo posible*, Icaria, Barcelona, 2013, p. 90-91.

245 Anselm Jappe: *Las aventuras de la mercancía*, Pepitas de Calabaza, Logroño, 2016, p. 127.

246 Daniel Bensaïd: *¿La revolución sin el poder?*, febrer de 2003 (<http://danielbensaid.org/La-revolucion-s-in-el-poder?lang=fr>).

247 James K. Galbraith: *Reflexiones metodológicas y políticas sobre «El Capital del siglo XXI» y el concepto de «capital»*, 8 de juny de 2016 (https://www.lahaine.org/est_espanol.php/reflexiones-metodo-logicas-y-politicas-so).

que imposarà al moviment obrer i a les masses pobres nous sofriments i infinites penúries. El risc no consisteix en sostenir, per descomptat, que el desenvolupament de la lluita de classes podrà aconseguir noves conquestes. El perill és creure que puguin aconseguir-se, a llarg termini, sota el mode de producció capitalista. Siryza, Podemos i els governs postneoliberals d'Amèrica Llatina han treballat i treballen per a acovardir el moviment de masses postulant-se com els redemptors del capital. La seva acció és perversa perquè lluny d'«apoderar-les», militen perquè deixin de confiar en les seves pròpies forces».²⁴⁸

També el 2014 va sortir al mercat una proposta d'alternativa global per a crear una altra societat posterior a la fi del creixement capitalista. R. Heinberg reuneix una impressionant massa de dades sobre l'esgotament de recursos però també sobre el declivi econòmic des de la dècada de 1970 en endavant que, amb alts i baixos, es manté: per a intentar contenir aquesta caiguda va sorgir un «sistema bancari a l'ombra» bàsicament sense regulació»,²⁴⁹ que s'ha convertit en poder fàctic superior a la majoria dels Estats. Doncs bé, després d'un piló de dades, l'autor fa marxa enrere i en comptes de portar la lògica del seu mètode fins al final –per exemple, com acabar amb la «banca a l'ombra»? Socialitzant-la com a banc públic sota poder obrer?–, retrocedeix al reformisme més insípid amb la seva proposta que cal «gestionar la contradicció, redefinir el progrés».²⁵⁰

Les contradiccions no es gestionen: es fan esclatar aguditzant la seva lluita de contraris interna. El progrés no es redefineix sinó que gràcies a l'esclat de la contradicció sorgeix un altre desenvolupament social qualitativament millor. Però aquest salt exigeix la destrucció del poder de la burgesia, de la seva «banca a l'ombra»... el que al seu torn exigeix una estratègia revolucionària d'autoorganització popular amb el suport d'organitzacions proletàries. Què proposa l'autor que no utilitza els conceptes marxistes sinó la ideologia dominant en una versió progre? En principi, desenvolupar grups ciutadans que siguin pacients perquè, segons el genetista P. C. Whybrow, citat per l'autor, els nord-americans tenen un fort instint consumista i emprenedor perquè «són descendents d'immigrants amb una alta freqüència de l'«al·lel explorador i cercador de la novetat D4-7» en el sistema receptor de dopamina»,²⁵¹ textual.

Els grups ciutadans han d'assumir aquesta peculiaritat genètica de la burgesia ianqui i, amb paciència, anar «adaptant-la» perquè no només existeixen límits en el nostre «cervell individual» sinó també en la «psicologia de les organitzacions»:

---

248 Paula Bach: *Desigualdad, crisis y utopía reformista*, 30 de juny de 2015 (<http://banderaroja.blogspot.com/2015/06/desigualdad-crisis-y-utopia-reformista.html>).

249 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 84 i s.

250 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 283 i s.

251 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 322.

«Les organitzacions polítiques, per exemple, tendeixen a fomentar una cultura en la qual els que són dins (els polítics) són animats a dir als que són fora (la gent) el que aquests últims volen sentir, retenint al mateix temps la informació sobre problemes que no es poden solucionar sense un sacrifici substancial, o problemes dels quals no es pot donar la culpa a altres polítics competidors».²⁵²

Superar aquestes barreres psicològiques i genètiques exigeix molt temps perquè just ara estem entrant en la cinquena i última fase de l'evolució humana, la d'una societat en «estat estacionari, sostenible i renovable». Les anteriors han estat: la conquesta del foc, el desenvolupament del llenguatge, l'agricultura i la industrialització basada en el carbó i el petroli.²⁵³ Com s'aprecia, és una visió tecnològica i lineal de la història en la qual no hi ha lloc per a la dialèctica. Aquest evolucionisme que rebutja la contradicció sustenta la tàctica que proposa l'autor:

«Els economistes alternatius argumenten que el genuí benefici de les empreses (la seva capacitat de reunir capital per a aconseguir propòsits socialment útils) es podria aconseguir millor mitjançant cooperatives – que tenen una llarga història d'èxits. Les cooperatives d'estalvi i crèdit són bancs cooperatius; algunes empreses de servei públic operen com a cooperatives; i hi ha també cooperatives d'habitatges, industrials i agrícoles. Els següents set principis són centrals per al moviment cooperatiu:

- 1) Formar-ne part de manera voluntària i oberta;
- 2) Control democràtic dels membres;
- 3) Participació econòmica dels membres;
- 4) Autonomia i independència;
- 5) Educació, formació i informació;
- 6) Cooperació entre cooperatives;
- 7) Preocupació per la comunitat.

Les cooperatives tenen el potencial d'evitar la sobreexplotació dels recursos en col·locar altres valors, inclosos els interessos de les generacions futures per sobre dels beneficis».²⁵⁴

Marx va dir que les cooperatives demostren que la classe obrera no necessita patrons, és a dir, que l'economia pot funcionar sense la classe burgesa. Perquè no s'estengui aquesta veritat, el reformisme i la burgesia imposen al cooperativisme objectius molt limitats per lleis que l'obliguen a moure's sempre dins del capitalisme, com en aquest cas, anul·lant així el seu potencial emancipador. Per descomptat que R. Heinberg ofereix més propostes com les de limitar els guanys obtenibles en l'extracció de

---

252 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 324.

253 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 346-348.

254 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 311-312.

recursos, gravar les despeses de contaminació i consum energètic, limitar la desigualtat d'ingressos, flexibilitat de jornada i afavorir els països amb economies sostenibles perquè mantinguin la competitivitat amb els que no apliquen mesures sostenibles,²⁵⁵ etc. Però igual que amb el cooperativisme reformista, la resta de propostes mai es dirigeixen cap als problemes crucials de la propietat privada de les forces productives, a l'Estat i els seus mitjans, a la democràcia burgesa i els seus límits, a la plusvàlua i explotació social, a la planificació col·lectiva o a la burgesa...

Acostant-nos al present, el 2015, es va publicar un extens però buit llibre amb el suggeridor títol de *Comú* que ens recorda l'autocrítica d'Engels el 1875 quan va dir que ell i Marx haurien d'haver utilitzat el terme de Comuna en comptes del d'Estat perquè el primer reflecteix molt millor l'essència del comunisme que el segon. Però en el llibre que ara tractem no és així ni molt menys, malgrat haver estat presentat com la panacea definitiva per a arribar al bé comú generalitzat evitant la revolució comunista. El nucli del llibre apareix en el decàleg de l'apartat «Instituir allò inapropiable» i sobretot en el punt núm. 8, que transcrivim íntegrament:

«Com a principi polític, el comú té vocació de prevaler tant en l'esfera social com en l'esfera política pública. No es tracta, per tant, de limitar per endavant la primacia d'aquesta última esfera abandonant tota l'esfera de la producció i dels intercanvis a la guerra dels interessos privats o al monopoli de l'Estat. Però, a causa del seu caràcter de principi polític, el comú tampoc constitueix una novahjmanera de producció», ni un «tercer» que s'interposi entre el mercat i l'Estat per a formar un tercer sector de l'economia al costat del que és privat i del que és públic. Com que la primacia del comú no implica la supressió de la propietat privada, a *fortiori* no imposa la supressió del mercat. El que imposa, per contra, és la seva subordinació als comuns i, en aquest sentit, la limitació del dret de propietat i del mercat, no simplement sostraint certes coses de l'intercanvi comercial per a reservar-les a l'ús comú, sinó suprimint el dret d'abusar (*ius abutendi*), en virtut del qual una cosa queda plenament servida a la voluntat egoïsta del seu propietari».²⁵⁶

Que l'imperialisme no s'inquieti, pot dormir tranquil perquè el «comú» no busca ser el futur mode de producció comunista; per tant, no vol acabar amb el mercat ni amb la propietat privada, ni molt menys destruir l'Estat burgès i crear un Estat obrer en procés d'autoextinció que, mitjançant la democràcia socialista, acceleri l'extinció de valor, del treball abstracte, de la mercaderia, dels diners, etcètera. És més, els conceptes marxistes ni tan sols apareixen en les gairebé set-centes pàgines. El «comú» vol que

---

255 Richard Heinberg: *El final del crecimiento*, El Viejo Topo, Barcelona, 2014, p. 308-309.

256 Christian Laval y Pierre Dardot: *Común*, Gedisa, Barcelona, 2015, p. 663-664.

els propietaris de «coses» no abusin egoïstament de les seves riqueses, que respectin el «comú». Però què és el comú? Llegim:

«Ens autoritzem a parlar dels comuns per a designar, no allò que és comú, sinó allò que és pres a càrrec d'una activitat de posada en comú, això és, el que per ella és *convertit* en comú. Cap cosa és comuna per si sola o per naturalesa, només les pràctiques col·lectives decideixen en última instància el caràcter comú d'una cosa o d'un conjunt de coses».²⁵⁷

El que passa és que la classe treballadora, la pagesia, l'estudiantat... recuperen les empreses, els camps, les escoles i universitats; ocorre que les dones explotades es mobilitzen a tot arreu i juntament amb el seu veïnat ocupen parcs, botigues, tallen autopistes, creen centres socials; ocorre que les nacions oprimides lluiten per a expulsar els invasors i alliberar el seu país... No s'enfronten a la repressió, a l'acomiadament laboral i a l'empobriment per les vagues per a aconseguir que «coses» siguin comunes, sinó per a recuperar la propietat col·lectiva, comuna i comunal de les forces productives, de la banca, de la naturalesa privatitzada, de la salut i la cultura, de la pròpia nació. Ocorre que el poble treballador vol dissoldre les forces repressives i l'exèrcit, fer justícia socialista contra jutges i torturadors, i organitzar el poble amb armes posades en «comú»: no són «coses», és autodefensa per a aixafar la contrarevolució.

La qüestió de les lluites populars per la defensa dels béns comuns recorre la història de la lluita de classes i la història dels socialismes, i té relacions directes amb els debats sobre el cooperativisme, problemàtica que no podem desenvolupar aquí. La naturalesa reformista de la majoria del moviment cap a allò «comú» ha estat de nou convalidada per les declaracions de Toni Negri. Després d'explicar per què cal mantenir la Unió Europea ja que «si cau Europa, les potències que estan per damunt no trigaran a menjar-se-la. Es berenaran cadascun dels nostres països com la Troika s'ha berenat a Grècia», sosté que:

«Per a trobar una unitat cal reprendre un discurs de reformisme dur i radical a Europa. Aquest és l'únic camí que podem recórrer. [...] una justícia fiscal radical –no pot ser que els patrons no paguin impostos– que impliqui una progressivitat altíssima dels impostos; una elevació del salari mitjà i de les rendes del treball i la introducció d'una renda bàsica de ciutadania. [...] El comunisme consisteix a posar en comú aquestes formes de vida en les quals ens trobem cooperant, a fer-les capaces d'un esforç, d'una lluita i d'una construcció. Perquè avui el problema és el de la construcció del comú. Quan avui treballes en xarxa, saps perfectament el que és el comú. Com es governa aquesta xarxa? Els patrons la governen individualitzant, es tracta de governar-la comunalitzant-la. I aquest és un problema que sembla difícil, però en

---

257 Christian Laval y Pierre Dardot: *Común*, Gedisa, Barcelona, 2015, p. 662.

realitat no ho és tant, però passa per una presa de consciència. El comú en si ja existeix, el comú per a si cal inventar-lo o, millor dit, cal inventar el passatge de l'un a l'altre».²⁵⁸

En el marxisme, l'avanç de la consciència-en-si a la consciència-per-a-si requereix una simultaneïtat de lluites, forces organitzades i estratègies de presa del poder i de destrucció de l'Estat del capital que no podem exposar ara. T. Negri retrocedeix a l'evolucionisme premarxista quan creu que pot arribar-se al comunisme simplement «comunalitzant» la xarxa sense citar el problema crític de la propietat privada.

Una altra línia d'atac va ser la moda de l'anomenat «postcapitalisme», divulgada per P. Mason que es va esforçar a desacreditar sibil·linament qualsevol alternativa socialista, però sobre la base d'una profunda ignorància –o mala fe?– que es comprova, entre molts exemples, en aquesta frase: «El marxisme, per la seva insistència en el proletariat com a motor de la transformació, va tendir a ignorar la qüestió de com haurien de canviar els éssers humans perquè sorgís el postcapitalisme».²⁵⁹ A la pregunta sobre en què consisteix realment el «postcapitalisme» pel que fa a la propietat privada, a la llei del valor, a la plusvàlua, a l'Estat, a l'imperialisme, etc., l'autor respon amb el silenci dient que per a arribar al postcapitalisme «necessitem solucions estructurals i no només econòmiques» però que una cosa com aquesta ha d'estar dins del «reformisme revolucionari».²⁶⁰

Arribats a aquest punt venen al record els debats marxistes sobre el paper de les conquestes socials que milloren les condicions del poble, li creen consciència i esperança i enforteixen les seves organitzacions, conquestes «reformistes» guiades per l'estratègia revolucionària, però les «reformes revolucionàries» de Mason no van per aquí, es guien per aquesta quintuple estratègia: 1) entendre les limitacions de la voluntat humana de poder; 2) sostenibilitat ecològica; 3) transició no només econòmica. Haurà de ser una transició humana; 4) atacar el problema des de tots els angles, i 5) maximitzar el poder de la informació.²⁶¹

Vegem: les «limitacions de la voluntat humana de poder» no són abstractes, depenen del context sociohistòric. La sostenibilitat ecològica depèn de mesures polítiques i

---

258 Nuria Alabao y Raúl Sánchez Cedillo: *Antonio Negri: Hay que reanudar un discurso de reformismo duro y radical en Europa*, 16 de gener de 2019 (<https://ctxt.es/es/20190116/Politica/23956/Antonio-Negri-ent-revista-fascismo-europa-operalismo-Nuria-Alabao-Raul-Sanchez-Cedillo.htm>).

259 Paul Mason: *Postcapitalismo. Hacia el nuevo futuro*, Paidós, Barcelona, 2016, p. 311.

260 Paul Mason: *Postcapitalismo. Hacia el nuevo futuro*, Paidós, Barcelona, 2016, p. 337.

261 Paul Mason: *Postcapitalismo. Hacia el nuevo futuro*, Paidós, Barcelona, 2016, p. 343-345.

econòmiques que afecten classes socials antagòniques i estats imperialistes i pobles dominats. Vista a escala mundial, la «transició humana» realitzada pels països que han intentat trencar amb el capitalisme i avançar al socialisme no té punt de comparació pels seus assoliments concrets i palpables amb la brutalitat del capitalisme realment existent. Una de les característiques de la dialèctica marxista és «atacar el problema des de tots els angles»: l'anomenat «holisme» pels dialèctics de la Grècia antiga. I portar el poder de la informació al màxim és el mateix que la democràcia directa, soviètica, consellista, basada en la propietat socialista dels mitjans d'informació. Aleshores?

No obstant això, per a Mason i el postcapitalisme, tot es pot dir amb un globus inflable ple d'abstraccions polisèmiques que mai s'embruten amb la lluita de classes en el capitalisme actual; per exemple: per a anar reduint el deute «sota la direcció d'un govern que s'adherís al postcapitalisme, es podria fer que l'Estat, el sector de la gran empresa privada i les grans corporacions empresarials públiques perseguissin objectius radicalment diferents dels actuals i sense necessitat d'aplicar canvis costosos, perquè aquests podrien incidir bàsicament en l'àmbit de la regulació i anar acompanyats (i enfortits) per un programa radical dirigit a disminuir el deute».²⁶² Davant aquesta meravella de programa només balbotegem un dubte: i on queda la realitat?

Segons Mason el mercat «no té per què ser l'enemic» en una societat «molt interconnectada en xarxa». O també: «No existeix cap raó per a abolir els mercats per decret sempre que, és clar, abolim també els desequilibris de poder que s'oculten sota el concepte de "lliure mercat" [...] Però per a controlar la transició hauríem d'enviar senyals clars al sector privat. Un dels més importants seria el següent: que el guany es deriva de l'emprenedoria no de les rendes».²⁶³ Després de llegir això es comprèn definitivament per què parlàvem de la tremenda ignorància de Mason respecte al marxisme: la seva ideologia integra la propaganda reaccionària sobre l'«emprenedoria» que oculta la dinàmica classista del capitalisme i legitima l'empresariat i un neokeynesianisme que suprimeixi el que és «dolent» del mercat i desenvolupi allò «bo».

Són molt abundants les conferències, articles i llibres que intenten argumentar que és factible tornar a l'anomenat «Estat del benestar», rejuvenint-lo.²⁶⁴ Són propostes que si bé poden frenar una mica l'empitjorament de les condicions de vida i treball de les

---

262 Paul Mason: *Postcapitalismo. Hacia el nuevo futuro*, Paidós, Barcelona, 2016, p. 358.

263 Paul Mason: *Postcapitalismo. Hacia el nuevo futuro*, Paidós, Barcelona, 2016, p. 358.

264 Juan A. Gimeno: *Rejuvenecer el Estado de bienestar*, 23 de gener de 2019 (<https://ctxt.es/es/20190123/Politica/24064/Juan-A-Gimeno-Economistas-sin-Fronteras-Estado-de-bienestar-economia.htm>).

classes explotades, de cap manera pretenen arrencar les arrels profundes del capitalisme. Els diversos reformismes necessiten aferrar-se com sigui al mite keynesià, reinterpretant-lo per a sostenir els seus programes. En aquestes pàgines estem veient com en la praxi conflueixen i influeixen els valors humans, l'ètica, la vida quotidiana, etc., amb les teories o ideologies que es tenen.

Keynes era, en els valors i l'accionar diari, l'antagònic a la praxi marxista. En la vessant política era un furibund anticomunista i en la part teòrica la seva obsessió va ser crear una vacuna que salvés l'imperialisme i especialment la seva admirada monarquia britànica. La seva tesi de l'Estat regulador tenia aquesta funció²⁶⁵ que, no obstant això, no li ha servit al capital per a acabar definitivament amb les seves crisis encara que sí per a esprémer la humanitat treballadora. Per a ser relativament efectiu el keynesianisme exigeix l'alienació consumista del proletariat i la vigilància-control de l'esquerra revolucionària,²⁶⁶ la passivitat submisa dels pobles saquejats per l'imperialisme i la militarització capitalista. No és casualitat que els famosos «trenta gloriosos», paradigma del keynesianisme, fossin inseparables de l'OTAN, de la mal anomenada «guerra freda», de les brutals dictadures anticomunistes.

Aquests són alguns dels requisits que, juntament amb mesures fiscals, etc., poden contenir durant un temps la llei tendencial de caiguda de la taxa mitjana de guany. Tot això és impossible sense «pau social» a la metròpolis imperialista i sense una violència sistemàtica contra els pobles saquejats. El reformisme oculta aquesta sagnant lliçó històric i per això la seva apologia de l'estricta pacifisme és «summament immoral».²⁶⁷ No obstant això, A. García Linera opina que no, que la «nova esquerra» ha d'assumir la ideologia democràticoburguesa:

«[...] tot govern progressista és, en general, de curta durada. Excepcionalment podrà durar una mica més, però no cal témer això perquè l'altra opció és la força. Però això seria violentar el que és una conquesta de les esquerres actuals: la recuperació de les llibertats associatives, de pensament, d'opinió... Les anomenades llibertats burgeses formen part del patrimoni de les noves esquerres, que arriben al poder amb eleccions i el perden amb eleccions. Això és molt interessant. Abans es deia que calia arribar al govern com fora, amb lluita armada, i després no perdre'l mai encara que calgués passar per sobre dels caps de molts opositors».²⁶⁸

---

265 AA.VV.: *Historia de las doctrinas económicas*, Editorial Pueblo y Educación, L'Havana, 1980, tom 2, p. 1100-1106.

266 K. H. Roth y Angelika Ebbinghaus: *El "otro" movimiento obrero*, Traficantes de Sueños, Madrid, 2011, p. 261 i s.

267 Terry Eagleton: *Por qué Marx tenía razón*, Península, 2011, p. 177.

268 Francisco de Zárate: Entrevista a Álvaro García Linera: *El patrimonio de la nueva izquierda es no llegar al poder con la lucha armada sino con la construcción colectiva de opinión*, 27 de novembre de 2018 (<https://www.eldiario.es/internacional/gobierno->

La tesi de García Linera té una contradicció interna que l'anul·la totalment: d'una banda diu que la «nova esquerra» assumeix les llibertats burgeses, però d'altra banda renuncia al dret de defensa violenta davant la injustícia, el dret de rebel·lió, que era una de les bases dels drets burgesos.²⁶⁹ decapitar el rei, la noblesa, els bisbes...²⁷⁰ expropiar-los els seus béns per a enriquir la burgesia revolucionària. García Linera ha de respondre a aquestes preguntes: Es va equivocar la burgesia holandesa, anglesa, yanqui i francesa, per citar només aquests països, quan va lluitar amb ferocitat sagnant contra l'absolutisme? Per què aquestes burgesies tenien dret a la rebel·lió i la «nova esquerra» rebutja aquest dret? La revolució cubana havia d'haver retornat el poder a la burgesia proyanqui? Es va equivocar Allende quan es va negar a armar el proletariat i va pretendre desarmar les organitzacions revolucionàries, tot i que l'havien advertit de la imminència del cop militar de Pinochet? Havia de resistir Síria l'atac imperialista? El president veneçolà ha de cedir a les amenaces feixistes?

Se'ns dirà que García Linera no planteja aquestes qüestions perquè se cenyeix només als casos en els quals els governs «progressistes» perden les eleccions governamentals. Però aquí radica la ceguesa històrica, la reculada de la «nova esquerra» a l'època de Bernstein, o fins i tot a l'època del Marx jove. En efecte, existeix un fil vermell que enllaça el Marx de començaments de la dècada de 1840 amb totes les resistències populars, camperoles i obreres en defensa dels béns comuns i, per tant, amb la Bolívia del 2019. Just amb 24 anys d'edat, Marx va quedar impressionat per la repressió feroç que sofrien les nenes i els nens, les persones empobrides que «robaven» llenya i altres recursos a les terres que feia poc havien estat comunals però que ja estaven privatitzades. Ni previngut ni poruc, va definir la policia com un cos repressiu el «deure professional [del qual] és la brutalitat»²⁷¹ i després afegia avançant-se més d'un segle a Foucault:

«Aquesta lògica, que transforma els servidors del propietari foral en autoritats de l'Estat, transforma les autoritats de l'Estat en servidors del propietari forestal. La divisió de l'Estat, la funció de cadascun dels funcionaris administratius, tot ha de treure's de polleguera perquè tot es rebaixi a un mitjà del propietari forestal i el seu interès aparegui com l'ànima que determina tot el mecanisme. Tots els òrgans de l'Estat es

---

progresista-general-corta-duracion_0_838516967.html).

269 J. Locke: *Ensayo sobre el gobierno civil*, Orbis núm. 10, Barcelona, 1983, p. 144-145.

270 S. Zizek: *Robespierre, virtud y terror*, Akal, Madrid, 2010, p. 157.

271 K. Marx: «Los Debates sobre la Ley acerca del Robo de Leña», *En defensa de la libertad. Los artículos de la Gaceta Renana 1842-1843*, Fernando Torres Editor, Valencia, 1983, p. 219.

transformen en orelles, braços i cames amb els quals l'interès del propietari forestal sent, espia, calcula, protegeix, agafa i corre».²⁷²

Marx es refereix al procés que fa que la brutalitat s'apliqui com a últim recurs de l'Estat, que empra els seus mitjans de control, vigilància i repressió per a defensar l'interès del capitalisme, en aquest cas en la privatització de béns comunals. El que ens interessa ara, a més, és que en aquells anys Marx havia establert una de les bases teòriques que després serien sempre confirmades: al marge de si s'havien i s'han d'expropiar muntanyes comunals o aplicar «cops tous»²⁷³ per a derrotar «democràticament» governs legals, al marge d'això, una funció essencial de l'Estat del capital és la de, primer, impedir que triomfin els governs «progressistes»; segon, si han triomfat, cooptar-los, integrar-los, seduir-los..., i, tercer, enderrocar-los a poder ser «democràticament» o mitjançant qualsevol altre mitjà per salvatge que sigui. El permanent xoc frontal entre, per un costat, els intents d'integració llatinoamericana i, pel costat contrari, la política sistemàtica dels Estats Units per a desintegrar Nostramèrica²⁷⁴ sense reparar en brutalitats, dona la raó a Marx i la hi nega a García Linera.

La vella «nova esquerra» pacifista de sempre, i amb ella García Linera, haurien d'extreure les lliçons pertinents de l'impressionant llibre de V. Acosta sobre la història dels Estats Units i, sobretot, del final del seu capítol V on sintetitza la seva història des de finals del segle XIX fins a l'Administració Trump: la incompatibilitat entre democràcia socialista i imperialisme ianqui es mostra en la doctrina del «Destí Manifest» que al seu torn se sosté ideològicament en el fonamentalisme calvinista i maniqueu.²⁷⁵ Haurien de reflexionar sobre aquestes paraules de V. Acosta:

«Com qualsevol altre imperi del passat, els Estats Units es neguen a acceptar la seva lenta decadència perquè encara són una economia gran i poderosa i capaç d'amençar a tot rival real o possible amb l'única resposta que coneixen: amb l'agressivitat i l'amenaça militar; perquè es continuen considerant la primera potencial militar del món, la nació indispensable i el nou i definitiu poble triat [...] El món haurà de buscar la forma d'enfrontar-lo i impedir-ho».²⁷⁶

---

272 K. Marx: «Los Debates sobre la Ley acerca del Robo de Leña», *En defensa de la libertad. Los artículos de la Gaceta Renana 1842-1843*, Fernando Torres Editor, Valencia, 1983, p. 226.

273 Tomás Araya: *La USAID y los golpes blandos en América Latina*, 18 de maig de 2018 (<https://deverdad digital.com/articulo/22596/la-usaid-y-los-golpes-blandos-en-america-latina/>).

274 Alberto Prieto Rozos: *América Latina. Transiciones, integración y socialismo*, Ciencias Sociales, L'Havana, 2016, p. 54-114.

275 Vladimir Acosta: *El Monstruo y sus Entrañas*, Editorial Galac, Caracas, 2017, p. 349-427.

276 Vladimir Acosta: *El Monstruo y sus Entrañas*, Editorial Galac, Caracas, 2017, p. 730.

La vella i sempre fracassada «nova esquerra» pacifista no vol ni pot enfrontar-se a l'imperialisme per a demostrar-li que ha d'assumir la seva derrota. García Linera ens vol convèncer que podem arribar al socialisme mitjançant la construcció col·lectiva d'opinió, de manera que, igual que asseguraven els vells reformismes, la burgesia acabarà autoconvencent-se que li resulta més rendible cedir la seva propietat privada a canvi d'una pacífica «jubilació» com a classe explotadora. Però la realitat destrossa aquesta fantasia.

9. Les violències i *El Capital*

En el seu estudi sobre com *El Capital* descobreix les contradiccions socials, H. Kowalzik i H. Malorny afirmen que:

«La desaparició del capitalisme no succeeix en el seu propi curs, no en la forma d'un esfondrament automàtic, sinó per mitjà de la lluita organitzada de la classe obrera [...] Les experiències de la història corroboren la demostració teòrica de Marx que és impossible créixer gradualment i pacíficament cap a l'interior en el socialisme sense eliminar el capitalisme per vies revolucionàries [...] Només la revolució socialista i la construcció de la societat socialista poden eliminar les contradiccions capitalistes».²⁷⁷

Tots dos autors actualitzen la llarga experiència històrica ja enunciatada en forma preteòrica amb diversos nivells de concreció en textos anteriors al marxisme. Els canvis esdevinguts entre finals del segle XVIII i el primer terç del segle XIX es van plasmar per exemple en els anarquismes i, sobretot, en la grandesa heroica i en els límits del blanquisme i del comunisme utòpic.²⁷⁸ La revolució de 1848 va confirmar les lliçons de les lluites de 1830 i va afegir noves experiències. Sens dubte, la més decisiva de totes és la que hem apuntat breument més amunt sobre la teoria de la crisi, del final del capitalisme, del seu esfondrament automàtic o de la necessitat de la revolució socialista per a accelerar i dirigir les crisis i els esfondraments transitoris cap al comunisme, o sigui, el problema del paper de la praxi revolucionària en els seus moments decisius: la violència organitzada per a destruir l'Estat burgès. Cal partir dels fets:

«L'aparició i desenvolupament de la violència en les relacions socials es troben vinculats a factors objectius –l'imperi de la propietat privada i la divisió de la societat en classes– que han fet impossible fins ara la solució de les contradiccions fonamentals per via pacífica. La lluita de classes es desenvolupa històricament amb un coeficient major o menor de violència, però l'experiència històrica demostra que quan es troba en

---

277 Heinz Kowalzik y Heinz Malorny: «El análisis de Marx de las contradicciones capitalistas en *El Capital*», *Marx Ahora*, núm. 44, L'Havana, 2017, p. 15-16.

278 G. Mandel: «El lugar del marxismo en la historia», *Escritos*, Catarata, Madrid, 2005, p. 87 i s.

perill l'existència de la classe dominant, aquesta no vacil·la a recórrer a les formes violentes més extremes, fins i tot al terror massiu, perquè cap classe social està disposada a abandonar voluntàriament l'escenari de la història».²⁷⁹

Com hem dit, cap a mitjan segle XIX, per exemple al *Manifest comunista*, aquesta experiència històrica ja estava fusionada a l'interior de la teoria marxista. Segons les problemàtiques, la seva presència és pública i oberta, com en el cada dia més actual *Missatge del Comitè Central a la Lliga dels Comunistes* de 1850, però gairebé sempre ocultada:

«És evident que en els futurs conflictes sagnants, igual que en tots els anteriors, seran sobretot els obrers els que hauran de conquistar la victòria amb el seu valor, resolució i esperit de sacrifici. En aquesta lluita, igual que en les anteriors, la massa petitburgesa mantindrà una actitud d'espera, d'irresolució i inactivitat tant temps com li sigui possible, amb el propòsit de, quan quedi assegurada la victòria, utilitzar-la en benefici propi, convidar els obrers que romanguin tranquils i retornin al treball, evitar els anomenats excessos i despollar el proletariat dels fruits de la victòria. No està en mans dels obrers impedir que la petita burgesia democràtica procedeixi d'aquesta manera, però sí que hi està poder dificultar la possibilitat d'imposar-se al proletariat en armes i dictar-los unes condicions sota les quals la dominació dels demòcrates burgesos porti des del principi el germen de la seva caiguda, facilitant així considerablement la seva ulterior substitució pel poder del proletariat. Durant el conflicte i immediatament després d'haver acabat la lluita, els obrers han de procurar, primer de tot i quan sigui possible, contrarestar els intents de seducció de la burgesia i obligar els demòcrates a portar a la pràctica les seves actuals frases terroristes. Han d'actuar de tal manera que l'excitació revolucionària no sigui reprimida de nou immediatament després de la victòria. Per contra, han d'intentar mantenir-la tant temps com sigui possible. Els obrers no només no han d'oposar-se als anomenats excessos, als actes de venjança popular contra individus odiats o contra edificis públics que el poble només pot recordar amb odi, no només han de tolerar tals actes, sinó que han d'assumir la seva direcció».²⁸⁰

I una mica després:

«Es procedirà immediatament a armar tot el proletariat amb fusells, carabines, canons i municions; caldrà oposar-se al ressorgiment de la vella milícia burgesa dirigida contra els obrers. On no puguin ser preses aquestes mesures, els obrers hauran de tractar d'organitzar-se

---

279 Adolfo Sánchez Vázquez: *Filosofía de la praxis*, Grijalbo, Mèxic, 1967, p. 305.

280 K. Marx y F. Engels: *Mensaje del Comité Central a la Liga de los Comunistas*, Obras escogidas, Progreso, Moscou, 1984, tom I, p. 184-185.

independentment com a guàrdia proletària, amb caps i un Estat Major Central triat per ells mateixos, i posar-se a les ordres no del Govern, sinó dels consells municipals revolucionaris creats pels mateixos obrers. On els obrers treballin en empreses de l'Estat, hauran de procurar-se el seu armament i organització en cossos especials amb comandaments triats per ells mateixos o bé com a unitats que formin part de la guàrdia proletària. Sota cap pretext lliuraran les seves armes i municions; tot intent de desarmament serà rebutjat, en cas de necessitat, per la força de les armes. Destrucció de la influència dels demòcrates burgesos sobre els obrers; formació immediata d'una organització independent i armada de la classe obrera; creació d'unes condicions que, en la mesura que sigui possible, siguin les més dures i comprometedores per a la dominació temporal i inevitable de la democràcia burgesa: aquests són els punts principals que el proletariat, i, per tant, la Lliga, han de tenir presents durant i després de la pròxima insurrecció».²⁸¹

Marx i Engels van escriure això quan encara pensaven que l'onada revolucionària de 1848 podia entrar en una segona i decisiva fase. El fet que passés el contrari en activar-se una expansió econòmica fent retrocedir la classe obrera, no els va fer rebutjar l'estratègia politicomilitar del *Missatge* sinó, al contrari, estudiar les raons profundes d'una recuperació econòmica que havia salvat el capitalisme enfortint el seu poder.²⁸² D'aquests estudis en va sorgir *El Capital* tal qual el van poder redactar.

Resulta clarificador que els qui asseguren que el marxisme no disposa d'una teoria del poder, silenciïn, oblidin o ocultin el *Missatge* de 1850 i la totalitat de l'obra de tots dos amics. A *El Capital* la teoria del poder en la seva essència apareix de manera contundent al capítol dedicat a la jornada de treball: «Ens trobem, doncs, davant una *antinòmia*, davant dos drets oposats, sancionats i encunyats per la llei que regeix el canvi de mercaderies. Entre drets iguals i contraris, decideix la força».²⁸³ I què dir de la definició del capital com a «règim coactiu»²⁸⁴ que Marx fa quan analitza la plusvàlua absoluta? Coacció i força en el mateix nucli de la vida del capital. Força i coacció que no podrien existir sense l'Estat, sense la seva política i violència per a sostenir una dictadura de classe que té una de les seves àncores de subjecció en el mercat de treball²⁸⁵ i en la tríade d'empobriment, violència i por.²⁸⁶ És cert que la dictadura de classe es difumina després de la democràcia burgesa, sobretot pel fetixisme de la

---

281 K. Marx y F. Engels: *Mensaje del Comité Central a la Liga de los Comunistas*, Obras escogidas, Progreso, Moscou, 1984, tom I, p. 186.

282 Franz Mehring: *Carlos Marx*, Grijalbo, Barcelona, 1973, p. 210-217.

283 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 180.

284 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 248.

285 Jorge Moruno Danzi: *El mercado de trabajo es una dictadura*, 18 de desembre de 2108 (<http://www.sinpermiso.info/printpdf/textos/el-mercado-de-trabajo-es-una-dictadura-entrevista>).

286 Eduardo Camín: *Capitalismo: discurso del miedo, salarios que bajan y violencia que aumenta*, 6 de febrer de 2019 (<https://www.rebellion.org/noticia.php?id=252131>).

mercaderia, etc., però mai desapareix en els temps de «pau» i sempre reapareix quan sorgeixen problemes que alenteixen o frenen els beneficis.

En l'impressionant capítol XIII dedicat a la maquinària i a la gran indústria, se citen pilars de l'Estat com a tal des del seu origen històric, pilars que hem vist anteriorment com la coacció i l'obediència: Marx cita en la nota 7 les mesures repressives en l'edat mitjana alemanya consistents en el disc de fusta que es posava als serfs al voltant del coll perquè no poguessin portar-se farina a la boca mentre molien el gra del senyor.²⁸⁷ «Robar» farina al patró era lluita de classes, tan llavors com ara, i el poder estatal feudal –diferent al burgès– aplicava aquestes mesures coactives, de la mateixa manera que l'Estat burgès prussià –diferent al feudal– de la dècada de 1830 reprimia el «robatori» de llenya dels pagesos morts de fred en els boscos que havien estat comunals abans de ser privatitzats, com va denunciar el jove Marx,²⁸⁸ com hem vist més amunt.

En realitat, quan les classes explotades «roben» al patró estan recuperant el que els pertany: una violència justa contra la injusta, xoc mediatitzat per l'acció política, repressiva i ideològica de l'Estat dominant. Unes pàgines més endavant, Marx exposa el procés de sorgiment de la consciència nacional irlandesa en resposta a l'opressió britànica: «Amb l'acumulació de rendes a Irlanda progressa l'acumulació d'irlandesos a Amèrica del Nord. L'irlandès, desallotjat de la seva terra per les ovelles i els bous, reapareix a l'altre costat de l'oceà convertit en fenià»,²⁸⁹ és a dir, en un moviment clandestí de resistència armada que preparava una insurrecció nacional. Els irlandesos tornen al seu país per a destruir amb la seva violència la violència de l'Estat ocupant: la raó substantiva cal buscar-la en l'acumulació de capital rendista britànic. No es tracta d'un cas aïllat i encara menys únic. És la dinàmica interna del capital en expansió la que la genera des del sorgiment d'aquest mode de producció.

Segons Marx:

«Les diverses etapes de l'*acumulació originària* tenen el seu centre, per ordre cronològic més o menys precís, a Espanya, Portugal, Holanda, França i Anglaterra. És aquí, a Anglaterra, on a finals del segle XVII es resumeixen i sintetitzen sistemàticament en el *sistema colonial*, el *sistema del deute públic*, el *modern sistema tributari* i el *sistema proteccionista*. En part, aquests mètodes es basen, com passa amb el sistema colonial, en la més avassalladora de les forces. Però tots ells es valen del poder de l'Estat, de la força concentrada i organitzada de la

---

287 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 305,

288 K. Marx: «Los Debates sobre la Ley acerca del Robo de Leña», *En Defensa de la libertad. Los artículos de la Gaceta Renana 1842-1843*, Fernando Torres Editor, Valencia, 1983, p. 215-216.

289 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 605-606.

societat, per a accelerar amb passes de gegant el procés de transformació del règim feudal de producció en el règim capitalista i escurçar els intervals. *La violència és la llevadora de tota societat vella que porta en les seves entranyes una altra de nova. És, per això mateix, una potència econòmica*».²⁹⁰

Marx enumera les formes, fases i mètodes successius per al desenvolupament capitalista en els quals la violència de l'Estat ha estat decisiva: colonialisme, deute públic, tributació i proteccionisme, que desenvolupa després, com el del deute públic i una de les seves expressions que és el «deute nacional» que contrau la burgesia. El que ara ens interessa sobretot és el sorprenent significat actual d'aquestes paraules seves: «Des del moment mateix de néixer, els grans bancs, adornats amb títols nacionals, no van ser més que societats d'especuladors privats que cooperaven amb els governs i que, gràcies als privilegis que aquests els atorgaven, estaven en condicions d'avançar-los diners».²⁹¹

E. Toussaint ha estudiat en profunditat com el deute públic era un instrument de dominació internacional ja quan Marx escrivia les paraules anteriors. En aquella època imperis com el tsarista, l'otomà i el xinès estaven perdent la seva sobirania a causa dels creixents deutes contrets amb el capital bancari del moment. Les pressions dels creditors eren tan salvatges que van ser un dels detonants de la revolució política a Turquia i de les revolucions socials a Rússia i la Xina. Toussaint diu: «La crisi de la dècada de 1870 va comportar a Veneçuela un veritable enfrontament amb els imperialistes nord-americans, alemanys, anglesos i francesos. Aquestes potències el 1902 van enviar a Veneçuela una flota marítima multidimensional de guerra. Aquesta armada va bloquejar el port de Caracas per a aconseguir un acord sobre el reemborsament del deute contret per Veneçuela. Aquest país va acabar amb els últims pagaments el 1843».²⁹²

Durant gairebé mig segle, la independència de Veneçuela formalment reconeguda va estar restringida per les exigències del capital financer internacional. La dinàmica de fons d'aquest avassallament està explicada a *El Capital* variant les seves formes amb els anys, però no la seva naturalesa i menys encara els seus terribles efectes: vegeu Grècia o l'Argentina,²⁹³ per citar només dos casos. Descriuint molt gràficament els imprescindibles estudis d'E. Toussaint sobre el deute públic, F. Córdoba Iturregui explica que els pobles endeutats per les seves burgesies malviuen atrapats «entre

---

290 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 638-639.

291 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 642.

292 Eric Toussaint: *La bolsa o la vida. Las finanzas contra los pueblos*, Ciencias Sociales, L'Havana, 2003, p. 97 i s.

293 Eduardo Lucita: *La dominación a través de la deuda*, 7 de febrer de 2019 (<https://www.lahaine.org/mundo.php/la-dominacion-a-traves-de>).

voltors i urpes».²⁹⁴ Són els estats imperialistes els que amb la totalitat de les seves forces de manipulació, alienació, xantatge i violència fan que el capital financer subjecti entre les seves urpes de voltor especulador els pobles que explota.

Abans de respondre a la pregunta de com acabar amb els voltors i les seves urpes, hem de concretar més el que veritablement està en joc amb el deute públic i amb la dinàmica sencera d'explotació capitalista, que no és una altra cosa que transcendir la propietat privada burgesa instaurant la propietat comunista. Aquí, en aquesta decisiva qüestió, Marx torna a recordar-nos la vàlua de la dialèctica i diu:

«El sistema d'apropiació capitalista que brolla del règim capitalista de producció i, per tant, la propietat privada capitalista, és la primera negació de la propietat privada individual, basada en el propi treball. Però la producció capitalista engendra, amb la força inexorable d'un procés natural, la seva primera negació. És la negació de la negació. Aquesta no restaura la propietat privada ja destruïda, sinó una propietat individual que recull els progressos de l'era capitalista: una propietat individual basada en la cooperació i en la possessió col·lectiva de la terra i dels mitjans de producció produïts pel propi treball».²⁹⁵

La llei de la negació de la negació explica el procés pel qual parts d'allò que és vell es mantenen subsumides en allò que és nou. La propietat col·lectiva de la terra i de les forces productives és la negació de la propietat burgesa, que al seu torn és la negació de la propietat comunal en la qual existia la propietat individual basada en el propi treball. La llei de la negació de la negació, essencial en la dialèctica, és per això mateix combatuda a mort per la burgesia –encara que confirmada per la ciència–, ja que, a més d'altres raons, també en el que és social mostra el paper de la violència, bé per a impedir el trànsit qualitatiu de la propietat burgesa a la comunista, bé per a accelerar-ho. El *Missatge* o *Circular* de 1850, del qual hem extret uns trossos, és una confirmació del paper creatiu de la violència en la negació de la negació: «Per a nosaltres no és qüestió de reformar la propietat privada, sinó d'abolir-la; de pal·liar els antagonismes de classe, sinó d'abolir les classes; de millorar la societat existent, sinó d'establir-ne una de nova».²⁹⁶

El colonialisme, el deute públic, la tributació i el proteccionisme es van imposar negant amb una violència estatal embogida els sistemes comunals de producció, el mode esclavista i el feudal. La negació revolucionària del capitalisme obre la porta per a

---

294 Félix Córdoba Iturregui: *Entre buitres y garras: la deuda como arma de dominación*, 18 de gener de 2019 (<http://www.cadtm.org/Entre-buitres-y-garras-la-deuda-como-arma-de-dominacion>).

295 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom I, p. 649.

296 K. Marx y F. Engels: *Circular del Comité Central a la Liga Comunista* (https://www.marxists.org/espanol/m-e/1850s/50_circ.htm).

recuperar formes comunals en un món sense colonialisme, sense deute públic, sense tributació i sense lleis proteccionistes de l'imperialisme contra la humanitat empobrida. Són les contradiccions internes de la propietat capitalista les que faciliten aquest salt. Per això mateix, la burgesia intenta actuar sobre aquestes contradiccions per a avortar amb la violència inhumana el part de la nova societat, del comunisme.

Una demostració més, dels milers disponibles del potencial heurístic d'*El Capital*, apareix al seu llibre III. Marx es regala el plaer de resoldre als burgesos els seus dubtes de per què no s'ha enfonsat encara la taxa de benefici: els economistes no podien resoldre l'enigma de per què havent crescut tant el capital fix en les tres últimes dècades –de mitjan anys trenta a mitjan seixanta–, no s'havia desplomat el guany pel llast brutal creixent del capital fix. Marx els explica que «això es deu, indubtablement, al joc d'influències que contraresten i neutralitzen els efectes d'aquesta llei general, donant-li simplement el caràcter d'una tendència». I els cita les sis més importants: «1) Augment del grau d'explotació del treball. 2) Reducció del salari per sota del seu valor. 3) Abaratiment dels elements que formen el capital constant. 4) La superpoblació relativa. 5) El comerç exterior. 6) I l'augment del capital-accions».²⁹⁷

Com hem vist, el 1895 i poc abans de morir, en el seva obreta *La Borsa* Engels va cridar l'atenció sobre l'espectacular increment del capital-accions, segons el terme emprat per Marx, i el seu creixent i imparable poder en forma de capital financer. El 1991, enmig de la implosió de l'URSS, P. Albarrasí va recuperar el prestigi de la crítica marxista demostrant la naturalesa irracional del capitalisme. Va explicar com la llei tendencial de la caiguda de la taxa mitjana de guany demostra per què sobrevé «a llarg termini el desastre», ja que sorgeix d'«una tendència que expressa un conjunt de relacions entre l'acumulació de capital, el creixement de la seva composició orgànica i el progrés de la productivitat del treball i de l'explotació».²⁹⁸

Tard o d'hora sorgeix o ressorgeix la resistència a l'explotació. La classe burgesa ho sap per experiència pròpia i històrica i contraataca amb moltes mesures, sis de les quals –les més importants a la fi del segle XIX– estan exposades a *El Capital*. En el seu llibre, P. Albarrasí va presentar les quatre mesures més importants a la fi del segle XX per a reactivar la taxa mitjana de guany: a) l'augment de la taxa d'explotació de la humanitat treballadora per la burgesia; b) aprofundir en l'avanç de l'imperialisme per a reduir el preu del capital constant i de les matèries primeres, augmentar la transferència de valor al centre imperialista i incrementar el comerç exterior amb els països explotats; c) l'augment de la rotació del capital reduint el temps necessari per a la realització del

---

297 K. Marx: *El Capital*, op. cit., tom III, p. 232-239.

298 Jesús Albarrasí: *La economía de mercado*, Trotta, Madrid, 1991, p. 99-101.

benefici; i d) augmentar la intervenció de l'Estat en benefici de la burgesia i en detriment del proletariat.²⁹⁹

Malgrat haver transcorregut gairebé segle i mig entre tots dos llibres, no existeixen diferències substancials sobre les contramesures burgeses, de la mateixa manera en què aquestes no han variat en el terç de segle recent. De fet, continua actuant el vell talp que forada els fonaments del capitalisme. L'accionar de la llei general de l'acumulació de capital i de la llei de la caiguda tendencial de la taxa mitjana de guany és inqüestionable a hores d'ara, per molt que li pesi al reformisme. M. Roberts ho demostra posant l'accent en dues contradiccions elementals del capitalisme: la depauperació i la catàstrofe socioecològica.³⁰⁰ La triple explotació de la dona treballadora³⁰¹ també ho confirma. Una altra confirmació la tenim en el fet que la desesperada liberalització financera llançada sense volta enrere des de mitjan anys vuitanta no ha aconseguit insuflar nova vida al capitalisme, sinó allargar els problemes de la seva senilitat, de manera que la Comissió Europea sosté que la reculada econòmica augurada per a aquest 2019 és degut també a la «tensió política i social»,³⁰² és a dir, a la lluita de classes.

A. Casanova i R. Ferrera ja havien avançat el 2016 una correcta i encertada explicació de les tendències fortes del capitalisme actual:

«La crisi apel·la a la guerra, que s'integra al cicle econòmic com a forma extrema de destrucció del capital, però també políticament, com a mitjà per a reproduir les condicions de comandament de les altes finances sobre el conjunt del sistema [...] El complex militar-industrial continua exercint un paper clau, però col·locat ara sota el control de les altes finances, la influència de les quals sobre les empreses d'armament creix i es manifesta en la presa del control de l'estructura de propietat del seu capital per inversors institucionals que estan alhora dominats pels oligopolis financers. [...] Per a aconseguir el relançament d'un cicle d'expansió en el centre del sistema mundial, la crisi que sofrim hauria de destruir immenses sumes de capital fictici, àmpliament parasitari. No obstant això, com ho hem assenyalat, les contradiccions són avui dia bastant difícils de resoldre pel capital, perquè una desvaloració semblant el posaria en risc d'enfonsament total. L'actual situació sembla ser l'inici d'un llarg procés de degeneració de l'estat actual del sistema capitalista,

---

299 Jesús Albarracín: *La economía de mercado*, Trotta, Madrid, 1991, p. 101-103.

300 Michael Roberts: *Davos: charlando sobre el clima y la desigualdad*, 2 de febrer de 2019 ([http://www .sinpermiso.info/textos/davos-charlando-sobre-el-clima-y-la-desigualdad](http://www.sinpermiso.info/textos/davos-charlando-sobre-el-clima-y-la-desigualdad)).

301 . Comunistas de Castilla: *Tesis feminista: la triple explotación*, 30 d'octubre de 2018 (https://www.lahaine.org/est_espanol.php/tesis-feminista-la-triple-explotacion).

302 Lluís Pellicer: *La tensión política y social lastran la zona euro y Bruselas revisa a la baja las previsiones de 2019*, 7 de febrer de 2019 (https://elpais.com/economia/2019/02/07/actualidad/1549531834_679031.html).

oligopòlic i financerizat; un procés que amplia la perspectiva de transició, amb la lluita de classes complicant-se i endurint-se encara més».³⁰³

Arribats a aquest punt, hem de recordar el llarg debat sobre enfonsament o revolució i, més exactament, sobre la fase exterminista, sobre els dilemes comunisme o caos i socialisme o barbàrie, sobre el militarisme imparabile, sobre el bruixot que no pot dominar els mals deslligats amb els seus conjurs o sobre la mútua destrucció de les classes en lluita... Hem de recordar-los perquè sorgeixen en resposta a la llei general d'acumulació i a la llei de la caiguda tendencial, perquè són aquestes contradiccions les que han portat el món a la crisi descrita en la cita anterior i perquè ens enfronten al moment decisiu d'estendre la praxi revolucionària segons la dita que «per a evitar l'impensable, comprometem-nos a fer l'impossible»,³⁰⁴ amb el matís que l'impensable ja és pensable i que és ja possible l'impossible.

---

303 Antoine Casanova y Rémy Herrera: «Reflexiones sobre las crisis», *Marx Ahora*, L'Havana, núm. 41 / 2016, p. 25.

304 Nicolás Haeringer y Maxime Combes: «Para evitar lo impensable, comprometámonos a hacer lo imposible», *Viento Sur*, Barcelona, núm.142, any XXIV, octubre de 2015, p. 58-66.

10. Estratègia políticomilitar i *El Capital*

Dos dels corrents subterrànics que van alimentar el procés inacabable de redacció d'*El Capital* van ser la cultura grega clàssica i l'estratègia militar, estudiades ambdues críticament, des de la perspectiva del comunisme marxista que s'estava formant. Manquem d'espai per a analitzar el paper de la guerra en la cultura grega clàssica i en el mode de producció esclavista. A Grècia, guerra i cultura formaven una unitat sobretot referent a l'obtenció d'esclaves,³⁰⁵ i, juntament amb Roma, era «societat guerrera» en la qual el paper de les dones era el de «criadores de futurs soldats».³⁰⁶ G. Novack ens ofereix aquesta interessant descripció d'Atenes en aquella època:

«El característic de la societat atenesa no era la calma, sinó la lluita. Les prolongades i victorioses guerres de defensa nacional van elevar l'orgull i l'autoestima dels atenesos i la confiança en si mateixos; les intrigues i les guerres imperialistes amb les ciutats-estat rivals els van impulsar a aprofitar, quan no a esgotar, totes les seves energies; les vastes ramificacions de les seves empreses comercials i colonitzadores, les disputes dels litigants davant els tribunals, les conteses electorals, les lluites fraccionals i les revoltes civils, significaven una convulsió constant. Un missatger dels corintis deia als lacedemonis que els atenesos «arribaven al món i no es concedien cap descans a si mateixos ni el concedien als altres».³⁰⁷

El jove Marx va aprendre que el fonament de la cultura de la rebel·lió es trobava en Epicur. De forma més sistemàtica, B. Farrington, en la seva brillant exposició del significat perenne d'aquest filòsof grec que va viure entre els segles IV i III aC, ens ofereix aquesta cita: «Vana és la paraula del filòsof que no sap alleujar l'home que sofreix».³⁰⁸ La paraula com a arma d'alliberament, o segons B. Farrington: «[Epicur] en tota circumstància, va descartar l'autoritat avassalladora del legislador en favor del principi de l'assentament voluntari».³⁰⁹

Per a sobreviure en aquest context de simultània guerra social i convencional que els mateixos grecs havien ajudat a crear, no van tenir més remei que fer un salt qualitatiu en contingut i forma de la disciplina. Segons G. Parker, la disciplina era el principal avantatge i la principal característica dels exèrcits occidentals, que feien una guerra feroç, atroz, breu i implacable, a diferència de la de molts altres pobles que més que

---

305 Pepe Rodríguez: *Dios nació mujer*, ed. Sinequanon, Barcelona, 1999, p. 293.

306 Sarah B. Pomeroy: *Diosas, rameras, esposas y esclavas*, Akal, 1987, p. 252.

307 George Novack: *Los orígenes del materialismo*, Edit. Pluma, Bogotá, 1977, p. 157-158.

308 B. Farrington: *La rebelión de Epicuro*, Ediciones de Cultura Popular, Barcelona, 1968, p. 109.

309 B. Farrington: *La rebelión de Epicuro*, Ediciones de Cultura Popular, Barcelona, 1968, p. 110.

soldats eren guerrers. A més de la disciplina, també van jugar a favor dels grecs i d'occident en general la tecnologia, l'agressivitat, la innovació i el finançament.³¹⁰ Sembla que G. Parker es refereix a les característiques del capitalisme, de fet alguna cosa en essència semblant al capital bancari ja existia a la Grècia clàssica, com reconeixien Marx i Engels, encara que no s'havia imposat la manera capitalista de producció.

Marx i molts marxistes estudiaven minuciosament totes les facetes i relacions de la guerra:³¹¹ hem vist la genial equiparació d'un cuirassat amb una fàbrica, l'essència de la civilització del capital. Però fins i tot anys abans, el 1849, havia escrit el següent de la guerra per la independència d'Itàlia:

«Des d'un principi els piemontesos han comès un error enorme en no oposar als austríacs més que l'exèrcit regular i en voler fer una guerra ordinària, només convenient des del punt de vista burgès, honest. Un poble que vol conquerir la seva independència no ha de limitar-se als mitjans ordinaris de guerra. La revolta en massa, la guerra revolucionària i la guerrilla pertot arreu: aquests són els mitjans que poden permetre a un poble petit vèncer-ne un de gran; només d'aquesta manera un exèrcit feble pot mantenir alçat el cap davant un altre més fort i millor organitzat [...] Aquest desavantatge no tindria cap abast si immediatament després de la batalla perduda, hagués esclatat una guerra autènticament revolucionària, si la part de l'exèrcit italià que es troba intacta s'hagués proclamat tot seguit com a nus d'una revolta nacional de les masses, si la guerra estratègica honesta dels exèrcits s'hagués convertit en una veritable guerra del poble».³¹²

En els seus estudis, com veiem, van anar establint les bases de la unitat entre política i art militar, i marcant les contradiccions antagòniques entre la praxi militar del poble explotat i la de la burgesia, com es mostra molt clarament en aquesta anàlisi sobre la guerra prussiana contra Napoleó en la qual el poble va demostrar una heroica capacitat creativa: «[...] els immensos recursos que extreu el país conquerit de l'enèrgica resistència popular van causar una impressió tan gran en Gneisenau, que durant diversos anys va estudiar com organitzar millor aquesta resistència»; després, descrivint els sistemes d'enquadrament dels voluntaris guerrillers en el sistema del Landsturm, establert l'abril de 1813, escriu: «A fi de preparar-se per a la lluita sagrada de l'autodefensa, en la qual tots els mitjans es justifiquen», i conclou: «Per sort per a

---

310 Geoffrey Parker: «Implacables y feroces», *Historia* 16, núm. 250, febrer de 1997, p. 66.

311 Clemente Ancona: «La influencia de "De la guerra de Clausewitz" en el pensamiento marxista de Marx y Lenin», *Clausewitz en el pensamiento marxista*, PyP, Mèxic, 1979, p. 7-38.

312 K. Marx y F. Engels: «Sobre los medios de llevar la guerra del pueblo por la independencia», *Lucha de guerrillas*, Júcar, Barcelona, 1980, p. 37-39.

Napoleó I, aquesta llei amb prou feines es complia. El rei estava espantat de la seva pròpia obra. No corresponia en absolut a l'esperit prussià permetre que el propi poble combatés al marge de les ordres reals. Gneisenau es va enfurismar, però al final va haver d'espavilar-se sense el Landsturm». ³¹³

Engels explica aquí les diverses estratègies politicomilitars de la burgesia prussiana al començament del segle XIX. Les classes explotades encara no havien desenvolupat la seva estratègia pròpia, però la fracció més conservadora de la burgesia prussiana sí que sabia per experiència i història que havia d'impedir per qualsevol mitjà la independència politicomilitar del poble, que ja estava creixent al Landsturm. Totes les classes dominants s'han preocupat per impedir-ho des de, per posar una data, els antics perses ³¹⁴ fins al present, passant per l'edat mitjana quan al II Concili de Laterà de 1139 es va prohibir al poble l'ús de la ballesta –arma democràtica pel seu baix preu i letalitat– ³¹⁵ sota pena d'excomunió.

El reformisme va comprendre a l'instant que l'avanç del marxisme comportava una estratègia politicomilitar inconciliable amb el pacifisme. L'embrió del partit socialdemòcrata alemany estava vigilat políticament pels serveis secrets de Bismarck, que havien infiltrat el pintor Eichler amb el menyspreable càrrec de president del comitè organitzador ³¹⁶ del primer Partit Socialista alemany el 1863. Aquest agent infiltrat va propagar la idea que l'Estat era un instrument neutral que podia i volia ajudar el proletariat a millorar la seva sort per mitjà del cooperativisme i altres mètodes, de manera que la instauració de la «justícia social» es realitzaria pacíficament i normalment.

Comprenem així la ira d'Engels:

«Liebknecht m'acaba de fer una mala jugada. Ha agafat de la meua introducció dels articles de Marx sobre la França de 1848-1850 tot el que podia servir-li per a sostenir la tàctica pacífica i antiviolenca a qualsevol preu que predica des de fa temps. Però aquesta tàctica jo no la predico més que per a l'Alemanya d'avui i àdhuc amb reserves. Però a França, Bèlgica, Itàlia, Àustria, aquesta tàctica no hauria de seguir-se en el seu conjunt i per a Alemanya pot convertir-se en inaplicable demà». ³¹⁷

---

313 F. Engels: «Los guerrilleros prusianos», *Temas militares*, Equipo Editorial, San Sebastià, 1968, p. 274-279.

314 Nick Sekunda: *El ejército persa 560-330 A. C.*, ed. Del Prado, Ejércitos y Batallas, núm. 38, 1994, p. 23.

315 Vicente Segrelles: *Armas que conmovieron al mundo*, AFHA, Barcelona, 1973, p. 40.

316 J. Droz: «Los orígenes de la socialdemocracia alemana», *Historia General del Socialismo*, Destino, Barcelona, 1976, tom 1, p. 481.

317 F. Engels, citado por Josep Fontana: *La historia de los hombres*, Crítica, Barcelona, 2001, p. 162.

Hem citat també Engels quan el 1886 tornava al debat de Marx amb els pacifistes, recordant que: «Està clar que tampoc s'oblidava mai d'afegir que no era d'esperar que la classe dominant anglesa se sotmetés a aquesta revolució pacífica i legal sense una “*proslavery rebellion*”, sense una “rebel·lió proesclavista”». ³¹⁸ Sabem també que la socialdemocràcia alemanya va censurar i va ocultar idees d'Engels sobre la possibilitat i necessitat de les insurreccions socials violentes a la fi del segle XIX a les grans ciutats ³¹⁹ per a desautoritzar la violència revolucionària. No obstant això, el veredicte de la història ha tornat a donar la raó a Engels: les insurreccions continuen sent possibles, com es va demostrar el 1905, des de 1917, a la Segona Guerra Mundial i després, però també apareixen aspectes d'agitació en la nova onada de mobilitzacions que fan de l'espai urbà un «camp de batalla» ³²⁰ des de finals del segle XX i especialment des del 2011, sempre en les societats imperialistes.

Pel seu valor teòric cal citar almenys dues vegades Rosa Luxemburg; una, quan explica el 1906 la dialèctica entre violència obrera i el parlamentarisme socialdemòcrata:

«El terreny de la legalitat burgesa del parlamentarisme no és només un camp de dominació per a la classe capitalista, sinó també un terreny de lluita sobre el qual ensopeguen els antagonismes entre proletariat i burgesia. Però de la mateixa manera que l'ordre legal per a la burgesia no és més que una expressió de la seva violència, per al proletariat la lluita parlamentària no pot ser res més que la tendència a portar la seva pròpia violència al poder. Si darrere de la nostra activitat legal i parlamentària no hi ha la violència de la classe obrera, sempre disposada a entrar en acció en el moment oportú, l'acció parlamentària de la socialdemocràcia es converteix en un passatemps tan espiritual com extreure aigua amb una escumadora. Els amants del realisme, que subratllen els “positius èxits” de l'activitat parlamentària de la socialdemocràcia per a utilitzar-los com a arguments contra la necessitat i la utilitat de la violència en la lluita obrera, no noten que aquests èxits, per més ínfims que siguin, només poden ser considerats com els productes de l'efecte invisible i latent de la violència». ³²¹

I una altra, quan argumenta, també el 1906, que ja s'ha superat la fase històrica de la revolució burgesa i s'ha iniciat la fase de la dictadura del proletariat a Alemanya:

---

318 F. Engels: «Prólogo a la edición inglesa», 5 de novembre de 1886, *El Capital*, op. cit., tom I, p. XXXIII.

319 G. Mandel: *Crítica del eurocomunismo*, Fontamara, Barcelona, 1978, p. 233-237.

320 Ana Méndez de Andés: «El espacio público como campo de batalla», *Viento Sur*, Barcelona, núm. 137, any XXIV, febrer de 2015, p. 48-56.

321 Rosa Luxemburg: «Una vez más el experimento belga», *Debate sobre la huelga de masas*, PyP, núm. 62, Cartago, Argentina, 1975, p. 110.

«Precisament perquè l'ordre legal burgès ha existit tant temps a Alemanya, perquè ha tingut temps d'esgotar-se i d'arribar a la seva fi, perquè la democràcia i el liberalisme burgès han tingut temps de morir, aquí ja ni es pot parlar de revolució burgesa. Per això, en el període de lluites polítiques populars a Alemanya, l'objectiu últim històricament necessari no pot ser sinó la dictadura del proletariat [...] aquesta tasca no pot realitzar-se de cop; es consumarà en una etapa d'immenses lluites socials».³²²

Aquestes reflexions de Rosa Luxemburg, com les restants, per exemple les de Lenin sobre l'art de la insurrecció arran de la revolució de 1905, o les de Trotsky sobre la revolució permanent en aquesta època, etc., responen al simple fet que la dinàmica capitalista evolucionava dins dels paràmetres generals exposats a *El Capital* i en qualsevol obra marxista fins a finals del segle XIX, com hem vist a dalt amb la «profecia» d'Engels sobre una pròxima i terrible guerra mundial. El trànsit molt convuls de la fase colonial a la fase imperialista implicava noves contradiccions que, al seu torn, provocaven nous debats: revolució permanent, imperialisme i capital financer, opressió nacional i colonialisme «bo», materialisme i filosofia de la ciència, teoria de l'organització i espontaneïsmes, reforma o revolució, paper de la joventut treballadora revolucionària, opressió de la dona i socialisme... Per exemple, el text de Karl Liebknecht sobre militarisme de començaments de 1907 comença traient a la llum una conversa privada de Bismarck del 1892 en la qual deia:

«La qüestió socialdemòcrata és una qüestió militar [...] Què succeirà si aquestes tropes es neguen a disparar contra els seus pares i germans, tal com ho ha ordenat el Kaiser? [...] Ens trobem amb alguna cosa semblant a la Comuna de París. El Kaiser es va atemorir. Em va dir que no volia que li diguessin «Príncep metralla» com al seu avi i encara menys al principi del seu regnat, «estar enfonsat en sang fins al genoll». Jo li vaig contestar llavors: «Sa Majestat haurà d'enfonsar-se encara més profundament si retrocedeix ara!».³²³

Bismarck –“canceller de ferro”– tenia raó: és millor metrallar a temps que enfrontar-se més tard a revolucions com les alemanyes de 1918-1921 i 1923, i haver de recórrer al nazisme el 1933 per a aixafar aquesta fase de lluita de classes. Liebknecht completa la frase de Bismarck amb les seves pròpies cursives: «*La qüestió socialdemòcrata –en tant que qüestió política– és, en última instància, una qüestió militar*».³²⁴ Més endavant diu: «el militarisme s'ha convertit en l'eix al voltant del qual gira cada vegada més la nostra vida política, social i econòmica, i com és l'instigador ocult que fa ballar els

---

322 Rosa Luxemburg: *Huelga de masas, partido y sindicatos*, Obras escogidas, Pluma, Colombia, 1976, tom I, p. 256-257.

323 Karl Liebknecht: «Militarismo y antimilitarismo», *Antología*, Icaria, Barcelona, 1977, p. 38.

324 Karl Liebknecht: «Militarismo y antimilitarismo», *Antología*, Icaria, Barcelona, 1977, p. 39.

titelles de la comèdia capitalista al voltant dels diners, el seu punt central».³²⁵ Sobre aquesta base mostra com el dret del sabre, del fusell i dels canons actua contra la lluita política del proletariat.³²⁶

No podem estendre'ns en aquests i altres debats interrelacionats, però de la mateixa manera que les revolucions i guerres van generar avanços en el marxisme, la guerra mundial de 1914-1918 va ser decisiva fins a aquell moment, ja que, en allò relacionat amb *El Capital* i l'estratègia políticomilitar, els estudis de Lenin van obrir una fase nova. R. Dunayevskaya sosté que un dels seus mèrits va ser el d'aplicar la negació de la negació com a nucli del seu mètode dialèctic, mètode decisiu sense el qual no hagués elaborat les seves teories de l'imperialisme, de l'opressió nacional, de l'Estat, de la filosofia revolucionària, etc., des de 1914 fins al seu *Testament*³²⁷ i fins a la teoria de l'«organització»,³²⁸ tot això inseparable de les seves també decisives aportacions sobre l'estratègia políticomilitar. Recordem que a *El Capital* Marx també recorre a la llei dialèctica de la negació de la negació, com hem vist. O. Braun sosté que «sens dubte el primer que va atreure Lenin van ser els elements dialèctics presents a l'interior del pensament de Clausewitz».³²⁹

E. Albamonte i M. Maiello han seguit l'avanç en concreció de l'estratègia militar en els diversos corrents socialistes i en el marxisme, fins a arribar a 1915, quan irromp Lenin amb la seva lectura crítica de Clausewitz des de i per a les contradiccions afegides per l'imperialisme i la guerra de 1914, més agudes que les que van estudiar Marx i Engels. Tots dos autors tenen tota la raó quan actualitzen Lenin: la guerra continua sent un mitjà per a una fi política, el postmodernisme –Foucault i altres escriptors– nega l'estratègia, les situacions revolucionàries no cauen del cel, una política sense estratègia és una misèria, l'estratègia també és l'art de «crear poder» i la victòria és una tasca estratègica.³³⁰

J. Salem sosté el mateix sobre Lenin. La primera de les seves sis tesis sobre Lenin és concloent: «La revolució és una guerra i la política és, de manera general, comparable a l'art militar», i posa com a exemples molts textos en els quals Lenin parla de perdre

---

325 Karl Liebkecht: «Militarismo y antimilitarismo», *Antología*, Icaria, Barcelona, 1977, p. 64.

326 Karl Liebkecht: «Militarismo y antimilitarismo», *Antología*, Icaria, Barcelona, 1977, p. 68 i s.

327 R. Dunayevskaya: *Filosofía y revolución. De Hegel a Sartre y de Marx a Mao*, Siglo XXI, 2009, p. 105-106.

328 R. Dunayevskaya: *Filosofía y revolución. De Hegel a Sartre y de Marx a Mao*, Siglo XXI, 2009, p. 111.

329 Otto Braun: «Introducción», *Clausewitz en el pensamiento marxista*, PyP, Mèxic, 1979, p. 41 i s.

330 Emilio Albamonte y Matías Maiello: *Estrategia socialista y arte militar*, IPS, Buenos Aires, 2017, p. 19-40.

espai per a guanyar temps, de transformar la guerra interimperialista en guerra civil, de la dialèctica política de la continuïtat entre pau-guerra-pau i guerra-pau-guerra, de l'explicació de la NEP com a «línia de retirada» i sobretot: «Lenin, quan parla del partit obrer, recorre sovint a metàfores militars. Perquè els partits socialistes no són clubs de discussió, sinó organitzacions del proletariat en lluita».³³¹

La tercera tesi diu així: «Una revolució està feta per una “sèrie” de batalles; correspon al partit d'avantguarda facilitar en cada etapa una consigna adaptada a la situació objectiva; a ell correspon reconèixer el “moment oportú” de la insurrecció».³³² I en la cinquena, després de parlar del paper de les reformes i dels incompliments de la burgesia de les reformes pactades perquè amb elles manté el seu poder, diu que: «els exèrcits derrotats aprenen molt», i afegeix: «Marx va dir el 1848 i el 1871 que hi ha moments en la revolució en què el fet d'abandonar sense combat una posició a l'enemic, desmoralitza més les masses que una derrota soferta en combat».³³³

Una de les disputes irreconciliables entre reformisme i marxisme pel que fa referència a l'estratègia politicomilitar és la de la viabilitat històrica del pacifisme. Lenin no va fugir del problema: «A Rússia, per condicions excepcionals, pot desenvolupar-se pacíficament la revolució [...] Només hi ha a tot el món un país –i aquest país és Rússia– que pot avui, en un terreny de classe, contra els capitalistes, fer els passos necessaris per a posar fi a les guerres imperialistes, sense necessitat d'una revolució sagnant».³³⁴ Lenin va defensar aquesta possibilitat oberta en diversos textos fins que es va assegurar que aquesta possibilitat havia conclòs.³³⁵ Convençut ja que la revolució no podia ser pacífica, que havia de recórrer a la violència, en el seu debat amb Kautsky va contextualitzar la tesi de Marx que a Anglaterra i a Amèrica del Nord era possible el triomf pacífic entre 1870 i 1880, demostrant en l'esborrany que estava preparant que les condicions socials de 1918 eren totalment diferents per tres raons:

«En primer lloc, fins i tot en aquell moment, Marx considerava excepcional aquesta possibilitat; en segon lloc, llavors no existia el capitalisme monopolista, és a dir, l'imperialisme, i en tercer lloc, allí, a Anglaterra i a Amèrica del Nord, no existien –com existeixen ara– camarilles militars com a aparell fonamental de la màquina burgesa de l'Estat».³³⁶

En el text oficial, ho expressa així:

---

331 Jean Salem: *Lenin y la revolución*, Península, Barcelona, 2010, p. 39-52.

332 Jean Salem: *Lenin y la revolución*, Península, Barcelona, 2010, p. 58-80.

333 Jean Salem: *Lenin y la revolución*, Península, Barcelona, 2010, p. 81.

334 V. I. Lenin: *I Congreso de toda Rusia de los soviets de Diputados obreros y soldados*, Obras completas, Progreso, Moscou, tom 32, p. 289-290.

335 F. Fernández Buey: *Lenin*, Dopesa 2, Barcelona, 1977, p. 115 i s.

336 V. I. Lenin: *La revolución proletaria y el renegado Kautsky*, Obras completas, Progreso, Moscou, 1984, tom 37, p. 106.

«La dictadura revolucionària del proletariat és violència contra la burgesia; aquesta violència es fa particularment necessària, segons ho han explicat amb tot detall i múltiples vegades Marx i Engels (particularment en *La guerra civil a França* i en la introducció a aquesta obra), per l'existència del *militarisme* i de la *burocràcia*. Aquestes institucions precisament, a Anglaterra i a Amèrica del Nord precisament, i precisament en la dècada dels setanta del segle XIX, quan Marx va fer la seva observació, no existien! (Encara que ara existeixen tant en un com en l'altre país.)».³³⁷

D. Fernbach és de l'opinió que, si bé Marx pensava que hi havia algunes possibilitats pacífiques, eren «casos excepcionals a la regla general».³³⁸ Ja hem vist la resposta de Lenin a Kautsky marcant les diferències contextuals entre el moment de Marx i el de 1917. Per part seva, S. Moore després d'estudiar sistemàticament Marx, Engels i Lenin en tot allò relacionat amb la democràcia, les violències i la transició pacífica al socialisme, sosté amb tota la raó que:

«El punt en qüestió no és la possibilitat d'una transició pacífica al socialisme en qualsevol circumstància històrica, sinó la seva possibilitat sota les circumstàncies normals de la democràcia capitalista. Els reformistes sostenen la possibilitat de la transició pacífica sota circumstàncies normals. Lenin argüeix la seva impossibilitat sota aquestes circumstàncies; però insisteix que el desenvolupament concret dels estats individuals crea circumstàncies agudament divergents de les normals, i reconeix que existeixen circumstàncies excepcionals en què pot ser factible la transició pacífica. Admetre la possibilitat de la transició pacífica no és reformisme sinó marxisme. És reformisme proclamar aquesta possibilitat abstraient-la de les condicions concretes, econòmiques i polítiques que la determinen. És reformisme aplicar afirmacions certes per a situacions històriques particulars a situacions decisivament diferents, sota cobertura de les trivialitats liberals sobre el sufragi universal».³³⁹

Les condicions concretes ensenyen que, fins ara, la transició pacífica al socialisme no s'ha aconseguit enlloc, encara que en gairebé tots aquests processos hi ha hagut fugaços moments en els quals la il·lusió pacifista semblava ser factible, esfumant-se a l'instant. Les causes del fracàs del pacifisme i del reformisme hem pogut llegir-les en les últimes cites d'*El Capital* que hem ofert, que ensenyen en forma de teoria «dura» el que veritablement es decideix quan xoquen a mort la propietat burgesa i la propietat proletària. Vegem ara cinc blocs d'explicacions més pedagògiques del mateix ensenyament històric realitzades al fragor de la lluita revolucionària.

---

337 V. I. Lenin: *La revolución proletaria y el renegado Kautsky*, Obras completas, Progreso, Moscou, 1984, tom 37, p. 255.

338 David Fernbach: *Marx: una lectura política*, ERA, Mèxic, 1979, p. 169.

339 Stanley Moore: *Crítica de la democracia capitalista*, Siglo XXI, Mèxic, 1979, p. 85.

El primer: poc més d'un mes abans de ser assassinat (juntament amb Rosa Luxemburg) el gener de 1919 per l'aliança militarista entre socialdemòcrates i protonazis, Karl Liebknecht va publicar un impactant article titulat "Armes per a la revolució" en el qual, a més d'advertir sobre el furibund «odi antibolxevic» que impulsava a aquesta aliança, proposava una sèrie de mesures urgents que, de fet, instauraven una dictadura del proletariat, del poble en armes:

«Les masses proletàries han de ser armades immediatament perquè la revolució es trobi convenientment armada per a poder resistir qualsevol atac i per a realitzar totes les seves tasques. Han d'estar equipades militarment.

Les següents mesures han de ser adoptades immediatament. Apartar dels consells de soldats tots els oficials i altres membres de les classes dominants, substituint-los per soldats revolucionaris provats.

Supressió immediata del poder de comandament i la seva substitució per una organització democràtica de l'exèrcit, també i sobretot entre les tropes del front amb eliminació de tots els oficials contrarevolucionaris.

Propaganda enèrgica i immediata entre les masses de soldats, particularment entre les tropes del front, en favor de la revolució social.

Lliurament immediat d'armes als treballadors revolucionaris i soldats proletaris, constitució d'una milícia obrera i, a partir del seu sector més actiu, una guàrdia roja; també el desarmament de tot element no proletari-revolucionari.

Si el govern persisteix en l'oblit dels seus deures, les masses es veuran obligades a actuar per elles mateixes».³⁴⁰

Abans de passar al segon, de Lenin, és necessari contextualitzar el moment en què es va fer, no només per la dura situació de la revolució bolxevic sotmesa a invasió de forces internacionals en suport de la contrarevolució, sinó també a l'Alemanya en lluita en la qual estaven sent assassinats milers d'homes i dones, entre ells Liebknecht i Rosa, per l'aliança entre els militars d'extrema dreta i els pacifistes socialdemòcrates. G. Badia va demostrar que els «majoritaris», els pacifistes, van preparar meticulosament la massacre dels revolucionaris «minoritaris», els violents, mitjançant una atac militar «àmpliament desitjat» pels pacifistes o «majoritaris».³⁴¹

---

340 Karl Liebknecht: «Armas para la revolución», *Antología*, Icaria, Barcelona, 1977, p. 211-214.

341 Gilbert Badia: *Los espartaquistas*, Edit. Mateu, Barcelona, 1971, vol. I, p. 271-284.

El segon és de Lenin, mesos després dels assassinats de Rosa i Karl, presentat mitjançant preguntes que envia als obrers de la República dels Consells de Baviera de 27 d'abril de 1919, interessant-se per si:

«[...] han format els Consells dels obrers i servents per sectors de la ciutat, si han armat els obrers, si han desarmat la burgesia, si han aprofitat els magatzems de roba i d'altres articles i productes per a ajudar immediatament i àmpliament els obrers, sobretot els bracers i als pagesos pobres, si han expropiat les fàbriques i les riqueses als capitalistes a Munic, així mateix les hisendes agrícoles capitalistes dels seus voltants, si han abolit les hipoteques i el pagament d'arrendament per als petits pagesos, si han duplicat o triplicat els salaris als bracers i als peons, si han confiscat tot el paper i totes les impremtes a fi d'editar fulls volants populars i periòdics per a les masses, si han implantat la jornada de sis hores perquè els obrers en dediquin altres dos o tres a la gestió pública, si han estret la burgesia de Munic per a allotjar immediatament els obrers en cases riques, si han pres a les seves mans tots els bancs, si han pres ostatges de la burgesia, si han fixat una ració de comestibles més elevada per als obrers que per a la burgesia, si han mobilitzat totalment els obrers per a la defensa i per a fer propaganda ideològica pels llogarets dels contorns. L'aplicació, amb la major promptitud possible i en la major escala, d'aquestes i altres mesures semblants, conservant els Consells dels obrers i dels bracers i, en organismes a part, els dels petits pagesos, la seva iniciativa pròpia, han de reforçar la situació de vostès. És necessari establir un impost extraordinari per a la burgesia i concedir als obrers, als bracers i als petits pagesos, de seguida i costi el que costi, una millora real de la seva situació».³⁴²

El tercer són dues cites de Trotsky, qui amb altres paraules, però també en un moment crític, uneix en la pràctica la proposta de Liebknecht sobre el poble en armes i les preguntes de Lenin als consells obrers. Una: «Si la direcció de la guerra no és el fort del proletariat i si la Internacional obrera no val més que per a les èpoques pacífiques, cal acomiadar-se de la revolució i del socialisme, perquè la guerra és un dels forts del govern capitalista, que, amb tota seguretat, no permetrà que el proletariat conquisti el poder sense guerrear [...] La guerra no era el punt fort de la Comuna. Per aquesta raó va ser aixafada. I que despietadament!».³⁴³ I l'altra, l'arenga del creador de l'Exèrcit Roig als combatents poc abans d'una decisiva batalla pel control d'un nus de comunicacions estratègic mostra com i per què la lluita revolucionària es lliura per objectius molt materials:

---

342 V. I. Lenin: *Saludo a la República de los Consejos de Baviera*, Obras completas, Progreso, Moscou, 1984, tom 38, p. 343-344.

343 L. Trotsky: *El AntiKautsky*, Obras escogidas, Fundamentos, Madrid, 1977, tom II, p. 75-111.

«[...] es tracta de saber a qui pertanyeran les cases, els palaus, les ciutats, el sol, el cel: si pertanyeran a les gents del treball, als obrers, als pagesos, els pobres, o a la burgesia i els terratinents, els quals han intentat de nou, dominant el Volga i l'Ural, dominar al poble obrer».³⁴⁴

L'Exèrcit Roig va guanyar la batalla i va assegurar que el sol i el cel serien propietat del poble obrer. Va retornar a la classe treballadora, a la pagesia, a les dones explotades el que era seu, el que havien creat amb el seu esforç, sempre vorejant l'esgotament. Poc després, en un país molt més industrialitzat que Rússia, el moviment obrer es va llançar a conquerir i dirigir les fàbriques mitjançant la seva democràcia de consells, i així arribem al quart amb dues cites de Gramsci sobre les tasques dels grups comunistes, de l'estiu-tardor de 1920:

«El Partit, compost per obrers revolucionaris, lluita juntament amb la massa, es troba immers en la realitat de foc que és la lluita revolucionària; però com que encarna la doctrina marxista, la lluita és per als obrers del partit lluita conscient d'una fi precisa i determinada, voluntat clara, disciplina preformada en les consciències i en les voluntats. Els obrers del partit són així en l'Estat obrer una avantguarda industrial, de la mateixa manera que són una avantguarda revolucionària en el període de la lluita per la instauració del poder proletari: l'entusiasme revolucionari es trasllada ara al camp de la producció [...] a través dels grups de fàbrica, el nou mode de treball i de producció, l'únic que pot definitivament sufocar el capitalisme i que representa, per tant, la culminació de la lluita de classes revolucionària començada amb la presa del poder polític i amb el control del treball i de la producció».³⁴⁵

Es tracta de «definitivament sufocar el capitalisme» asfixiant-lo en la seva pròpia respiració, en el seu cor explotador de la força de treball per a obtenir plusvàlua i guany, i fer-ho «amb la presa del poder polític i amb el control del treball i de la producció». Per al capital, això és la dictadura del proletariat; per a la humanitat explotada és la democràcia socialista. Com? Gramsci respon: creant l'Estat de la classe obrera, i immediatament precisa: «Només el proletariat és capaç de crear un Estat fort i temut [...] mitjançant un nou òrgan de dret públic, el sistema dels soviets».³⁴⁶ Un Estat obrer fort i temut per la burgesia, sostingut en el poder dels soviets.

El cinquè bloc està format per dues cites de Mao. El maig de 1938 va dir que «el principi bàsic de la guerra és conservar les forces pròpies i destruir les de l'enemic»,³⁴⁷

---

344 L. Trotsky: «Los significados de la toma de Kazán en el curso de la guerra civil», *Escritos militares*, Ruedo Ibérico, París, 1976, tom 1, p. 253

345 A. Gramsci: «Los grupos comunistas», *Antología*, Siglo XXI, Mèxic, 1980, p. 96-97.

346 A. Gramsci: «El Partido Comunista», *Antología*, op. cit., p. 113.

347 Mao Tse-Tung: *Problemas estratégicos de la guerra de guerrillas contra el Japón*, Obras escogidas, Fundamentos, Madrid, 1974, tom 2, p. 77-78.

per ser inconciliable amb el pacifisme. I a la fi de 1938 Mao insistia que «la popularització dels coneixements militars és una tasca urgent. D'ara en endavant, hem de parar atenció a totes aquestes coses, la teoria de la guerra i de l'estratègia és la base de tot estudi militar. Estimo necessari despertar l'interès per l'estudi de la teoria militar i cridar tots els militants del Partit a posar atenció a l'estudi dels problemes militars».³⁴⁸

Arribats aquí és convenient tornar al *Manifest comunista* de 1848 quan proposa a les classes treballadores la utilització de la seva força estatal obrera per a aplicar una política revolucionària que dinamiti les estructures capitalistes:

«El proletariat es valdrà de la seva dominació política per a anar arrencant gradualment a la burgesia tot el capital, per a centralitzar tots els instruments de producció en mans de l'Estat, és a dir, del proletariat organitzat com a classe dominant, i per a augmentar amb la major rapidesa possible la suma de les forces productives. Això, naturalment, no podrà complir-se al principi més que per una violació despòtica del dret de propietat i de les relacions burgeses de producció, és a dir, per l'adopció de mesures que des del punt de vista econòmic semblaran insuficients i insostenibles, però que en el curs del moviment se sobrepassaran a si mateixes i seran indispensables com a mitjà per a transformar radicalment tot el mode de producció».³⁴⁹

Amb aquesta lectura descobrirem una coherència històrica que s'aprofundeix teòricament a *El Capital*, i que es manté fins a l'últim Marx, com s'aprecia en la carta escrita dos anys abans de la seva mort: «Un govern socialista no pot posar-se al capdavant d'un país si no existeixen les condicions necessàries perquè pugui prendre immediatament les mesures encertades i espantar prou la burgesia per a conquerir les primeres condicions d'una victòria conseqüent».³⁵⁰ Cal espantar la burgesia, segons l'últim Marx de 1881, que manté la lògica revolucionària de quaranta anys abans. Ja coneixem les censures que va sofrir Engels per part de la socialdemocràcia per mantenir les seves idees revolucionàries.

La continuïtat de mig segle seria més endavant desenvolupada per revolucionàries i revolucionaris com R. Luxemburg, Liebknecht, Lenin, Trotsky, Gramsci, Mao... Una constant que els identifica és la certesa que el pacifisme és incompatible amb la llibertat i amb l'ètica, que no cap en una estratègia revolucionària que per això mateix és politicomilitar. El que estava i està en joc, des dels cels i el sol fins a les cases,

---

348 Mao Tse-Tung: *Problemas de la guerra y de la estrategia*, Obras escogidas, op. cit., tom 2, p. 240.

349 K. Marx y F. Engels: *El Manifiesto del Partido Comunista*, op. cit., p. 129.

350 «K. Marx a Domela Nieuwenhuy del 22 de febrero de 1881», *La insurrección armada*, Boltxe liburuak, Bilbao, 2013, p. 36.

fàbriques i palaus, sense oblidar-nos de les armes, era i és la vida mateixa. El capital no es rendirà pacíficament a les «gents del treball», suïcidant-se com a classe nucleada per vint-i-sis homes que posseeixen més riqueses que les que posseeixen 3.800 milions de persones.³⁵¹ Abans morirà matant. Aquesta és la validesa de l'estratègia politicomilitar.

Va ser en aquest context que la Internacional Comunista va editar el 1928 un llibre signat amb el pseudònim de Neuberg en el qual experts politicomilitars estudiaven l'experiència insurreccional a Estònia, Hamburg, Cantó i Xangai, i a partir d'aquestes i altres lluites, extreien lliçons molt valuoses sobre l'art de la insurrecció:

«La insurrecció armada, com una de les formes de la lluita de classe del proletariat, està al centre del sistema de Marx i Engels [...] Negar la necessitat i la fatalitat de la insurrecció armada i, en general, de la lluita armada del proletariat contra les classes dominants, és negar forçosament la lluita de classes en el seu conjunt, negar la dictadura del proletariat i, com a conseqüència, adulterar els fonaments mateixos del marxisme revolucionari, reduir-lo a una doctrina repugnant de la no resistència [...] L'experiència de la guerra i del període de postguerra demostra, sense cap mena de dubte, que els líders de la socialdemocràcia alemanya estan disposats a fer tota classe de sacrificis per defensar la república burgesa contra el proletariat revolucionari. Accepten amb gran entusiasme el càrrec de porters i l'exerceixen amb el major zel».³⁵²

El 1937, poc abans d'esclatar la guerra mundial, Trotsky va escriure sobre i contra el pacifisme:

«Les anomenades organitzacions pacifistes, incloses les organitzacions obreres, no constitueixen el menor obstacle per a la guerra [...] L'únic factor que impedeix avui l'esclat de la guerra és el temor que senten els governs davant la revolució social. El mateix Hitler ho ha dit moltes vegades. [...] com més revolucionària és la classe obrera, més s'oposa a la classe dominant imperialista, més li impedeix realitzar el seu disseny de fer una nova divisió del món mitjançant la força armada [...] De part del Japó és una guerra de rampinya i de part de la Xina és una guerra de defensa nacional [...] És per això que no podem sentir sinó llàstima o odi pels qui, davant la guerra sinojaponesa, declaren que estan contra totes les guerres [...] En participar en la legítima i progressiva guerra nacional contra la invasió japonesa, les organitzacions obreres han de mantenir la seva independència política del govern de Chiang Kai Shek

---

351 Alejandro Bravo: *Esto es el capitalismo: los 26 más ricos poseen más riqueza que 3.800 millones de personas*, 22 de gener de 2019 (<https://www.laizquierdadiario.cl/Esto-es-el-capitalismo-los-26-mas-ricos-poseen-mas-riqueza-que-3-800-millones-de-personas>).

352 A. Neuberg: *La insurrección armada*, Boltxe liburuak, Bilbao, 2013, p. 27.

[...] el remei no consisteix que les organitzacions obreres es pronunciïn “contra totes les guerres” i s'encreuin de braços en actitud de traïció passiva, sinó que participin en la guerra, ajudant materialment i moralment el poble xinès i educant simultàniament les masses de pagesos i obrers en l'esperit de la independència total del Kuomintang i el seu govern [...] Un pacifista que manté la mateixa actitud cap a la Xina que cap al Japó en aquesta horrible guerra, és igual al que identifica un *lock-out* amb una vaga. La classe obrera està en contra del *lock-out* dels explotadors i a favor de la vaga dels explotats». ³⁵³

La independència política de la classe treballadora és l'única garantia que, si no comet altres errors, no sigui al final derrotada per la seva burgesia en aliança amb l'imperialisme. La independència política consisteix a no supeditar-se als interessos de la burgesia, a no obeir les seves ordres de desmobilització i de submissió de les noves lleis burgeses. La història ensenya que:

«La majoria de les noves nacions que van desmobilitzar i van desarmar les seves poblacions van acabar sent presa d'intervencions militars impulsades sovint per la pressió imperialista. Al començament de la dècada de 1950, el govern estatunidenc va començar a assumir la responsabilitat de la defensa dels interessos empresarials enfront dels intents de nacionalització de la producció empreses per les noves nacions». ³⁵⁴

L'estratègia políticomilitar té l'avantatge, entre d'altres, que analitza aquestes derrotes com a «batalles» perdudes dins de la inacabable «guerra de classes». Clausewitz afirmava que «la derrota mai és absoluta», ³⁵⁵ veritat més que certa per a les derrotes que sofreix el proletariat, perquè la seva condició d'existència no és una altra que l'explotació per a tota la vida pel fet que la seva malvivència és la base de vida de la burgesia: per això, després de cada enfonsament tard o d'hora ressorgeix com l'ocell Fènix. La rapidesa de recuperació depèn en bona mesura que la consciència subjectiva del proletariat sigui una força objectiva materialment organitzada capaç de superar la «petita política» tacticista del reformisme i expandir la «gran política» i la «gran estratègia» sostingudes en una base teòrica contrastada i autocrítica ³⁵⁶ i dirigides a la destrucció de l'Estat burgès i a la construcció del poder obrer.

---

353 L. Trotsky: «China y el pacifismo», *La segunda revolución china*, Pluma, Bogotá, 1976, p. 171-173.

354 Vijay Prashad: *Las naciones oscuras*, Península, Barcelona, 2012, p. 237.

355 Emilio Albamonte y Matías Maiello: *Estrategia socialista y arte militar*, IPS, Buenos Aires, 2017, p. 484.

356 Emilio Albamonte y Matías Maiello: *Estrategia socialista y arte militar*, IPS, Buenos Aires, 2017, p. 478 i s.

11. Còlera, ira, odi i dialèctica

Quan Chesnais crida a activar el sentiment de còlera contra la injustícia ho fa perquè és un sentiment bastant més profund i poderós que la simple indignació. Quan Mª J. Izquierdo crida a generar por al sistema patriarcoburgès ho fa perquè sap que, en els moments decisius, només la por paralitza l'opressor. No és res nou en la història revolucionària, que sovint ha reivindicat la necessitat de la ira, la còlera i l'odi com a forces psicològiques alliberadores contra l'opressor, fer que aquest senti por de l'explotada, així com que denunciï implacablement l'odi de classe que la burgesia té cap al proletariat, com hem vist al començament d'aquest text. Hem vist fins ara bastantes expressions revolucionàries de còlera i d'odi. Podem augmentar-les tot el que vulguem: de la ira i de la còlera contra l'opressió, aplaudint l'odi als invasors francesos del poble algerià³⁵⁷ o afirmant a l'Alemanya de 1875 que «l'odi és més necessari que l'amor –almenys de moment».³⁵⁸

Citem, per exemple, Lenin:

«El Partit Obrer Socialdemòcrata Letó (secció del POSDR) publica normalment el seu periòdic amb una tirada de 30.000 exemplars. En la secció oficial s'insereixen les llistes d'espies, la supressió dels quals és deure per a cada persona honrada. Els que ajuden la policia són declarats "enemics de la revolució" que han de ser executats i respondre, a més, amb els seus béns».³⁵⁹

Llegim el Che:

«L'odi com a factor de lluita; l'odi intransigent a l'enemic, que impulsa més enllà de les limitacions naturals de l'ésser humà i el converteix en una efectiva, violenta, selectiva i freda màquina de matar. Els nostres soldats han de ser així; un poble sense odi no pot triomfar sobre un enemic brutal. Cal portar la guerra fins on l'enemic la porti: a casa seva, als seus llocs de diversió; fer-la total. Cal impedir-li tenir un minut de tranquil·litat, un minut d'assossec fora de les seves casernes i fins i tot dins d'aquestes: atacar-lo allà on es trobi: fer-lo sentir una fera assetjada per cada lloc que transiti. Llavors la seva moral anirà decaient. Es farà més bestial encara, però es notaran els signes del decaïment que s'apropa».³⁶⁰

---

357 F. Engels: «Argelia», *Sobre el colonialismo*, PyP, núm. 37, Córdoba, Argentina, 1973, p. 155.

358 F. Engels: *Carta a Piotr Lavrovih Lavrov*, *Obras escogidas*, Progreso, Moscou, 1978, tom III, p. 504.

359 V. I. Lenin: *La guerra de guerrillas*, *Obras completas*, Progreso, Moscou, 1984, tom 14, p. 1-12.

360 Che Guevara: «Mensaje a los pueblos del mundo a través de la Tricontinental», *Escritos y Discursos*, Ciencias Sociales, L'Havana, 1985, tom 9, p. 369.

Deliberadament hem recorregut a l'experiència de la praxi decisiva per a contrastar el marxisme amb el reformisme de forma radical. L'estratègia històrica del moviment revolucionari fa de la subjectivitat colèrica una lúcida força material objectiva que va actuant en cada conflicte per insignificant que sigui, penetrant en les seves més profundes contradiccions i radicalitzant-les cap a la presa del poder. L'esquerra aquí no inventa res qualitativament nou.

Clausewitz va elevar al rang de certesa teòrica la llarga experiència de la guerra en la qual l'odi del poble a l'enemic³⁶¹ que l'oprimeix és un dels components de la «meravellosa trinitat» que recorre internament moltes guerres malgrat les seves múltiples diferències formals i espaciotemporals, sent els altres dos la dialèctica de l'atzar i la de la probabilitat, que depenen de la formació de l'exèrcit i de la capacitat política de l'Estat, perquè la guerra és una pràctica política. Més endavant Clausewitz presenta els «factors morals» com el primer dels elements de l'estratègia, i entre les «principals potències morals» cita a l'entusiasme, el fervor fanàtic i les creences i opinions,³⁶² o sigui el «factor subjectiu».

Naturalment, Clausewitz no podia conèixer la dialèctica marxista de la probabilitat, de l'atzar, de la interacció entre allò objectiu i allò subjectiu, etc., però, com van apreciar Lenin i altres marxistes, sí que tenia una ment àgil i profunda, suficient per a entreveure l'accionar de les contradiccions dels processos que estudiava. Sabem que els «factors morals» són vitals en la pràctica perquè poden impulsar-la o arruïnar-la. Sánchez Vázquez resumeix en tres punts la importància vital de la pràctica –en el sentit dialèctic materialista– enfocats cap a (i a fi de desenvolupar) l'objectiu del coneixement i la llibertat humana, dels «factors morals» revolucionaris: «a) perquè la seva fi és determinada per la pràctica; b) perquè la pràctica determina l'estatus de l'objecte a conèixer (o sigui, l'home coneix un món o en un món produït per ell, per la seva activitat pràctica), i c) perquè la pràctica no és exterior a la teoria, una simple aplicació d'aquesta, sinó un element fundador d'ella».³⁶³

La pràctica de la llibertat i del coneixement està al seu torn en pugna permanent amb l'atzar i la contingència, amb la imprevisibilitat major o menor del que ha de venir. No és casual que fos Engels el que més desenvolupés aquesta problemàtica. Molt probablement era la persona de la segona meitat del segle XIX que millor integrava en un «conjunt artístic», dialècticament elaborat, grans coneixements militars, econòmics, filosòfics, científics... R. Piedra Arencibia repassa les acusacions de «determinisme econòmic» que es llancen contra Engels, però resumeix així la seva concepció de

---

361 Carl von Clausewitz: *De la Guerra*, Ediciones Ejército, Madrid, 1980, p. 45-46.

362 Carl von Clausewitz: *De la Guerra*, Ediciones Ejército, Madrid, 1980, p. 164.

363 Adolfo Sánchez Vázquez: «En punto de vista de la práctica en la filosofía», *Filosofía y circunstancias*, Área de Cultura, Málaga, 1996, p. 126.

llibertat: «La llibertat, entesa com a *control conscient* de la nostra activitat i els seus efectes, requereix no només el *coneixement* de la necessitat, sinó també, segons Engels, l'*acció* revolucionària».³⁶⁴

Hem dit més amunt que la cultura grega clàssica i l'art de la guerra han estat dos dels corrents del saber humà que han alimentat *El Capital*. La concepció de la llibertat, del coneixement i de l'acció que hem vist ens remet a l'origen del pensament dialèctic presocràtic, per a cenyir-nos només al que ara es diu Occident. El propi concepte de «conjunt artístic»³⁶⁵ construït dialècticament que Marx utilitza per a definir l'elaboració d'*El Capital* prové dels fonaments de l'estètica grega clàssica i fa referència a la bellesa que ha de tenir una obra humana qualitativament nova. L'art, una cosa tan «subjectiva», també és una força revolucionària «objectiva». A. F. Hernández Solís, ha escrit el següent:

«L'art i la política van de la mà, l'art passa per l'imaginari col·lectiu, passa per l'exercici del poder. La imatge és una cosa tremendament poderosa, la vista és el nostre sentit més desenvolupat, llavors la imatge és capaç de fer revolucions, de sostenir governs i d'aixecar pobles. Hi ha una relació fonamental entre política i art, aquesta és una part de la utilitat de l'art.

Aquesta idea de l'«art per l'art» em sembla una aixecada de camisa, d'entrada perquè l'artista està immers en una relació quotidiana al llarg de tota la seva vida amb altres éssers humans, que es basen en relacions polítiques, socials i econòmiques, i des d'aquí és on crea art. No hi ha un art aïllat, tot respon a un moment històric, respon a una identitat, respon a una biografia, respon a un munt d'aspectes que tenen a veure amb el que és social i el que és polític. No podem separar l'art i la política, l'ésser humà no es pot dividir.

En aquest sentit l'art també es torna una eina de construcció política molt poderosa. També de manipulació i de control social, fortíssima, per això països com els Estats Units o com França aposten tant en les seves estratègies culturals. La mateixa CIA té un departament cultural, on s'impulsen estratègies culturals cap a Amèrica Llatina i la resta del món, ho fan des dels anys cinquanta, des de la Guerra Freda. Han minat i han infiltrat altres cultures imposant-los els seus cànons artístics, fent-les a la seva manera. És més fàcil manipular un poble que sotmetre'l per la força, al final el sotmetràs, però és més senzill perquè ja li has reconfigurat el seu lloc, la seva història, la seva cultura i la seva forma de ser».³⁶⁶

---

364 Rodney Piedra Arencibia: *Marxismo y dialéctica de la naturaleza*, Ciencias Sociales, L'Havana, 2016 p. 78.

365 . «K. Marx, carta a F. Engels del 31 de julio de 1865», *Correspondencia*, Cartago, Argentina, 1973, p. 173.

Doncs bé, sense adonar-nos-en ens hem situat a la guerra de Troia, a la *Ilíada*, i en els personatges d'Hèctor i Aquil·leu tal com els va escripturar Homer. És probable que d'aquella guerra real o mítica sorgís o gràcies a ella es confirmés definitivament una nova concepció de la societat sotmesa a tals pressions que no va tenir més remei que optar. Una de les primeres accepcions del terme «dialèctica» va sorgir llavors i s'ha mantingut fins ara en el marxisme, com a terme que denota la capacitat i l'haver de lluitar per la llibertat, assumint la incertesa del futur, la probabilitat de la mort.

Segons L. Sichirollo, en Homer, Arquíloc i Safo, que van viure entre els segles VIII i VII aC, el terme dialèctica feia al·lusió a separar, dividir en dues, distribuir... i també treballar en comú amb influència recíproca, establir una mica de comú acord, animar-se i exhortar-se mútuament.³⁶⁷ Veiem que «dialèctica» és un concepte que sorgeix en resposta a la complexitat creixent de les relacions socials en tots els sentits i, sobretot, per a comprendre els processos d'interacció col·lectiva sobre la base d'uns objectius de solidaritat, de suport mutu. És un terme que denota moviment, complexitat, interacció per a superar obstacles i crear coses noves perquè «el resultat d'aquest debat (diàleg entre dues persones o grups de persones) reporta satisfacció recíproca, va més enllà dels dos punts de partida».³⁶⁸

Per això i des de llavors, la dialèctica rebutja les «línies dures i rígides»,³⁶⁹ ja que aquestes impedeixen crear allò nou en ser incapaços de comprendre l'evolució, el moviment. D. Bensaïd:

«Les ciències socials tenen a veure en aquesta perspectiva amb les ciències de l'evolució, on el futur, sotmès a paràmetres variables, és imprevisible sense ser indeterminat; on les singularitats històriques divideixen el futur i el ramifiquen en nombrosos canals. D'aquí un coneixement històric, més comprensiu que predictiu, dels enlluernaments del que és real. No cal gaire astúcia per a veure que s'obren entroncaments i bifurcacions que ofereixen a cada situació una multiplicitat de sortides possibles».³⁷⁰

D'aquesta multiplicitat de possibilitats, la praxi lluita per materialitzar la que accelera la superació de la injustícia.

Però és a la *Ilíada* d'Homer on millor veiem el sentit revolucionari de «dialèctica»:

«Aquest verb es repeteix sempre en els moments en què el protagonista es troba en una tensió extrema, al límit de prendre una decisió, o bé quan una deliberació inconscient no

---

366 Aldo Fabián Hernández Solís: *El arte como campo de lucha y el muralismo comunitario*, 2 de novembre de 2016 (<http://www.rebellion.org/noticia.php?id=218658>).

367 Livio Sichirollo: *Dialéctica*, Labor, Barcelona, 1976, p. 15.

368 Livio Sichirollo: *Dialéctica*, Labor, Barcelona, 1976, p. 19.

369 F. Engels: *Dialéctica de la naturaleza*, Akal, Madrid, 1978, p. 171.

370 D. Bensaïd: *Marx intempestivo*, Herramienta, Buenos Aires, 2003, p. 449,

s'ha manifestat encara de manera plenament conscient, és a dir, consciència de l'oposició, de l'alteritat de l'home respecte de la situació, així com de l'home respecte a Déu o a un fet. Es tractaria d'indicar que sorgeix el concepte de l'elecció i de la llibertat».³⁷¹

De tots els casos que narra la *Iliada* en els quals apareix la dialèctica com a moment de triar o no triar arriscar-se per la llibertat, és el d'Hèctor, quan accepta lluitar a mort amb Aquil·leu, el que millor expressa el contingut revolucionari de la dialèctica en els seus orígens històrics: Troia es defensa dels invasors encara que cada dia amb menys esperances de victòria perquè són inferiors en camp obert. Debaten sobre la conveniència de protegir-se darrere les muralles, sobre les seves avantatges i inconvenients; però Hèctor està decidit a lluitar fora les muralles contra Aquil·les. Llegim Sichirollo:

«La seva reflexió té lloc en dos plans: si cedeix als encants dels seus amics, tindrà vergonya eterna, perquè són massa troians els que han caigut per culpa seva; pel seu bé no li queda altre remei que enfrontar-se a Aquil·les i vèncer o morir. L'altra possibilitat és presentar-se a Aquil·les desarmat i concedir-li favorables condicions de pau, però com pot el seu cor tenir en compte una idea semblant? Aquil·les l'aixafaria com una dona. És necessari acceptar la lluita».³⁷²

Hèctor ha valorat totes les variables, no ha rebutjat la seva responsabilitat, la subjectivitat, la vergonya pels seus errors martelleja la seva consciència angoixada per la proximitat de la mort i emergeix el profund masclisme del patriarcat; però també sap que no pot cedir a les exigències imperialistes d'Aquil·leu; l'orgull de ser troià el porta també a la resistència. La dialèctica és precisament això: la praxi d'optar per una sortida alliberadora dins de la unitat i lluita de contraris. Així que, en aquest punt central, hem de recordar-nos tant de Marx com de Lenin. Del primer, aquelles paraules que confirmen el que hem vist aquí i que han estat permanentment confirmades pels fets:

«Li asseguro que, per molt poc orgull nacional que es tingui, la vergonya nacional se sent fins i tot a Holanda. Fins i tot l'últim holandès és un ciutadà comparat amb el primer dels alemanys [...] Per a una revolució no n'hi ha prou amb la vergonya: jo li responc [que] la vergonya és ja una revolució, és realment la victòria de la Revolució Francesa sobre el patriotisme alemany que el va vèncer el 1813. La vergonya és una forma d'ira, d'ira continguda. I si una nació sencera s'averگویs realment, seria com un lleó replegant-se per a saltar».³⁷³

---

371 Livio Sichirollo: *Dialéctica*, op. cit., p. 20.

372 Livio Sichirollo: *Dialéctica*, op. cit., p. 21.

373 K. Marx: *Carta de Ruge, marzo de 1843*, OME, Crítica, Barcelona, 1978, tom 5, p. 165-166.

I del segon, de Lenin, aquelles altres del final de la seva vida, del maig de 1921, quan combat contra les tergiversacions mecanicista, objectivista i burocràtica de la dialèctica, explicant entre altres coses que la vida és lluita en la qual es perden i guanyen batalles: «Això és una guerra i, per descomptat, a vegades pot haver-hi derrotes. Però on s'ha vist que en una guerra, fins i tot la més victoriosa, no hi hagi hagut derrotes? El mateix passa aquí, pot haver-hi derrotes però és necessari lluitar».³⁷⁴

Hèctor representava en aquell moment la nació troiana i al final va optar per la violència defensiva contra la violència imperialista, que és l'opció lògica del mètode de la dialèctica. Però Hèctor és humà i dubta un instant abans del combat, fuig donant diverses voltes a Troia. Llavors, la deessa Atenea l'enganya fent-li creure que és un altre combatent al seu favor, augmentant la seva certesa de victòria i reduint la seva incertesa. I Aquil·les el mata.

Si deixem de costat la mitologia de deesses i déus, no hauria de sorprendre'ns la identitat de fons entre la dialèctica troiana i la marxista en el que fa referència al rigor metòdic en el procés de pensar i d'actuar, d'optar lliurement per la llibertat malgrat els riscos que comporta. Imaginem que un fet casual, fortuït, per exemple, una ensopegada involuntària d'Aquil·leu l'hagués llançat a terra deixant-lo indefens davant un cop mortal d'Hèctor: potser hauria canviat positivament la història de Troia. No obstant això, no es va donar aquest atzar, però calia intentar-ho. Moltes lluites col·lectives i individuals s'han enfrontat a aquest dilema: llançar-se a l'acció que pot millorar la vida, o continuar en la passivitat que continuarà destruint la vida. La primera opció consisteix a «realitzar les facultats essencials de la persona en l'acte mateix de transformar la realitat».³⁷⁵ L'efectivitat de l'acció augmentarà en la mesura en què hagi estat planificada amb anterioritat: sorgeix així la tàctica i l'estratègia politicomilitar.

Els contemporanis d'Homer pensaven que l'autor de la *Ilíada* era el que iniciava la planificació tàctica. Més tard, a la primera meitat del segle V aC, Enees el Tàctic³⁷⁶ escriu una espècie d'enciclopèdia de la qual només ha sobreviscut el llibre dedicat a la defensa de les places fortes, és a dir, el punt basal sobre el qual se sosté la certesa relativa de victòria. Després, al segle IV, Vegeci sintetitza tota aquesta aclaparadora experiència històrica en l'apoteigma: si vols la pau, prepara't per a la guerra. A l'hora de practicar la dialèctica de la llibertat optant per la necessitat de la lluita, és convenient reduir l'atzar i la contingència preveient tot el possible la marxa dels esdeveniments.

---

374 V. I. Lenin: *Discurso de resumen de la discusión del informe sobre el impuesto en especies*, Obras completas, Progreso, Moscou, 1984, tom 43, p. 334.

375 Terry Eagleton: *Por qué Marx tenía razón*, Península, Barcelona, 2011, p. 125.

376 Yvon Garlan: *La Guerra en la Antigüedad*, Aldebarán, Madrid, 2003, p. 11.

Mil sis-cents anys després de Vegeci, l'estiu de 1919, Trotsky va resumir així el mètode de l'exèrcit contrarevolucionari de Denikin: «Tot està concebut a base de la sorpresa, de la imprevisibilitat, del terror».³⁷⁷ L'opressió necessita augmentar la imprevisibilitat, la sorpresa per a paraitzar la humanitat amb l'angoixa i el terror que això genera. Comprenem, doncs, la identitat entre una de les primeres accepcions de la paraula «dialèctica» a l'Antiga Grècia i la dialèctica marxista, que està essencialment unida a la qüestió que acabem de veure: no tenim certesa absoluta de res, per la qual cosa hem de reduir tot el possible la incertesa perquè la nostra decisió de lluita pugui concloure en victòria superant el complex encavalcament de causes i atzars, de necessitats i contingències.

La necessitat imperiosa de l'estratègia politicomilitar sorgeix d'aquesta experiència històrica. E. Albamonte i M. Maiello han portat al capitalisme actual la dialèctica troiana, la praxi d'Hèctor, mostrant-nos que el que es tractava a Troia i el que es tracta en la lluita socialista no és altra cosa que la «relació mitjans-finalitats i la reducció de la incertesa» mitjançant quatre precaucions elementals:

«En primer lloc, definir l'objectiu polític. En segon lloc, considerar el poder tant de les classes enemigues com de la classe obrera. En tercer lloc, considerar el caràcter de les direccions polítiques de les classes que representen i les seves aptituds. En quart lloc, quins són els aliats amb els quals compta cada bàndol i d'aquesta lluita en les aliances».³⁷⁸

Són les exigències mínimes per a reduir la incertesa.

El més probable és que, en el seu context, tant els troians com els invasors seguissin un a un els quatre passos que acabem d'anomenar. Llegint la *Ilíada* des de la perspectiva politicomilitar actual es descobreixen moltes proves d'això que sorprenen per la seva profunditat analítica, exactament el mateix que ens ocorre quan estudiem *El Capital* des d'aquesta perspectiva: descobrim que aquesta està present en el seu mètode intern.

És per tot això que *El Capital* espanta el capital i el reformisme.

Iñaki Gil de San Vicente

Euskal Herria, 12 de febrer de 2019

---

377 L. Trotsky: «La audacia de la desesperación», *Escritos militares*, Ruedo Ibérico, París, 1976, tom 2, p. 272.

378 Emilio Albamonte y Matías Maiello: *Estrategia socialista y arte militar*, op. cit., p. 461-462.

